

PAPER DETAILS

TITLE: Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî Ö. H.983/1575? 'nin Mevlûdü'n-Nebî'si

AUTHORS: Yılmaz TOP

PAGES: 345-432

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3169914>

YILMAZ TOP**

Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî (Ö. H.983/1575?)’nin Mevlûdü’n-Nebî’si*

Hamdullâh Hamdî (D. H.983/1575?), Hatîb-i Hagia
Sophia’s *Mevlûdü’n-Nebî*

Ö Z E T

Mevlid türü, İslamî Türk Edebiyatında, Hz. Muhammed (sav.)’e duyulan derin sevgi ve bağlılığın bilhassa manzum olarak ifade ve paylaşımının meydana getirdiği ürünleri içerir. Türkçe mevlidler, Türk halkının Hz. Peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak sayı itibarıyla diğer dinî türlerin hiçbirinde görülmeyecek bir zenginlik teşkil eder. XV. yüzyılın hemen başında Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı Vesiletü’n-Necât (yazılış tarihi: H. 812/M. 1409) adlı mevlidin geniş halk kitleleri tarafından beğenilip okunmasından dolayı bu tür, Türk edebiyatında sonraki yıllarda pek çok ürünle boy göstermiştir.

Bu türün XVI. yüzyıldaki örneklerinden biri de Hatîb-i Ayasofya diye meşhur Hamdullâh Hamdî (ö. H.983/1575?)’nin, biri Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü diğeri ise Milli Kütüphane’de olmak üzere tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunan Mevlûdü’n-Nebî isimli, 464 beyitlik mevlididir. Mevlûdü’n-Nebî, muhtevasını oluşturan bölümler itibarıyla Vesiletü’n-Necât ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Mevlûdü’n-Nebî’de Hamdullâh Hamdî’nin ağır ve uzun bir aruz veznini tercih etmesi, mirâç bölümünü vilâdet (doğum) bölümünden çok daha detaylı olarak işlemiş olması, bölümleri birbirine bağlayan vasita beyitlerini farklı şekillerde oluşturması, yabancı kelime ve edebî sanat yüklü söyleyiş tarzından yer yer istifade etmesi onun, Vesiletü’n-Necât’ı, bilhassa yapı ve üslup özellikleri yönüyle, takip etmekten uzak bir tavır sergilediğini ortaya koymaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Hatîb-i Ayasofya, mevlid, Mevlûdü’n-Nebî, mirâç, Vesiletü’n-Necât, vilâdet.

ABSTRACT

In the Islamic Turkish literature the mevlid type includes the deep love and devotion to the Prophet Muhammad (Peace Be Upon Him) especially products that are expressed and shared as a verse. As a sign of the love of the Turkish people to the Prophet, the Turkish Mevlids constitute a wealth which can not to be found in any of the other religious genres in terms of the number. Due to the popularity and readings of the Mevlut Vesiletü’n-Necât (The occasion of Independence) (written by H. 812 / M. 1409), which was written by Süleyman Çelebi at the beginning of the 15th century, many products of this genre appeared in Turkish literature in the following years.

One of the examples of the 16th century is the Mevlid named as Mevlûdü’n-Nebî with 464 couplets, which has two copies by Hamdullâh Hamdî (d. H. 863/1575?), known as Hatîb-i Hagia Sophia. One copy is in the Süleymaniye Library Fatih section and the other in the National Library. Mevlûdü’n-Nebî shows a great similarity with Vesiletü’n-Necât in terms of the parts forming its content. In addition to this, Hamdullah Hamdî’s heavy and long interval meter preference in the Mevlûdü’n-Nebî, the detailed processing of the ascension section than the vilâdet (birth) section, the formation of couplets connecting the sections in different forms, the substitution of foreign words and literary arts, reveals particularly, that he has shown a distant attitude to pursue the structure and stylistic features of Vesiletü’n-Necât.

KEYWORDS

Hatîb-i Hagia Sophia, mevlid, Mevlûdü’n-Nebî, ascension, Vesiletü’n-Necât, vilâdet.

* Makalenin Geliş Tarihi: 24.10.2017/ Kabul Tarihi: 19.11.2017.

** Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (yilmazt@bartin.edu.tr).

Giriş

İslamî Türk Edebiyatı, Hazret-i Muhammed (sav.)’e duyulan derin sevgi ve saygı hislerinin şekillendirdiği naat, siyer, mirâciye/mirâç-nâme, kırk hadis ve yüz hadis, hilye, mucizât gibi edebî türleri kapsayan zengin bir birikime sahiptir. Mevlid türünün de Hz. Muhammed’e duyulan samimi muhabbetin beslediği bu türler arasında, rağbet gören bir tür olarak öne çıktığını söylemek mümkündür.

Arapça “v, l, d” kökünden gelen “mevlid” kelimesi mimli mastar olarak “doğma, dünyaya gelme, vilâdet; doğurma”; mef’il bâbında ism-i zamân veya ism-i mekân olarak “bir zâtın doğduğu zaman; insanın doğduğu yer, mahall-i vilâdet; birinin doğum günü” anlamlarına gelir. Çoğulu “mevâlid/mevâlîd”dir (Redhouse 1992: 2035; Şemseddin Sâmî 1996: 1433; Ahterî, 2009: 639; Mütercim Âsım Efendi 2013: 1641; Devellioğlu 1997: 636). Bir kimsenin, bilhassa Hz. Muhammed’in doğum günü dolayısıyla düzenlenen kutlama törenleri ve bu kutlamalar için tanzim edilen eserler¹ (Şemseddin Sâmî 1996: 1433) de zamanla “mevlid” olarak anılmaya başlamıştır (Ateş 1954: 3-9). Arapçada “mevlid” kelimesi, “doğum veya ölüm yıl dönümü, bir hastalıktan kurtulma, bir seyahatten dönüş” gibi anlamlarda da kullanılmıştır (Ateş 1954: 2). Türkçede ise “mevlid”; Hz. Muhammed’in doğumu, bu doğum münasebetiyle düzenlenen kutlama/anma törenleri ve bilhassa da Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-necât* adlı meşhur eseri için kullanılmıştır (Köksal 2011: 20).

Mevlid nazım türü, özellikle mesnevi nazım şekli kalıbı içerisinde, XV. yüzyılın hemen başında Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı *Vesîletü’n-Necât* (yazılış tarihi: H. 812/M. 1409) adlı eserin öncülüğünde ve ciddi tesiri altında Türk şiirinde önemli ölçüde işlenen bir tür olmuştur. *Vesîletü’n-Necât*’tan sonra kaleme alınmış olan mevlidlerin tanıtımları yapıldıkça mevlid türünün Türk edebiyatındaki gelişim süreci ve bu türe has ayırıcı özellikler hakkındaki bilgimiz artmaktadır. Ayrıca tespit edilerek tanıtımları yapılan bu mevlidlerin *Vesîletü’n-Necât* ile muhtelif

¹ “Fahr-ı kâinat (sav.) efendimizün vilâdet-i şerifleri menkabeşi” (Şemseddin Sâmî 1996: 1433); “mevlûd: 3. Vulg. for mevlid 4. A poem read publicly in commemoration of the nativity of Muhammed” (Redhouse 1992: 2035).

yönlerden karşılaştırılması da Süleyman Çelebi'nin eserinin, mevlid türü geleneğinde ne ölçüde model alınmış olduğu konusunda daha net konuşabilmemizi sağlamaktadır.

Mevlid türünün, bu çalışmanın da konusunu oluşturan, XVI. yüzyıldaki örneklerinden biri, Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî'nin *Mevlûdü'n-Nebî* isimli, 464 beyitlik mevlididir. Bu eserin, biri Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü diğeri ise Milli Kütüphane'de olmak üzere tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır. Milli Kütüphane'de yer alan nüshada, *Mevlûdü'n-Nebî*'nin neredeyse yarısına yakın bir bölümünü ihtiva eden varakların eksik olmasından hareketle eserin çeviri yazılı metni, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha esas alınarak oluşturulmuştur. Çalışmanın başında mevlid türünün Arap, İran ve Türk edebiyatlarındaki seyri üzerinde durulduktan sonra *Mevlûdü'n-Nebî*'nin müellifi, nüsha özellikleri, vezni, beyit sayısı; dil, anlatım, ahenk, yapı ve muhteva hususiyetleri hakkında bilgi verilmiş ve eserin iç bölümlerinde anlatılanlar özet halinde tanıtılmıştır. Ayrıca *Mevlûdü'n-Nebî*'nin *Vesîletü'n-Necât*'tan etkilenme düzeyini ortaya koymak amacıyla iki eser; şekil, tertip, dil, üslup ve muhteva bakımından karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma; Hamdullâh Hamdî'nin, belli başlı yapı ve üslup özellikleri bakımından *Vesîletü'n-Necât*'tan ciddi anlamda farklı tasarruflara sahip bulunan *Mevlûdü'n-Nebî* vasıtasıyla özgün bir mevlid kaleme alma gayreti sergilediğini göstermiştir.

1. Mevlid Türünün Arap ve İran Edebiyatındaki Seyri

H. Muhammed'e övgü amaçlı ilk ürünleri, Hassân ibn Sâbit (ö. H. 54/ 674) ve Ka'b ibn Zuhayr (ö.24/ 645)'in şairlik yeteneklerinin ürünleri olarak kabul etmek mümkündür. "Hz. Peygamber'in Şairi" olarak vasıflandırılan Hassan ibn Sâbit, birçok şiirinde Hz. Peygamber'i överek onun güzel vasıflarını yüceltmiş; Ka'b ibn Zuhayr da Hz. Peygamber'in, kendisine hırkasını hediye etmesine vesile olan "*Bürde Kasîdesi*" adlı övgü muhtevalı şiiriyle ismini ebedileştirmiştir (Köksal 2011: 21-22). Sonradan yazılacak olan mevlidlere ilham kaynağı olarak kabul edilebilecek bu övgü şiirlerinin yanı sıra konu bakımından mevlidlerin asıl kaynağını siyer (sîre/sîret), megâzî ve şemâil kitapları oluşturur. Bunların başında

da İbn İshak'ın *es-Sîre*'siyle İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si ve Ebû İlsâ et-Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî*'si gelir (Durmuş 2004: 480).

Arap edebiyatında mevlid; Hz. Peygamber için yazılan övgü niteliğindeki şiirleri ifade ettiği gibi onun doğumu, hayatı, hasâis ve şemâili, isimleri, faziletleri, mucizeleri ve gazveleri gibi konuları içeren siyer/sîret türü eserler için de kullanılmaktadır. H. 604 (M. 1207) yılında Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökböri tarafından düzenlenen gösterişli mevlid kutlamalarında okunmak üzere İbn Dihye el-Kelbî'nin mensur olarak kaleme aldığı *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr* adlı eser, şöhretinden dolayı ilk mevlid kitabı olarak kabul edilmişse de ondan çok önce de bu türde bazı eserler kaleme alınmıştır. Ali b. Hamza el-Kisâî'ye (ö. H. 189/805) nispet edilen sîret yapısında bir eserle Vâkîdî'ye (ö. H. 207/823) ait *Mevlidü'l-Vâkîdî ma'a's-şerh 'ale't-temâm* adlı manzûmenin yazmaları Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Muhammed b. İshak el-Müseyyebî'nin (ö. H. 236/850) bir mevlid kaleme aldığı, Ebû'l-Kâsım Abdülvâhid b. Muhammed el-Mutarriz'in (ö. H. 439/1047) yazdığı kasîdenin Bağdat'taki mevlid kutlamalarında okunduğu belirtilmektedir. Ayrıca Gazzâlî'ye nispet edilen bir mevlid kitabı ile Ebû'l-Ferec ibnû'l-Cevzî'nin *Mevlidü'n-nebî*'sini de söz konusu eserler arasında anmak mümkündür (Durmuş 2004: 480).

Arapça mevlidler, şekil ve muhteva bakımından benzerlik gösterir. Sadece manzum ya da sadece mensur olanların yanı sıra Arapça mevlidlerin çoğu manzum-mensur olarak kaleme alınmıştır. Bu eserlerde manzum ve mensur parçalar birbirine, genellikle Hz. Peygamber için salavat getirilmesini tavsiye eden nakarat beyitleri ile bağlanır. Arapça mensur mevlidlerde veya mevlidlerin mensur kısımlarında secîler, hayal ve tasvirlerle donatılmış, mübalağalarla beslenen duygusal ve edebî bir üslup hakimdir. Bununla birlikte kaynaklara dayanan, abartısız, gerçekçi didaktik metinler de bulunmaktadır (Durmuş 2004: 481).

Arapça mevlidlerde ana hatlarıyla Hz. Peygamber'in nurunun yaratılışı, bu nurun diğer peygamberlerden intikal ederek ona ulaşması, annesinin hamile kalması, babasının vefatı; doğumu sırasında veya bundan önce ve sonra meydana gelen olağanüstü olaylar, Halîme'nin yanına verilmesi, Halîme'nin şahit olduğu olağanüstü hadiseler; Hz. Peygamber'in vasıfları, şemâili, ahlakı, nübüvveti ve bunun alametleri, mucî-

zeleri, isrâ ve mirâç, tebliği ve gazveleri, evlenmesi, çocukları, vefatı muhtevayı oluşturur (Durmuş 2004: 481).

“Mevlid” adını taşıyan çok az sayıda eserin kaleme alındığı İran edebiyatında mevlid türünün gelişme kaydetmediği söylenebilir. İran edebiyatının ilk devirlerinde, Hz. Peygamber’in hayatına ve vasıflarına dair, doğrudan doğruya Farsça kaleme alınmış eserlere rastlanmaz. İran’ın daha sonraki yüzyıllarda giderek Şiîleşmesi, Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesi dolayısıyla Muharrem ayında matem tutulması, Hz. Peygamber’in doğum günü münasebetiyle şenlik yapılmasını engellemiştir (Ateş 1954: 14).

2. Mevlid Türünün Türk Edebiyatındaki Seyri

Mevlid türü Türk edebiyatında çoğunlukla manzum bir karakter gösterir. Türkçe mevlidler, Türk halkının Hz. Peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak sayı itibarıyla diğer dinî türlerin hiçbirinde görül-meyecek bir zenginlik oluşturmuştur. Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı mevlidin geniş halk kitleleri tarafından beğenilip okunmasından dolayı bu tür, Türk edebiyatında sonraki yıllarda pek çok ürünle boy göstermiştir (Aksoy 2004: 482).

Süleyman Çelebi’nin H. 812’de (1409) Bursa’da tamamladığı *Vesîletü’n-necât* adlı mesnevinin ilk Türkçe mevlid metni olduğu görüşü yaygın bir şekilde kabul görmektedir. Bununla birlikte bu tarihten önce Türkçe yazılmış mevlid benzeri eserlerin varlığı da dikkatlerden kaçmamıştır (Aksoy 2004: 482). M. Fatih Köksal’a göre; Ahmedî’nin *İskender-nâme’sinin* bir nüshasında yer alan *Mevlid*’i, müstakil bir eserdir ve dolayısıyla mevcut bilgiler ışığında Türk edebiyatında kaleme alınmış ilk mevliddir (Köksal 2011: 31-32). Bu eserin yanı sıra *Vesîletü’n-necât*’ın hâtîme kısmında, Ahmed Fakîh’in (ö. H. 650/1252) *Çarhnâme’sinde* benzer ifadeler yer almakta; Süleyman Çelebi’den kısa bir süre önce Erzurumlu Mustafa Darîr’in manzum-mensur tarzda yazdığı *Tercüme-i Siyer-i Nebî*’de (yazılışı: H. 790/1388) yer yer mevlidi hatırlatmaktadır. Bu eserdeki bilhassa manzum kısımlar bir mevlid metninden çok büyük farklar taşımadığı gibi *Vesîletü’n-necât*’ın bazı yerleri de Darîr’in siyeriyle ciddi benzerlikler göstermektedir. Bu yönüyle, Darîr’in siyerindeki

manzum kısımların Türk edebiyatındaki ilk mevlid metni olması gerektiği de ileri sürülmüştür (Aksoy 2004: 482).

Türkiye’de mevlid denildiğinde akla gelen ilk eser, Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-necât*’ıdır. Süleyman Çelebi’ye ait olmayan Türkçe mevlid metinlerini, içerdikleri motifler bakımından, üç grupta ele almak mümkündür: Süleyman Çelebi’nin mevlidine benzeyen mevlid metinleri, Süleyman Çelebi mevlidinde bulunan ve bulunmayan motifleri ihtiva eden mevlid metinleri, Süleyman Çelebi’nin mevlidinden tamamen farklı mevlid metinleri (Süleyman Çelebi 2016: 32).

Aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılan *Vesîletü’n-necât*, on bir nüshasının karşılaştırılmasıyla elde edilen metne göre 768 beyit olup 16 bâbdan meydana gelmektedir. Eser, asıl isminden ziyade, yazma nüshaları genellikle mevlid/mevlüd/mevlûd² başlığını taşıdığından “mevlid” veya “mevlüd” olarak tanınmaktadır (Pekolcay 2004: 486).

Sade bir Türkçe ile yazılmış olan *Vesîletü’n-necât*, heyecanlı bir rûhun şekillendirdiği benzersiz bir sehl-i mümtenî örneği kabul edilir (Aymutlu 1995: 25). Eserde Süleyman Çelebi’nin ifadeleri, onun dinî heyecanına bağlı olarak gelişip zenginleşmiş ve ona, dönemin çizgisini aşan orijinal ve sanatlı özel bir üslûp kazandırmıştır. Ayrıca eser boyunca anlatım; halka yönelik konularda çok sade, dinî kavramların anlatımında bazen

² Mevlid kelimesinin Türkçede halk arasında “mevlüd” şekliyle de kullanılıyor olması, “v” tesiriyle yuvarlaklaşma neticesinde meydana gelmiş gibi görünmektedir (Süleyman Çelebi 2016: 17). Bununla birlikte, Türkçe mevlid eserlerine verilen isimlerin bir kısmında ve bu arada Hatîb-i Ayasofya’nın mevlidinde “mevlüd/mevlûd” şeklinde kaydedilmiş bulunan bu kelimenin doğru yazımı “mevlid” olmalıdır. Zira Arapçada mevlûd, yeni doğmuş [çocuk] anlamında kullanılmaktadır (Develioğlu 1997: 636). Bununla birlikte, Redhouse’un sözlüğünde “mevlûd” kelimesine “çocuk” (a child, a young best) anlamı verildikten sonra bu sözcüğün, “doğum yeri ve zamanı” anlamındaki “mevlid” sözcüğünün halk söyleyişindeki karşılığı olduğu belirtilmektedir (Redhouse 1992: 2036). Ayrıca *Lugat-i Osmâniyye*’nin “mevlûd” maddesinde kelimeye, “çocuk, yavru, veled, beççe” karşılığı verildikten hemen sonra “...ve birinin doğması ve doğduğu gün ...” kaydının düşürüldüğü (Karahisarî Ali Efendi H.1281: 2/193) görülmektedir. Buradan hareketle “Hz. Muhammed’in doğum yeri/zamanı” anlamında “mevlid” gibi “mevlûd” kelimesinin de kullanılabileceğini, zaten bu kullanımın bu çalışmada tanıtılan mevlid de dahil olmak üzere pek çok örnekle görüldüğünü söylemek mümkündür.

girift fakat anlamındaki derinlikler itibarıyla gönlü fethedecek özelliktedir (Pekolcay 2004: 486).

Mensur bir münâcâtla başlayan eserin muhtevasını ortaya koyan bâbların başlıkları şöyledir: Allah'ın birliği hakkında, nâzım için dua talebi ve kitap için özür beyanı, âlemin yaratılma sebebinin beyanı, Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılmasının beyanı (iki fasıl), Hz. Muhammed'in vücudunun zuhura gelmesinin beyanı (üç fasıl), Hz. Muhammed'in doğumu sırasında ortaya çıkan fevkaladeliklerin beyanı (altı fasıl), Hz. Peygamber'in methi, mucizelerinin, mirâcının ve hicretinin beyanı, onun bazı vasıflarının beyanı, nükte ve nasihat, kötü fiillerden nehyetme, risâletin tebliği, Hz. Peygamber'in vefatı, hâtıme (Pekolcay 2004: 486).

Türkçe mevlid metinlerinin³ çoğu aruzun "*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" kalıbıyla ve mesnevi tarzında yazılmıştır. Ortalama 600-1400 beyitten

³ Türk edebiyatında Süleyman Çelebi dışında mevlid türünde eser veren şairlere dair ilk tespitler, aynı zamanda diğer çalışmalar için hareket noktası olan *Keşfu'z-Zunûn* ve özellikle de *Osmanlı Müellifleri*'dir. Kâtip Çelebi, Türk diliyle yazılmış mevlidleri ilk defa toplu hâlde veren isimdir. Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nin ikinci cildinde verdiği, 26 şairden oluşan Türkçe mevlid yazarları listesi, bu alanda daha sonra yapılacak çalışmaların çıkış noktasını oluşturmuştur (Köksal 2011: 53-54). Necla Pekolcay'ın *Türkçe Mevlid Metinleri* adlı doktora tezi (Pekolcay 1950), mevlid türü hakkında ilmî çalışmaların başlamasında yol açan ve mevlidler hakkında derli toplu bilgi veren ilk çalışma olması bakımından öncelikle zikredilmelidir. Pekolcay, sadece İstanbul kütüphaneleriyle sınırlı tuttuğu bu çalışmada, Süleyman Çelebi'nin mevlidi dışında müellifi belli 18 mevlidi tanıtmıştır (Pekolcay 1950). Başta DTCF olmak üzere muftelif kütüphanelerde tespit ettiği yeni mevlid metinlerini bir makale ve bir bildiriyle (1974, 1975) tanıtan Hasibe Mazioğlu, bu sayıya 9 mevlid müellifini ilave etmiştir. Ayrıca Mazioğlu; bu makalesinin sonunda, Pekolcay'ın ve kendisinin tanıttığı mevlidlerle birlikte *Keşfu'z-zunûn*, *Osmanlı Müellifleri* ve tezkirelerden tespit ettiği ama nüshası bilinmeyen 59 mevlidin sahiplerini bir listeyle saymıştır (Mazioğlu 1974). Agâh Sırrı Levend, 1972 yılında yayımlanan "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri" başlıklı makalesinde, yukarıda belirtilen iki çalışmada da bulunan mevlid yazarlarına ek olarak İrşâdî, Kör Haliloğlu, Ahmed İzzet Paşa ve Divrikli Tahir Nâdî mevlidlerini bildirmiştir (Levend 1989: 57-59). Ayrıca Necla Pekolcay, doktora tezi ve türlü makalelerinden sonra 1997 yılında neşrettiği *Mevlid*'in girişinde bir liste daha vermiş; burada pek çok mevlidin nüshalarını -hiçbirinin yerini göstermeden- "Eserin bir nüshasını tespit edebildim, iki yazma nüshasını tespit edebilmiş durumdayım." ve "1 nüsha, 2 nüsha" gibi ifadelerle bildirmiştir (Süleyman Çelebi 2016: 38-40). Şemseddin Sivasî'nin *Mevlid*'ini doktora tezi olarak hazırlayan Hasan Aksoy da "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler" başlıklı makalesinde, önceki çalışmalarda anılan mevlidlerle hemen aynı

oluşan mevlidlerde genellikle Hz. Peygamber'in doğumu üzerinde durulmakta, ardından mirâcı işlenmekte, çeşitli mucizeleri anlatılmakta, daha sonra vefatından bahsedilmektedir. Bu mevlidlerin hemen hepsi Ehl-i sünnet inancı doğrultusunda yazılmış; yer yer ayet ve hadislerden iktibaslarla, telmihlerle desteklenmiştir. *Vesîletü'n-necât'*ın ve diğer bazı mevlid nüshalarının sonundaki "Hikâye-i Deve, Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Güvercin" gibi Hz. Peygamber'e nispet edilen bazı mucizevi olaylara dair hikâyeler, eserlere sonradan ilave edilen destani manzumelerdir (Aksoy 2004: 482-483).

Türkçe mevlidler genellikle tevhîd, münâcât ve naat ile (bazılarında ashâb-ı kirâma, çehâr-yâr-ı güzîne methiye ile) başlar. Bu girişten sonra kâinatın zuhur kaynağı olan nur-ı Muhammedî'den bahsedilerek Hz. Peygamber'in doğumuna geçilir. Onun mirâcı ve diğer mucizelerinin anlatılmasının ardından vefatı konusuna yer verilir; en sonunda Resûl-i Ekrem ve ashâbı başta olmak üzere eseri yazan, okuyan ve dinleyenler

sayıyı vermiş ve mevlidler üzerine son yıllarda yapılan kimi akademik çalışmalara işaret etmiştir. Ayrıca bu makalede, Cefâyî ve Dede Mehmed Efendi'yi mevlid şairleri listesine eklemiştir (Aksoy 2007: 326-327).

M. Fatih Köksal; bugüne kadar gerek yukarıda zikredilen listelerde tanıtılanları gerekse yapılan türlü çalışmalarla edebiyat tarihimize kazandırılan mevlid müellifleri ve eserlerini kronolojik sırayla tespit ettiği çalışmasında; XV. yüzyıla ait olarak aralarında Süleyman Çelebi, Ahmedî, Sinanoğlu ve Hamdullâh Hamdî'nin bulunduğu şairlere ait 19 adet (Köksal 2011: 58-62); XVI. yüzyıla ait olarak aralarında Lâmiî Çelebi, Emîrî, Ayasofya Hatîbi Hamdullah b. Hayreddin ve Behişti'nin bulunduğu şairlere ait 16 adet (Köksal 2011: 63-67); XVII. yüzyıla ait olarak 1 (Kuloğlu) adet (Köksal 2011: 67); XVIII. yüzyıla ait olarak aralarında Keşfi-i Samokovî, Salâhî Abdullâh-ı Uşşâkî ve Lalî-zâde Edîb'in bulunduğu şairlere ait 10 adet (Köksal 2011: 67-68); XIX. yüzyıla ait olarak aralarında Hasan İlmî (Kozanlı), Mehmed Sâlih Nihânî, İbrâhîm Re'fet Efendi ve Manastırlı Rif'at'ın bulunduğu şairlere ait 16 adet (Köksal 2011: 69-71); XX. yüzyıla ait olarak aralarında Ahmed Fehmi (Erturan) ve İhramcı-zâde İsmail Hakkı (Toprak)'ın bulunduğu şairlere ait 6 adet (Köksal 2011: 71-72); aralarında Şâhidî, Kör Haliloğlu, İbrâhîm Nazif (Karamanlı) ve Osman Feyzî Efendi'nin bulunduğu şairlere ait, yazıldığı dönem tespit edilemeyen 10 adet (Köksal 2011: 72-73), mevlid bağlamında değerlendirilebilecek eseri listelemiştir.

M. Fatih Köksal; Türkçe mevlid metinleriyle ilgili yapılan neşriyatta varlığından söz edilmeyen, katalog ve muhtelif eserler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalar sonunda tespit edebildiği 44 mevlid müellifi ve onların mevlid türündeki eserlerini alfabetik olarak listelemiş (Köksal 2011: 73-78); ayrıca muhtelif yayınlarda, kütüphane katalog ve kartotekslerinde kendisine mevlid atfedilen 31 şairin adını vermiştir (Köksal 2011: 78-82).

için edilen dualar ile mevlid sona erer. Mevlidi oluşturan fasılların hemen her birinin bitiminde, içinde Hz. Peygamber'e salatüselam getirmenin salık verildiği tekrar/vasıta beyitleri yer alır (Aksoy 2004: 483).

3. *Mevlûdü'n-Nebî* (Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî b. Hayreddin)

Bu başlık altında öncelikle *Mevlûdü'n-Nebî*'nin tespit edilebilen iki nüshası hakkında bilgi verilecek; ardından bu mevlidin müellifi olan Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî b. Hayreddin'in hayatı ve eserleri, kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında tanıtılacaktır. *Mevlûdü'n-Nebî*'nin dil, anlatım, ahenk, yapı ve muhteva hususiyetleri, vezni, beyit sayısı ele alınacak ve son olarak *Mevlûdü'n-Nebî* ile *Vesîletü'n-necât* şekil, tertip, muhteva, dil ve anlatım özellikleri bakımlarından karşılaştırılarak Hamdullâh Hamdî'nin mevlidinde Süleyman Çelebi'nin eserinin tesirleri incelenecektir.

3.1 Eserin Nüshaları

Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî'ye ait *Mevlûdü'n-Nebî*'nin⁴ bilinen iki nüshası vardır. *Mevlûdü'n-Nebî*'nin, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 4510'daki bilinen ilk nüshasını (F)⁵ ilk olarak Necla Pekolcay, hazırladığı doktora tezinde, "Diğer mevlid metinleri" başlığı altında (Pekolcay 1950: II-III) sıralayarak incelediği 29 mevlid metninden biri olarak tanıtmıştır (Pekolcay 1950: 305-311). Bu tanıtımda Pekolcay, mevlidin yazarının adını Hamdi olarak vermiştir. Necla Pekolcay'ın tanıttığı bu metnin Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî'ye ait olduğunu ise Hasibe Mazıoğlu ispatlamıştır (Mazıoğlu 1974: 61). Agâh Sırrı Levend ise, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih No. 4511 olarak yerini belirttiği bu nüshayı, "Başka Mevlidler" başlığı altında hazırladığı listede Akşemseddinzâde Hamdullâh Hamdî'nin (ö. H. 909/1503) *Ahmeddiyye* adlı eseri olarak tanıtmıştır (Levend 1989: 57). Hasan Aksoy da Süleymaniye

⁴ *Mevlûdü'n-Nebî*'den bu makalede alıntılanacak beyitlerin yeri belirtilirken MN kısaltması kullanılacaktır.

⁵ Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan *Mevlûdü'n-Nebî* nüshası için F kısaltması kullanılmıştır.

Kütüphanesi Fatih nr. 4510 olarak yerini belirttiği *Mevlûdü'n-Nebî*'nin müellifini Hatîb-i Ayasofya Hamdullah b. Hayreddin şeklinde vermiş ve bu eseri, yazıldıkları tarihler tam olarak tespit edilemeyen mevlidler listesine dahil etmiştir (Aksoy 2007: 328).

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 4510'da yer alan ve bu çalışmada esas alınan 25 varak tutarındaki *Mevlûdü'n-Nebî*'nin boyutları 214x155, 147x95 mm'dir. Her sayfada iki sütunlu olarak 11 satır bulunmaktadır. Eser; açık kahverengi, altın yıldız ve kabartma şemseli, köşebendli meşin bir cilt içerisinde yer almaktadır. Yazısı; beyaz kâğıt üzerine siyah mürekkep ile yazılmış harekeli nesihdir ve bu yazı, dıştaki ikisi birbirine yakın olarak çizilmiş üç siyah çizgi ile çerçevelenmiştir. Bu çizgilerden iç taraftaki ikisinin arası altın yıldızla doldurulmuştur. Beyitler iki sütun halindedir. Birbirine çok yakın olarak çizilip araları altın yıldız ile doldurulmuş ikişer siyah çizgi ile beyitler birbirinden ayırt edilmiştir. Bölüm başları kırmızı mürekkep ile yazılmış ve çerçeve içine alınmıştır. Yazmanın sonunda ferağ kaydı yer almamaktadır.

Başta altın yıldız ve mavi, kırmızı, yeşil, eflatun, pembe renkler ile yapılmış müzehhep bir çerçeve içinde altın yıldız zemin üzerine sülüs hatla "bismillâhi'rrahmâni'rrahîm" yazılıdır. Birinci varaktan önceki varakta "Kitâbu *Mevlûdü'n-Nebiyy* li-Hamdullâh" kaydı vardır. Bu varığın arka tarafında da yeni yazı ile "M. Salih Yeşil" imzası bulunmaktadır.

1^a'da "Hâzâ kitâbu *Mevlûdü'n-Nebî* sallallâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ li-**Mevlânâ Hamdullâh** el-Hatîb bi'l-Câmi'i's-şehîr be-Ayasofya el-kebir" kaydı ile kitabın altın yıldızla yazılmış numarası (4511) mevcuttur. 1^a'da ayrıca "İstanbul Fatih Kütüphanesi Sayı: 4510" kaydı da bulunmaktadır. Necla Pekolcay, doktora tezinde bu nüshanın kayıt numarasını, altın yıldızla yazılmış rakama dayanarak "Fatih Kütüphanesi 4511" şeklinde vermiştir (Pekolcay 1950: 306). Hasibe Mazıoğlu ve Agâh Sırrı Levend de kendi makalelerinde bu nüsha için "4511" kayıt numarasını vermişlerdir (Mazıoğlu 1974: 61; Levend 1989: 57). Hasan Aksoy'un çalışmasında ise nüshanın kütüphane numarası "4510" şeklinde kaydedilmiştir (Aksoy 2007: 328). Süleymaniye Kütüphanesi kataloglarında ise bu nüshanın numarası "Fatih 4510" dur. Kütüphanenin bu nüshaya ait

tanıtım kayıtlarında mevlidin sahibi "Hüseyin Hamdî b. Hüseyin" şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca 1^a 'da *Mevlûdü'n-Nebî* şeklinde tanıtılan eser, kütüphane kataloğunda *Mevlidü'n-Nebî* olarak yazılıdır.

Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belirtilmemiştir. 25^b'de müellifin ismi "Hamdî" olarak yer almaktadır:

Hamdî egerçi eyledi endâzesiz günâh
Lîkin idindi süddeñi her vartadan penâh (MN, 459. beyit)

Eserin ilk ve son beyitleri şöyledir:

Gencîne-i ma'ârife miftâh-ı sır-güşâ
Tevhûd-i Hakk [u] Hâkim [ü] Kayyûm Pâdişâ (MN, 1. beyit)

Ve sallî 'alâ cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn
Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn (MN, 464. beyit)

Bu nüshanın imla hususiyetleri konusunda, Eski Anadolu Türkçesi'nin tipik imla özelliklerinden olan iki meseleye değinmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki; imâle gereği uzun okunması gereken, Türkçe kelimelerdeki "a,e"lerin elifle yazılması şeklindeki uygulamadır ki nüshada bunun örnekleriyle karşılaşmak mümkündür: *göreyin* (F, 17^b); *girmege* (F, 19^b); *kalbüñe* (F, 4^a). Diğer mesele ise, ha-i resmiye ile biten kimi kelimelerden sonra gelen yükleme hâl ekinin hemzeyle gösterilmesidir. Nüshada bu imla hususiyetine dair örnekler de yer almaktadır: *sâye[y]i* (F, 8^b); *râyiha[y]ı* (F, 9^a). Eski Anadolu Türkçesine ait bu yazım özellikleri, nüshanın eskiliğine işaret etmeleri bakımından önemlidir.

Nüshada dikkat çeken diğer bir yazım özelliği, bilhassa eklerin yazımında, eklerin ünlülerini yuvarlak (u,ü) ve dar (ı,i) şekilde müşterek okutmaya müsait bir harekelendirmeye gidilmiş olmasıdır: *depredüp/depredip* (F, 7^a); *salındığı/salındığı* (F, 8^b). Ayrıca nüshada, Mustafâ kelimesinin sonundaki elif-i maksûrenin yerine elif yazılmasına dair örnekler de mevcuttur: (F, 4^a, 7^a, 11^a).

Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî'ye ait *Mevlûdû'n-Nebî*'nin bilinen ikinci nüshası, Ankara Milli Kütüphanesi'nde 06 Mil Yz. FB 529 numarada kayıtlıdır.⁶ Harekeli nesihle kaleme alınan bu yazmanın (MK)⁷ boyutları 214x142, 142x93 mm'dir. 14 varak tutarındaki nüshanın her sayfasında iki sütunlu olarak 11 satır bulunmaktadır. Kahverengi pandizot bir cilt içerisinde yer alan yazmanın yaprakları terazi filigranlıdır. Bölüm başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshanın, eserin tamamını ihtiva ettiği kabul edilirse, Milli Kütüphanesi'deki bu nüshanın 10-11 varaklarının eksik olduğu söylenebilir. Bu eksik varakların büyük kısmı, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *Mevlûdû'n-Nebî* yazması esas alındığında, 1-179. beyitler arasındaki 179 beytin yer aldığı giriş bölümündedir. Yaklaşık iki eksik varak da 410-448. beyitler arasındaki 39 beytin bulunduğu varaklardır.

Milli Kütüphane kayıtlarında eserin adı "*Mevlûd*", yazarının adı "Hamdî" olarak geçmektedir. Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi belirtilmemiştir. Müellifin adının geçtiği beyit, Fatih nüshasının tanıtımında verilen 459. beyittir.

Bu yazmanın ilk ve son beyitleri şöyledir:

*Endîşeden serîf idi anı sürerdi şâh
İderdi yıldırım gibi bir demde kat'-ı râh* (MN, 1. beyit)⁸

*Ve sallî 'alâ cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn
Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-'âlemîn* (MN, 464. beyit)

Yukarıda tanıtılan her iki nüshada da şairin, eserin yazılış tarihine ve yazılış sebebine ilişkin bir bilgilendirmesi bulunmamaktadır. Hamdî, "sebeb-i te'lîf"e özel bir başlık veya bölüm içinde yer vermemekle birlikte; eserin girişinde, "İltimâsî'd-du'â" bölümünde yer alan aşağıdaki beyitte, eserinden istifade edecek kişiler tarafından bir fâtiha ile anılma beklentisi taşıdığını ifade etmektedir:

⁶ Bu nüsha, Fatih Köksal'ın *Mevlid-nâme*'sinde Akşemseddin-zâde Hamdullâh Hamdî'ye ait olarak gösterilmiştir (Köksal 2011: 62).

⁷ *Mevlûdû'n-Nebî* metninin sunumunda, Milli Kütüphane'de bulunan nüshaya ait farkların belirtilmesinde bu nüsha için MK kısaltması kullanılmıştır.

⁸ Bu beyit, Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan yazmada 179. beyittir.

*Hem kul şu kimse yoldaşın îmân u i'tikâd
Kim bu kulını eyleye bir fâtihayla yâd* (MN, 17)

3.2 *Mevlûdü'n-Nebî'nin* Müellifi Ayasofya Hatîbi Mevlânâ Hamdullâh Hamdî'nin Hayatı ve Eserleri

Biyografik eserlerde doğum tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmayan Hamdullâh Hamdî, Kanûnî Sultan Süleymân devrinden itibaren kırk yıl kadar Ayasofya Camii'nde cuma hatipliği yaptığı için (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 334; Abdurrahmân Hibrî 1996: 36) "Hatîb-i Ayasofya" diye meşhur olmuştur. Müellifin adı dört kaynakta Hamdullâh⁹ (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 334; Mehmed Süreyyâ 1971: 244; Mehmed Tâhir Efendi [t.y.]: 322; Kehhâle 1957: 75), bir kaynakta Mevlânâ Hamdî Efendi (Abdurrahman Hibrî 1996: 36), bir kaynakta Eş-Şeyh Mehmed Hamdî (Ahmed Bâdî Efendi 2014: 1519) ve bir kaynakta da Hayrullâh (Kâtib Çelebi 2014: II/1168) şeklinde kaydedilmiştir. Şâir kendisi de *Mevlûdü'n-Nebî'*de Hamdî mahlasını kullanmıştır¹⁰ (Hamdullâh Hamdî Efendi [t.y.]: 25^b). Şairin babasının adı ise Hayreddin (Mehmed Tâhir Efendi [t.y.]: 322; Kehhâle 1957: 75; Kâtib Çelebi 2014: II/1168) ve Hayreddin Hayrullâh (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 334) olarak kaynaklarda anılır. Şairin babası Hayreddin ile Kanûnî Sultan Süleymân'ın hocası olarak tanıtılan Kastamonulu Hayreddin'in (Mehmed Süreyya 1971: 315) aynı kişi olması ihtimal dahilindedir (Akpınar 1997: 451).

*Osmanlı Müellifleri'*nde Hamdî Efendi, fazilet sahiplerinden ve Kur'ân ilmi mütehasşislerinden bir zat olarak tanıtılır (Mehmed Tâhir Efendi [t.y.]: 322). Hatipliğinin yanı sıra Ayasofya Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapan Hamdullâh Hamdî Efendi'nin şeyhülkurrâ oluşu ve eserlerinde ele aldığı konular dikkate alındığında onun bilhassa kıraat (Kur'ân okuma yöntemleri) ilminde derinleştiği anlaşılmaktadır

⁹ *Mevlûdü'n-Nebî'nin* ilk sayfasında şairin adı Mevlânâ Hamdullâh olarak kaydedilmiştir: "*Hâzâ kitâbu Mevlûdü'n-Nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem teslîmâ li-Mevlânâ Hamdullâh el-Hatîb bi'l-Câmi'i's-şehîr be-Ayasofya el-kebîr*" (Hamdullâh Hamdî Efendi [t.y.]: 1^a). Bununla birlikte, Süleymaniye Kütüphanesi'nin bu eserle ilgili katalog kayıtlarında müellifin adı Hüseyin Hamdî bin Hüseyin olarak geçmektedir.

(Abdurrahman Hibrî 1996: 36; Ahmed Bâdî Efendi 2014: 1519). Nitekim *Enîsü'l-Müsâmirîn*'de, Hamdî Efendi'nin değerli bilginlerden olduğu ve kıraat bilim dalında birçok kitap yazdığı belirtildikten sonra bunlar arasında *Füyûz* adlı bir kitabından bahsedilir (Abdurrahman Hibrî 1996: 36). Ayrıca ömrünün sonlarına doğru; Edirne şehrinde bulunan üç dârülkurrâdan en üstün ve en büyüğü olan Selimiye Dârülkurrâsı'nın hizmete açılışında buraya ilk şeyhülkurrâ olarak "teberrüken" tayin edilmiş (Abdurrahman Hibrî 1996: 36; Ahmed Bâdî Efendi 2014: 1519; Baltacı 1976: 610) ve ölümüne kadar bu görevde kalmıştır (Akpınar 1997: 452). Hamdullâh Hamdî Efendi'nin bu görevde iki yıl kadar şeyhülkurrâlık yaptıktan sonra H. 983 (1575) yılı civarında yetmiş yaşlarında vefat ettiği tahmin edilmektedir (Akpınar 1997: 452).

Hamdullâh Hamdî'nin vefat tarihi *Sicill-i Osmânî*'de 943 (Mehmed Süreyyâ 1971: 244), *Mu'cemü'l-Müellifîn*'de 948 (Kehhâle 1957: 75) ve *Hediyetü'l-Ârifîn*'de 963 (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 334) olarak verilmektedir. Cahit Baltacı; Edirne'deki Selimiye Külliyesi'nin inşasına H. 976/1568-69'da başlanıp inşaatın H. 982/1574-75'te tamamlandığını ancak manzûme içindeki medresenin H. 980/1572-73 tarihinde tamamlandığını belirtmektedir (Baltacı 1976: 548-549). Hamdullâh Hamdî, *Enîsü'l-Müsâmirîn*'de belirtildiği gibi, Edirne Selimiye Dârülkurrâsı'nın hizmete açılışında (H. 980/1572-73) buraya ilk şeyhülkurrâ olarak tayin edildiğine ve vefatına kadar bu görevde kaldığına göre, onun H. 943/1536, H. 948/1541 ve H. 963/1556 olarak verilen vefat tarihlerinde bir yanlışlık olmalıdır. Nitekim *Rusûhu'l-Lisân* adlı eserinin zahriyesindeki tanıtma notunda onun, H. 981/1573 yılında Edirne'de olduğu belirtilmektedir (Hamdullâh Hamdî Efendi [t.y.]b: 60^a).

Hamdullâh Hamdî'nin, *Mevlûdü'n-Nebî* adlı bir eseri kaleme aldığına *Mu'cemü'l-Müellifîn*'de değinilmektedir (Kehhâle 1957: 75). Bu eserin dışında, müellifin kaynaklarda belirtilen eserleri şunlardır:

1. *'Umdetü'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân*¹¹: "Râ" kafiyeyle 260 beyitlik Arapça bir tecvid kitabı olup H. 948/1541'de yazılarak Kanûnî Sultan Süleymân'a ithaf edilmiştir (Akpınar 1997: 452).

¹¹ Bu eser *Sicill-i Osmânî*'de *'Umdetü'l-İrfân fî Vasfî Cüz'e'l-Kur'ân* şeklinde tanıtılmaktadır (Mehmed Süreyyâ 1971: 244).

2. *Cevâhirü'l-İkyân fî Şerhi 'Umdeti'l-İrfân*¹²: *'Umdetü'l-İrfân'*ın Türkçe mensur şerhi olup 956 Muharrem ayı/ Şubat 1549 sonlarında tamamlanmıştır (Akpınar 1997: 452).
3. *Rusûhu'l-Lisân fî Hurûfi'l-Kur'ân*: Tecvid konusunda yazılan bu eser, "elif" redifli 143 beyitlik Arapça bir manzumedir. 959'da (1552) Kanûnî'ye ithaf edilmiştir (Akpınar 1997: 452).
4. *Vesiletü'l-Îkân fî Şerhi Rusûhi'l-Lisân*¹³: *Rusûhu'l-Lisân'*ın Türkçe mensur şerhi olup 960'ta (1553) yazılmıştır (Akpınar 1997: 452).
5. *Füyûzü'l-İtkân fî Vücûhi'l-Kur'ân*: *Füyûzât fî'l-Kırâ'ati's-Seb'a* adıyla da anılır (Abdurrahman Hibri 1996: 36; Akpınar 1997: 452).

3.3. *Mevlûdü'n-Nebî'nin Vezni ve Beyit Sayısı:*

Hamdullâh Hamdî, *Mevlûdü'n-Nebî'*de aruzun muzârî bahrinde bulunan *mef'ûlû fâ'ilâtü mef'ûlû fâ'ilün* veznini tercih etmiştir. Bu vezin Hamdî'nin, mesnevi şairlerinde görülen kısa vezin seçme temayülünde olmadığını göstermektedir. *Mevlûdü'n-Nebî*, Fatih nüshasındaki metnin tam metin olduğu kabul edilirse, 464 beyitlik bir mesnevidir ki bu beyit sayısı, *Mevlûdü'n-Nebî'*yi kısa mevlidler grubunda değerlendirmemizi mümkün kılmaktadır (Köksal 2011: 26).

3.4. *Mevlûdü'n-Nebî'nin Muhteva Özellikleri:*

Mevlûdü'n-Nebî'nin muhtevasını oluşturan bölümler, başlıklarla birbirinden ayrılmaktadır. Bu bölümler, muhtelif sayıda fasıldan oluşmaktadır. Bölümler ve fasıllar birbirinden vasıta beyitleriyle ayrılmaktadır.

Mevlûdü'n-Nebî, 11 beyitlik bir giriş ve 7 beyitlik "*Fî iltimâsi'd-du'â*" bölümünün yer aldığı dîbâceden sonra, vasıta beyitleriyle birbirlerinden ayrılan şu bölümlerle devam etmektedir:

¹² Bu eser Osmanlı Müellifleri'nde *Şerhu 'Umdeti'l-İrfân fî Vasfi Hurûfi'l-Kur'ân* şeklinde tanıtılmaktadır (Mehmed Tâhir Efendi [t.y.]: 322).

¹³ Bu eser Osmanlı Müellifleri'nde *Vesiletü'l-Îkânî fî Şerhi Rusûhi'l-Lisânî fî Hurûfi'l-Kur'ân* şeklinde tanıtılmaktadır (Mehmed Tâhir Efendi [t.y.]: 322).

Faslun fi't-tevhîd (19-27. beyitler)

Fî fîtrati'l-âlem (28-49. beyitler)

Fî fîtrati Âdem 'aleyhisselâm (50-58. beyitler)

Fasl (59-67. beyitler)

Fî vilâdeti'n-Nebiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (68-78. beyitler)

Fasl (79-91. beyitler)

Fasl (92-98. beyitler)

Fasl (99-102. beyitler)

Fasl (103-106. beyitler)

Fasl (107-109. beyitler)

Fasl (110-122. beyitler)

Fi'l-mu'cizâtı (123-161 beyitler)

Fî mi'râcı'n-Nebiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (162-204. beyitler)

Fasl (205-219. beyitler)

Fasl (220-230. beyitler)

Fasl (231-241. beyitler)

Fasl (242-248. beyitler)

Fasl (249-265. beyitler)

Fi'l-münâcât (266-271. beyitler)

Fî vefâtı'n-Nebiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (272-288. beyitler)

Fasl (289-307. beyitler)

Fasl (308-326. beyitler)

Fasl (327-331. beyitler)

Fasl (332-338. beyitler)

Fasl (339-343. beyitler)

Fasl (344-347. beyitler)

Fasl (348-361. beyitler)

Fasl (362-365. beyitler)

Fasl (366-375. beyitler)

Fasl (376-379. beyitler)

Fasl (380-405. beyitler)

Fasl (406-410. beyitler)

Fasl (411-435. beyitler)

Fasl (436-447. beyitler)

Hâtimetü'l-kitâb (448-464. beyitler)

Mevlûdü'n-Nebî'nin en hacimli bölümleri sırasıyla Hz. Peygamber'in vefatı (272-447. beyitler), Hz. Peygamber'in mirâç mucizesi (162-265. beyitler) ve Hz. Peygamber'in doğumu (68-122. beyitler) bölümleridir. Bu üç bölümün içerisinde, aynı zamanda "fasl" başlıklı bölümlerin açıldığı dikkat çekmektedir. "Fasl" başlığı altında oluşturulan bu alt bölümler, *Mevlûdü'n-Nebî'nin* okunmak için kaleme alındığının bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Mevlûdü'n-Nebî'nin başından sonuna kadar yer alan bölümlerde işlenen konular şöyledir:

Giriş bölümü (1-11. beyitler): Bismelenin ve Allah adını zikretmenin faziletlerinden bahsedilmektedir. Allah'ın güzel isimlerinden (Esmâ-yı Hüsnâ) bir kısmı (Kadîr, Sâni', Gaffâr, Hakîm, Mâlik, Hayy, Kayyûm gibi) burada sıralanmaktadır. Bu kısmın içerdiği motifler kısmen *Vesîletü'n-Necât'* takiler ile müşterek ise de bu motiflerin ifade ediliş tarzı oldukça değişiktir.

Fî iltimâsi'd-du'â (Allah'a yönelme, O'ndan isteme hakkında) (12-18. beyitler): Şair bu bölümde Allah'a; günahlarının affı, hak yoldan kendisini ayırmaması, gönlünü marifet nurlarıyla doldurması, halkı rahmet denizine daldırması, kendisinin de bir fâtihayla anılması için dua etmektedir.

Faslun fi't-tevhîd (Allah'ın birliği ile ilgili bölüm) (19-27. beyitler): Allah'ın birliği, kudreti ve yaratma gücünün övüldüğü bölümdür.

Fî fıtrati'l-âlem (Âlemin yaratılışı hakkında) (28-49. beyitler): Allah'ın; varlığının bilinmesini, ism-i sıfat ve zatından nişan vermeyi istemesinden dolayı âlemi yarattığı belirtilir. Allah, kendi nurundan bir

nur yaratır. Hakk'ın nazar atfetmesiyle bu nur, akl-ı evvel ve nefs-i küll olarak ikiye bölünür. Bütün âlem de bu nurdan yaratılır. Allah'ın bu nura tekrar nazar atfetmesi üzerine bu nurun zerrelerinden enbiya ve evliya ruhları, ardından da mü'min, asi ve müşriklerin ruhları yaratılır. Sonra Allah yine nura tecelli eder ve nur üç bölük olur. Allah, bu üç parçadan birini bir kandilin içine koyup üç zincir ile arşa asar. O nur bütün kâinata ışık verir. Âlem ve Hz. Âdem, Hz. Muhammed'in nurundan yaratılır.

Fî fıtrat-ı Âdem 'aleyhi's-selâm (Hz. Âdem [a.s.]'in yaratılışı hakkında) (50-58. beyitler): Bu bölümde Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Âdem'in alnına konması, bu nurun daha sonra Hz. Havvâ'nın cephesinde görünmesi, nurun Hz. Âdem'in oğlu Şîs'e intikali, daha sonra Hz. İbrâhim'e ve bu şekilde taşınarak en son Hz. Muhammed'e geçmesi anlatılır.

Fasl (59-67. beyitler): Bu fasılda Hz. Muhammed'in ana rahmine düşmesi kısaca anlatılmaktadır. Bu arada fitnenin âlemi kaplamış olmasından, Fîl ashabının Allah'ın kahrına uğramasından, rahmet yağmurlarının inmesinden, cennet ve rahmet kapılarının açılmasından bahsedilmektedir.

Fî vilâdeti'n-Nebiiyî sallallâhu 'aleyhi ve sellem (Nebî'nin [sav.] doğumu hakkında) (68-78. beyitler): Hz. Âmine'nin gönlüne sefalar dolması; Hz. Âmine'nin, rüyasında bir peri görmesi, bu perinin gelerek ona Hz. Peygamber'in doğumunu müjdelemesi; cihan halkının Hz. Peygamber'in eşiğinin bendesi olması; onun adının "Muhammed" konulmasının istenmesi anlatılır.

Fasl (79-91. beyitler): Hz. Âmine'nin, bir gece yalnızken çevresinin Cennet ehli tarafından kuşatıldığını görmesi; Cennet ehlinin, Hz. Muhammed (sav.)'in gelişine cümlesi müftehir vaziyette birbirleriyle muştulaşmaları; felek yüzeyine ipek döşemelerin melekler tarafından serilmesi; doğu, batı ve Mekke'ye üç alem dikilmesi; meleklerin ve hurilerin Hz. Âmine'nin çevresini sarması, üç hurinin Hz. Âmine'nin yanına gelerek onu rahatlatmaları; hurilerin Hz. Muhammed'in üstün özelliklerini övmeleri; hurilerden birinin Hz. Âmine'ye şerbet sunması; kuş suretinde bir meleğin ortaya çıkması ve Hz. Âmine'nin arkasını meshetmesi anlatılır.

Fasl (92-98. beyitler): Bu fasılda, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişini kutlayan "merhabâ" redifli 5 beyitlik bir gazel vardır. Tüm cihanın, Hz. Muhammed'in gelişiyile neşeye gark olduğundan bahsedilir. Hz. Muhammed, safa madeni ve vefa kaynağı gibi vasıflar eşliğinde övülür.

Fasl (99-102. beyitler): Hz. Muhammed'in, güneş misali, doğar doğmaz alnını secdeye koyması; Hz. Peygamber'in Allah'a, ümmetini kendisine bağışlaması, ümmetini affetmesi ve onların üzerine şefaati kabul buyurması noktasında yakarması anlatılır.

Fasl (103-106. beyitler): Bir bulutun inip Hz. Peygamber'i alarak ona felekleri seyrettirmesi; Hz. Âmine'nin, Hz. Muhammed'i yerinde görmeyince üzülmesi; bir süre sonra Hz. Muhammed'in geri gelmesi anlatılır.

Fasl (107-109. beyitler): Cihanı kaplayan bir sedanın erişmesi; enbiyanın ruhlarının Hz. Muhammed'e görünmesi, Hz. Muhammed'i methetmesi ve ardından Hz. Muhammed'in işaretiyle gitmesinden bahsedilir.

Fasl (110-122. beyitler): Hz. Cebrâil ve mukarrebîn meleklerinin inmesi; Hz. Muhammed'i Kevser suyuyla yıkamak üzere hazırlıklı (sündüs, rida, ibrik ve leğenle) gelmesi; Hz. Cebrâil'in Hz. Peygamber'i el üzerinde kaldırması; Hz. Peygamber'in Cennet suları ile yıkanması; İsrâfil'in Hz. Peygamber'i sündüs ridaya sarması, onun iki omzu arasına mühür vurması; Hz. Peygamber'in, doğumunda sünnetli ve gözleri sürmeli olması; iki âlemin kapısının kilitlerinin Hz. Peygamber'in eline sunulması; Hz. Peygamber'e Kâbe'nin secde eylemesi; Kısra'nın kapısının kemerinin yıkılması, Sâve denizinin yere geçmesi; Acem mecusilerinin ateşlerinin sönmesi; pek çok kilise kubbesinin yıkılması; şeytanın korku içerisinde, gördüğü azaptan kaçarak yere girmesi konu edilir.

Fi'l-mu'cizâtı (123-161. beyitler): Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân'ın hükümleri ebedîdir. Hz. Peygamber salındığı zaman, heybetinden adeta arşa gölge salardı. Cismi gölgeden uzaktı. Hükmü ve daveti her şeye uzanırdı. İnsan suretinde nur sureti hüküm sürerdi. Bulut, onun özüne perde tutup gölgelik olurdu. Güneşin nuru, onun cemalinin pertevi idi. Karanlıkta da görünürdü. Gözünün nuru, arkasını da önü gibi görürdü. Uyur iken de uyanık halindeki

gibi ışırtırdı. Gözleri uyusa da kalbi uyumazdı. Burnu, Sidre'den beri koku alırdı. Cemali mumuna güneş pervane olmuştu. Ay ışığı, onun ayağının toprağını taç edinmişti. Güzel ve beliğ sözlü idi. Dişlerinin parlaklığı çok uzaklara erişirdi. Hasta ruhları şifaya kavuştururdu. Mütebessimdi. Göğsü âlemi güneş gibi aydınlatırdı; parmağından su akıttırdı. Vakar sahibiydi; tez yürüyüşlüydü. Ayağını taşa bassa taşa izi belli olurdu. Kapısının kadri güneşi kul edinmişti. Onun avucu içerisinde taş, Hakk'a şehadet getirmişti. Bir işaretyle ayı ikiye ayırmıştı. Okunun atılması gecede ışık verirdi. Yedi yüz insanı bir çanak aş ile doyururdu. Bir tabak hurmayı askerine dağıtır; tüm askerler doyar ve hurma da artardı. Bir avuç toprağı düşman gözüne perde eylemişti. Bazılarının çıkmış gözünü sağ kılardı. Deve, ağzını açıp ona derdini anlatmış, o da devenin hakkını vermişti. Bahtı uğurlu ve kadri yüceydi; ilim ve marifet kaynağıydı.

Fî mi'râci'n-Nebiiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (162-204. beyitler): Yüce Allah bir gece Cibrîl'den, Hz. Peygamber'in yanına gitmesini ister. Ondan, selamını alıp gitmesini ve Hz. Peygamber'e çok hürmet eylesini ister. Hz. Peygamber'e hicapsız olarak cemalini arz eylemeyi istediğini söyler. Allah'ın bu hitabını işiten Cebrâil, cennete giderek buradan Burak'ı, hulleyi (cennet elbisesi), taç ve kemeri alarak bunları Hz. Muhammed'e getirir. Hz. Muhammed'i selamlayarak ona Allah'ın kelimini ve selamını iletir. Hz. Peygamber'e; Allah'ın kendisini görmek istediğini, onu yanına davet ettiğini ve onunla aracısız söyleşmek istediğini söyler. Aksâ'da peygamberlerin ruhlarının, onun ayağına baş koymak üzere hazır vaziyette beklediklerini söyler. Ondan Burak'a binmesini ister. Meleklerin saf saf olup kapıda hazır vaziyette beklediklerini söyler.

Hz. Peygamber, etrafı meleklerle çevrili olarak Burak'a süvar olur. Ruhlar da onun önüne düşmüştür. Burak üzerinde yıldırım gibi yol katederek bir anda Mescid-i Aksâ'ya varan Hz. Peygamber'in karşısında peygamberlerin ruhları toplanır. Ruhlar, gönül rahatlığı içinde Hz. Peygamber'i görürler ve ona, "Gelişin hayırlı olsun!" derler. Aksâ'da Hz. Peygamber, peygamber ruhlarına imamlık eder. Bundan sonra onun önüne, baştan ayağa nurdan hoş bir kürsü gelir; o da bu kürsünün üzerine binerek gökyüzüne yönelir.

Hz. Peygamber gökyüzünde yükselmeye başlar. Cebrâil, bu yolculuk esnasında, Hz. Peygamber'in yanı başında, onun izine yüzünü sürerek

ona medhûsenada bulunur. Hz. Peygamber, Allah'ın huzuruna doğru bu yönelişinde türlü nesneler görür. Sidre'de Cebrâîl'den ayrılır; bundan sonra, İsrâfil'in arkasında, Mikâîl de kendisine yoldaş olduğu halde, birçok hicabı geçerek önce Kürsî'ye ardından da Arş-ı Azîm'e vasil olur. Refref'in üstünde, Mikâîl ve İsrâfil'in refakatinde Arş'a vasil olur.

Fasl (205-219. beyitler): Hz. Muhammed, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya, "Hemen ayakkabılarını çıkar." şeklinde hitap ettiği yere gelince nalınını çıkarmak ister; bu esnada Allah ona, nalını ile Arş'a basmasını emreder. Hz. Peygamber de Allah'ın emrine itaat ederek Arş'a nalınıyla basar. Refref süratle yol alır. Hz. Peygamber, Necm sûresi 8 ve 9. ayetlerde belirtilen makama ulaştığında ona katre-i rahmetten üç damla damlar. Bu damlalardan biri, fasih konuşması için Hz. Peygamber'in diline; biri, irfan ve marifet ışığında bütün ilimlere vakıf olması için kalbine; biri de herkese hükmedebilmesi ve yüzünü döndürebilmesi, şeref ve şanının yüce olması için arkasına/sırtına damlar.

Fasl (220-230. beyitler): Allah, Hz. Muhammed'i yakınına davet eder. Hakk'ın cemali, arada hiçbir perde ve şüphe olmaksızın Hz. Peygamber'e tecelli eder ve Allah, bu suretle Hz. Peygamber'i lütuf ve keremiyle teselli etmiş olur.

Fasl (231-241. beyitler): Allah, Hz. Peygamber'den, cemalini ona apaçık gösterdiği için bu kavuşmaya şükretmesini ister. Hz. Peygamber, bir kul olarak, Allah'ın yardımını olmaksızın O'na layıkıyla medhûsena etmesinin mümkün olamayacağını belirtir. Allah, Hz. Peygamber'e kudret diliyle, ona ve onun emrine tabi olanlara rahmet eylediğini söyler. Hz. Peygamber de Allah'tan, ümmeti için şefaât diler ve ümmetinin günahlarını bağışlamasını niyaz eder. Allah, Hz. Peygamber'in her dileğine icabet edeceğini, onun her muradını yerine getireceğini kudret diliyle söyler.

Fasl (242-248. beyitler): Bu fasılda Allah'ın, Hz. Muhammed'in ümmetine farz kıldığı şeyleri (önce elli vakit namaz ve altı ay oruç, sonra Hz. Peygamber'in Hak'tan niyazda bulunması üzerine yirmi beş vakit namaz ve üç ay oruç) Hz. Peygamber'e bildirmesi ele alınmaktadır.

Fasl (249-265. beyitler) : Hz. Peygamber'in Sidre makamına geri dönmesi; Cebrâîl'in onu omzuna alarak Hz. Mûsâ'nın makamına

götürmesi; burada Hz. Peygamber'in Hz. Mûsâ'ya, Allâh'ın Muhammed ümmetine yılda üç ay oruç ile günde yirmi beş vakit namazı farz kıldığını söylemesi; Hz. Mûsâ'nın Hz. Peygamber'den, Allah'a yalvararak O'ndan ümmete farz kıldığı bu ibadetleri, yerine getirecek kadar kudretleri olmadığı gerekçesiyle hafifletmesini rica etmesini istemesi; Hz. Peygamber'in, Hz. Mûsâ'nın dilediği şekilde Allah'a teveccüh eylemesi üzerine, Allah'ın Hz. Peygamber'in isteğini kabul ederek ümmet için namazı günde beş vakte, orucu da yılda bir aya indirme şeklinde ihsanda bulunması; Hz. Peygamber'in, huzur ve saadet içerisinde makamına geri dönmesi; ehl-i sünnetin Mirâç mucizesini gönülden tasdik ettikleri anlatılır.

Fi'l-münâcât (266-271. beyitler): Hz. Peygamber'in büyüklüğünün hakkı için Allah'tan bağışlanma, isyan edenler için O'nun rahmet ve cömertliğine sığınma konusunun ele alındığı bir yakarıştır.

Fî-vefâti'n-Nebiiyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem (272-288. beyitler): Dinin esaslarını sağlamlaştırmış, şariat hükümlerini şerh eylemiş, İslam beldelerini adaletle mamur kılmış olarak Hz. Peygamber'in Allah'a varmayı arzu ettiği anlatılır. Cümle mahlukun ona gönülden bağlandığı, din düşmanlarına gazayı âdet edindiği belirtilir. Herkesin şanını manzum eylediği, ümmetini diliyle hakikatlerden haberdar ettiği, daima Hak ile birlikte olduğu, diliyle hiçbir gönlü rencide kılmayacak düzeyde halim olduğu, Hakk'a her zaman candan ibadet eylediği; zikri, salatı ve orucu âdet edindiğine değinilir.

Fasl (289-307. beyitler): Hz. Muhammed altmış üç yaşına gelince, Cebrâil'in onun yanına gelerek Allah'ın selamını ve kendisini -İslam dininin mükemmel ve milletin mamur kılınmış olmasına dayanarak-huzuruna davet ettiğini Hz. Peygamber'e bildirmesi; Hz. Peygamber'in Cebrâil'e, cihana hiçbir şekilde alaka duymadığını ve tatlı canı için külfet çekmediğini, gönlünün yalnızca ümmetinin cennete layık görülmesini ve her beladan emin olmasını arzu ettiğini dile getirmesi; Hz. Peygamber'in, Cebrâil vâsıtası ile, Allah'tan ümmeti için af ve şefaate dilemesi; Hz. Peygamber'in duasının kabul edilmesi ve Allah'ın, ümmetin günahlarını bağışlaması, onlara rahmet eylemesi belirtilir. Buna sevinen Hz. Peygamber'in Hakk'a senalar etmesi anlatılır.

Fasl (308-326. beyitler): Hz. Peygamber'in, evine dönmesi; Bilâl'den, ashabı yanına çağırmasını istemesi; vefat etmeden sahabeyi görme arzusunda olduğunu belirtmesi; sahabenin Hz. Peygamber'in yanına gelmesi; sahabenin Hz. Peygamber'in hâline hüzünlenmesi, kederlenmesi ve göz-yaşı dökmesi; Hz. Peygamber'in sahabeden, kendisiyle vedalaşmalarını istemesi; Hz. Peygamber'in ashaba türlü nasihatlerde bulunması; ashabdan Allah'ın emirlerine uymalarını, Hakk'ın nimetlerine her zaman şükredenlerden olmalarını ve mihnetlere karşı sabır göstermelerini, cihanı gölge kabilinden değerlendirmelerini, sünnetinden hiç ayrılmamalarını, hakka bağlı kalarak batıla asla bakmamalarını, dinin yasaklamalarına uymalarını, kanaat sahibi ve iffetli olmalarını, ilim ehline hürmet etmelerini, dünya nimetleriyle gururlanmamalarını, şeytan ve nefisle her nefeslerinde mücadele etmelerini ve devamlı surette Allah'a ibadet etmekle meşgul olmalarını istemesi anlatılır.

Fasl (327-331. beyitler): Hz. Peygamber'in, Cebrâil'in indireceği cennet hanûtuyla¹⁴ kendisini gusletmelerini istediği anlatılır. Beyaz ve pak olan bir bezden kendisine kefen etmelerini, gusül işi bittikten sonra kendisini yalnız başına bırakıp gitmelerini ister. Kendi cenaze namazını öncelikle Allah'ın kılacağını ve böylece kendisine rahmet eyleyeceğini söyler. İkinci gün meleğin (Cebrâil), kendi namazını kılacağını belirtir. Üçüncü gün de ümmetinden, şefaatine nail olabilmek için kendi cenaze namazını kılmalarını ister. Daha sonra ümmetinin mescide geri dönmelerine izin verir. Ümmet, huzursuz ve kederli bir vaziyette mescide döner.

Fasl (332-338. beyitler): Hz. Peygamber'in, kendisini namaz kılmaya mescide davet eden Hz. Bilâl'den, vücudunda güç derman kalmadığını ve kendi yerine Hz. Ebûbekir'in, halifelik etmeye dosdoğru bir aday olarak imam olmasını arzu ettiğini ümmetine söylemesini istemesi; Hz. Ayşe'nin Hz. Peygamber'e, babası Hz. Ebûbekir'in bir an bile onun (Hz. Muhammed) yüzünü görmemeye tahammül edemeyeceğini ve bu emri işittiğinde ayrılık ateşiyle takatsiz kalıp canını toprak edeceğini söylemesi, babasının yerine Hz. Ömer'in imam olmasını teklif etmesi; Hz. Peygamber'in, Hz. Ayşe'nin bu teklifi karşısında ona sertçe bakması, Hz. Ayşe'nin korku içerisinde kendini kaybetmesi, Hz. Peygamber'in kendi fikrinde ısrar etmesi anlatılır.

¹⁴ Hanût: Ölüyü tahnît etmekte kullanılan ilaç (Devellioğlu, 1997: 326).

Fasl (339-343. beyitler): Hz. Ebûbekir'in; Hz. Bilâl'in sahabeye Hz. Peygamber'in ahvali ile ilgili mahzun vaziyette verdiği haberleri işittikten sonra son derece derin bir üzüntü duyması ve kendisi yerine Hz. Ömer'i imam olmak üzere önermesi anlatılır. Sahabenin razı olmasıyla Hz. Ömer, mihraba geçerek tekbir getirmeye durur.

Fasl (344-347. beyitler): Hz. Ömer'in imam olduğunu öğrenen Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin yardımıyla mescide gelmesi, Hz. Peygamber'i gören sahabenin sevinmesi; Hz. Peygamber'in Hz. Ebûbekir'i mihraba yönlendirmesi, kendisinin de safta yerini alarak Hz. Ebûbekir'e uyması, namazdan sonra Hz. Ayşe'nin yanına dönmesi anlatılır.

Fasl (348-361. beyitler): Azrâil'in, Hz. Peygamber'in ruhunu, ondan alacağı icazetle kabzetmek üzere inmesi; izin alarak Hz. Peygamber'in huzuruna gelmesi, Hz. Peygamber'den gelecek her emre boyun eğeceğini bildirmesi; izin olursa kabz-ı ruh edeceğini, izin olmazsa Hz. Peygamber'in saadet kapısını tavaf edip döneceğini söylemesi ele alınır. Hz. Peygamber; bu fani dünyada hayatın baki olmadığını, kimse için ölümden kurtuluşun mümkün olmadığını, Hak'tan tüm asi kulların bağışlanmasını rica ettiğini, Hakk'ın lütfunun bol olduğunu belirtir. Allah'ın emriyle Cebrâil'in çıkagelmesi; Cebrâil'in, Allah'ın selamını ilettikten sonra Hz. Peygamber'e; Allah'ın, ümmetin tamamını bağışladığını, Hz. Peygamber'in makamını tüm âlem için yüce bir sığınma ve bağışlanma kapısı eylediğini, bu yönüyle de onun ümmetini diğer toplulukların en hayırlısı kıldığını söylemesi üzerinde durulur. Allah'ın, Hz. Peygamber'den, kendisine kavuşmaya azm etmesini ve bu yolla kendi yanında nur-ı cemale gark olmasını istediği Cebrâil vasıtasıyla aktarılır.

Fasl (362-365. beyitler): Cebrâil'in sözlerini işiten Hz. Peygamber'in, sefa içerisinde ruhunu Allah'ın huzuruna uçurmayı arzulaması; Azrâil'e işaret ederek ondan Allah'ın emrini yerine getirmesini (ruhunu teslim almasını) istemesi, Hz. Ayşe'den bir kâse su istemesi ve suya soktuğu elini göğsüne sürmesi anlatılır.

Fasl (366- 375. beyitler): Hz. Peygamber'in Allah'tan, ümmetine kolayca ruh teslimi konusunda rahmet etmesini dilemesi; Azrâil'e dönüp ondan da ruhları kabzederken ümmetine sıkıntı vermemesini istemesi; zayıf ümmeti için kendi tatlı canını feda kıldığını ve onların ruh tesliminde maruz kalacakları muameleye kendisinin de razı olduğunu

söylemesi; Azrâil'in, Hz. Peygamber'in ruhunu kabzedeceği sırada Allah'ın Azrâil'e hitap etmesi ve elini geri çekmesini emretmesi; Allah'ın, Azrâil arada vasıta olduğundan, Hz. Peygamber'in ruhunu kudretiyle kabzedeceğini buyurması; o anda Hz. Peygamber'in etrafını bir nurun kuşatması, Allah'ın Hz. Peygamber'e tecelli etmesi; Hz. Peygamber'in, ruhunu teslim ederek Allah'ın rahmetine kavuşması anlatılır.

Fasl (376-379. beyitler): Hz. Peygamber'in ruhunun cennete gitmesi anlatılır. Hz. Peygamber'in yanında, ruhunu teslim etme esnasında (erkek cinsinden) hiç kimsenin bulunmadığı; meleklerin, doğumunda olduğu gibi vefatı esnasında da onun hizmetinde bulunduğu anlatılır.

Fasl (380-405. beyitler): Cebrâil'in, Hz. Peygamber'in vefatından dolayı dertlenerek ah etmesi, Hz. Peygamber'in yüce huzuruna vahiy ile inerek yüzünü onun makamına bir daha süremeyecek olmanın derin üzüntüsünü duyması, ayrılık kederiyle Cebrâil'in canının yanması; göklerin feryat ederek dönmesi; hurilerin ve meleklerin ağlaşmaları; arş'ın ve yeryüzünün derinden sarsılması; cennet hurilerinin ayrılık yası tutması ve karalar giyinmesi; Hz. Muhammed'in vefatıyla birlikte güneş ve ayın, sararan yüzlerini ayrılık derdiyle yırtmaları; yeryüzünün baştan başa yas gürültüleri ile dolması; dokuz feleğin takatten kesilmesi; yaratıkların cümlesinin, yakalarını yırtarak ah edip ağlaşıp inlemeleri, kanlı gözyaşı dökmesi, tutuşan yüreklerinden kopan ahlarla âleme ateş düşürmeleri; dökülen kanlı gözyaşlarının sel olup akması; iki âleme sultân olan, cümle halkın kendisine köle olduğu Hz. Peygamber'in toprağa yüz koymasının uyandırdığı derin teessür; Hz. Fâtıma'nın, Hz. Peygamber'in vefatı dolayısıyla kanlı gözyaşları dökmesi, yürek yakıcı ah edip inlemesi, ayrılık derdiyle çaresiz ve dermansız kalışı anlatılır.

Fasl (406-410. beyitler): Hz. Muhammed'in gözlerinin nurları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, Hz. Peygamber'in vefatı üzerine duydukları üzüntü ve kederle yürekleri yakan feryatlar koparmaları, derin bir üzüntü içerisinde ağlayıp inlemeleri, ayrılık ateşiyle yanıp tutuşmaları anlatılır.

Fasl (411-435. beyitler): Hz. Muhammed'in vefatını haber alan sahabenin dertlenerek ah etmesi, inleyip ağlaması, hayli gözyaşı dökmesi; sahabenin Hz. Peygamber'e veda etmeleri ve canlarını onun yoluna feda

etmeye hazır olduklarını belirtmeleri; gamdan kendilerini helak ettiklerini esnada Hz. Ebûbekir'in sahabeye, ölümlü kalımlı dünyanın kimseye payidar olamayacağına ve dünyanın geçiciliğine dair tavsiyelerde bulunmasına değinilir. Hz. Ebûbekir; bu dünyaya ibret gözüyle bakmak gerektiğini, ölümün er geç herkesin kapısını çalacağını, kimsenin bu dünyada arzu ettiği şekilde sefa süremeyeceğini, her bir neşenin sonunun binlerce dert ve gam olduğunu, bakmasını bilen için Hz. Peygamber'in vefatının ibret almak bakımından yeterli olacağını, dünya hayatının sefa ve zevklerinin sonunun sitem olduğunu, Allah'ın baki tüm yaratılmışların ise mana itibarıyla yokluğa mahkûm olduklarını, her belaya sabretmek gerektiğini, cümle bidati terk ederek Hz. Peygamber'in ümmetinden olabilmek için farzları ve sünnetleri yerine getirmek gerektiğini, Hz. Peygamber'e doğruluk ve muhabbetle bağlanan kişinin farzlar ve sünnetlerle meşgul olması gerektiğini söyler. Bu tavsiyelerle Hz. Ebûbekir'in ashabı yatıştırması, sahabenin Allah'ın takdirine rıza göstermesi anlatılır.

Fasl (436-447. beyitler): Ashabın, Hz. Muhammed'in indirtmiş olduğu hanût ile onu yıkamaya girişmeleri; Hz. Abbas'ın su dökmesi, Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber'i yıkaması; Hz. Peygamber'i gömleği ile birlikte yıkamalarının ardından guslün tamam olması, Hz. Peygamber'i üç lifâfeye(sargı) sarmaları; rebiyülevvel ayında doğan Hz. Peygamber'in yine bir rebiyülevvel ayında vefat etmesi; tüm sahabenin ağlaşarak mahzun kaldıkları bir ortamda Hz. Muhammed'in kendi hücreğine defnedilmesi; cihan ehlinin Hz. Peygamber'in kapısının toprağını tavaf etmesi ve tüm mahlukların saf saf onu selamlamaları; sahabenin her bir ferdinin fani cihanı terk ederek Allâh'ın emirleri çerçevesinde O'nun hükmüne boyun eğmesi ve din eri olması anlatılır.

Hâtimetü'l-kitâb (448-464. beyitler): Ömrün payidar olmayacağı, bir gün nihayete ereceği, makam sahiplerinin son durağının karanlık mezar çukuru olacağı; dünya hazinelerinin, makamlarının ve ömrün geçici olduğu, bunlar için mihnet çekmeye değmeyeceği; Cennet içinde Allah'ı daima görebilmek ve ahiret için cehdetmenin önemi ele alınır. Şair; nefsinin isteklerine kapılmış olmaktan ve zilletle kalmaktan ötürü acziyetini kabul eder. Şehvet yolunda heva ve heveslerine düşkünlük göstererek sayısız günah işlediğini, affedilme ümidi ile Hakk'ın kapısına yöneldiğini

belirtir. Allah'tan, Hak aşıklarının yanan gönüllerini kavuşma zülali ile kandırmasını ve hasret ateşiyle yakmamasını niyaz eder; fazilet ve yardımını kendisine yoldaş kılmasını ve mahşerde kendisini Hz. Peygamber (sav.) ile haşreylemesini diler. Hz. Peygamber'in ümmeti için dua eder.

3.5. *Mevlûdü'n-Nebî*'nin Yapı Özellikleri:

Mevlûdü'n-Nebî, genel itibarıyla mesnevi nazım şeklinin yapı özelliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte eserin 92-96. beyitleri arasında, 5 beyitlik, mesnevi ile aynı vezinde nazmedilmiş "*merhabâ*" redifli bir gazel yer almaktadır. 266-271. beyitler arasında ise "*Fi'l-münâcât*" başlığı altında 6 beyitlik, mesnevi yapısında ve *Mevlûdü'n-Nebî* ile aynı vezinde Farsça bir şiir yer almaktadır.

3.6. *Mevlûdü'n-Nebî*'nin Dil, Anlatım ve Ahenk Özellikleri:

Mevlûdü'n-Nebî, Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş aşamasında kaleme alınmış bir eserdir. Eski Anadolu Türkçesine ait dil özelliklerini koruması yönüyle Türk dili tarihi bakımından da kayda değer bir eser görünümündedir.

Mevlûdü'n-Nebî'nin dili, halk için yazılmış olan ve bu yönüyle didaktik gayeler taşıyan metinler kadar sade değilse de anlaşılması güç denecek kadar ağır da değildir. Eserde üç ve dört kelimeden müteşekkil tamlama sayısının (*nesîm-i vuslat-ı cânân* MN 221, *hengâm-ı hükm-i Hak* MN 348, *dûd-ı firâk-ı şâh* MN 387, *verd-i gülşen-i esrâr-ı Kirdigâr* MN 415 ...) çok düşük sayıda kalması da bunun bir göstergesidir. Tevhîd, vilâdet, mirâç, mucizât ve vefât bölümlerinde kısmen ağırlaşan dilin özellikle olay anlatımının öne çıktığı kısımlarda daha da sadeleştiği, bu kısımlarda Türkçe kelime oranının arttığı görülmektedir. Mesela, mucizât bölümünün içerisinden seçilen aşağıdaki beyitlerde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun kullanımı, ilk bakışta dikkati çekecek ölçüdedir:

Bî-had rivâyet eyledi şeh mu'cizin rüvât
Küffârı kıldı beydaki bâzîsi şâh mât (MN, 126)

Mecmû'-ı mu'ciz-a'zamı Kur'ân durur sahîh
Efsah telaffuz itmedi bir harfini fasîh (MN, 127)

Tâ inkırâz-ı dehr budur şer'-i sermedî
Ahkâmı ile buldı bekâ dîn-i Ahmedî (MN, 128)

Şekl-i beşerde oldı zihî nûr sûreti
Cârî cemî'-i şey'de velî hükm ü da'veti (MN, 132)

Bezm-i ruhunda yakdı ciger micmer-i cihân
Virdi meşâm-ı rûha safâ 'itr-ı bî-kerân (MN, 140)

Bîmâr-ı rûha leblerinüñ sükkeri tabîb
Gülzâr-ı 'Adne nutk-ı dili oldı 'andelîb (MN, 143)

Bulsa dehâmı hande-y-ile behre vü nevâl
Jerze düşerdi kurs-ı meh ü mihre bî-cidâl (MN, 144)

Konsa vakârı veznesine kûh sebkü-sâr
Ednâ gulâmı süddesinüñ şâh-ı rûkn-çâr (MN, 148)

Vefat bölümünün başlarında; altmış üç yaşına erişen Hz. Peygamber(sav.)'le Allah'ın emri ve selamı doğrultusunda onun huzuruna gelen Cebrâil arasında cereyan eden konuşmanın içerisinde alınan aşağıdaki beyitlerde ise yabancı kelime kullanımının nispeten azaldığı, bu beyitlere daha rahat ve akıcı bir söyleyişin hâkim olduğu görülmektedir:

Didi selâm eyledi irsâl Hak saña
Didi gelürse vakti durur Ahmedüm baña (MN, 290)

Virdüm kemâl-i mertebede aña devleti
İtdüm tamâm anuñ için anca ni'meti (MN, 292)

Dîni mükemmel oldı vü ma'mûr milleti
Şer'i mü'ebbed oldı vü meşhûr hulleti (MN, 294)

Çün bu kelâmı dinledi cûş itdi Mustafâ
Toldı sürûr sînesine irdi yüz safâ (MN, 296)

Sanma çekem tekellüfi bu tatlu cân için
Ya gam gele bu gönlüme bir dem cihân için (MN, 298)

Hergiz ta'alluk olmadı benden cihâna bil
Ümmet cinâna varmagı maksûd idindi dil (MN, 299)

Seyl-i kazâyâ cânımı sedd eyledüm hemîn
Kim her belâdan olalar ümmetlerüm emîn (MN, 300)

Rabbüm eger ki anları 'afv-ile ide yâd
Ol dem olur bu gussalu gönlüm emîn ü şâd (MN, 301)

Mevlûdü'n-Nebî, Eski Anadolu Türkçesinin Osmanlı Türkçesine yerini bırakmaya başladığı bir dönemde kaleme alınmış olduğundan; bugünkü Türkiye Türkçesinde neredeyse tamamıyla kullanımdan düşmüş olan veya farklı anlamlarda kullanılan, Eski Anadolu Türkçesi döneminin ek ve kelime kadrosuna ait örnekleri bu eserde görmemiz mümkündür. *Mevlûdü'n-Nebî*'de, Eski Anadolu Türkçesi dönemi eklerinin (*irgüriser*, *olmayısar* MN 321, 22; *sürmezin*, *inmezin* MN 382; *aglaşu*, *seyrin eyleyü* MN 440, 190; *irmedin* MN 310) kullanımına örnekler vardır. Ayrıca *gönülmek* MN 397 (yönelmek, yüzünü döndürmek), *yudunmak* MN 420 (yutmak, içmek; yutkunmak), *yükünmek* MN 180 (önünde eğilmek, diz çökmek), *tammak* MN 215 (damlamak), *turmak* MN 186 (ayağa kalkmak, kıyam etmek), *tuş eylemek* MN 189 (rast getirmek; havale etmek), *irgürmek* MN 195, 321 (ulaştırmak, erişirmek), *turgurmak* MN 319 (kaldırmak, ayakta tutmak; göstermek), *söykenmek* MN 344, 364, 451 (dayanmak, yaslanmak), *döymek* MN 410 (katlanmak, tahammül etmek), *yumak* MN 436 (yıkamak), *yapılmak* MN 64 (kapanmak, örtülmek) ve *muştlaşmak* MN 82 (müjdeleşmek) gibi fiillerle *tap* MN 229 (yetişir, kâfi), *kanı* MN 191 (hani, nerede), *kamusı* MN 309 (hepsi, herkes), *göynüklü* MN 398 (gönül yakıcı, acıklı; bağı yanık), *yaşın yaşın* MN 414 (gizli gizli, için için), *di* MN 162 (haydi, haydin bakalım), *nişe* MN 302 (niçin, nasıl), *gînilig* MN 198 (genişlik) ve *issi* MN 304 (sahip, malik) gibi kelime ve kelime gruplarının çokluğu, *Mevlûdü'n-Nebî*'nin en geç Eski Anadolu Türkçesinden klasik Osmanlıcaya geçiş döneminde yazılmış olabileceğine işaret etmektedir.

Hamdullah Hamdî, *Mevlûdü'n-Nebî*'de deyim hazinemizden dikkate değer ölçüde yararlanmış görünmektedir. Eserdeki bu zengin deyim kullanımı için şu örnekler verilebilir:

<i>âlemi gark-âba virmek (MN, 404)</i>	<i>göklere batmak (MN, 383)</i>
<i>âlemi hâkisâr eylemek (MN, 398)</i>	<i>göñline düşmek (MN, 237)</i>
<i>aradan götrülmek (MN, 223)</i>	<i>göñline sürür gelmek (MN, 345)</i>
<i>baş/cân yoluna fedâ etmek (MN, 419)</i>	<i>göz irimi (MN, 142)</i>
<i>başdan ayağa ʿayn olmak (MN, 224)</i>	<i>(göz)yaşı sel olmak (MN, 393)</i>
<i>başuma minnet (MN, 212)</i>	<i>hasret çekmek (MN, 163)</i>
<i>başına hâk koymak (MN, 391)</i>	<i>(hasret) od(ın)a yanmak (MN, 458)</i>
<i>başına seng-i hâre saçmak (MN, 341)</i>	<i>himmetin(i) a ʿlâda tutmak (MN, 358)</i>
<i>cânına âteş salmak (MN, 311)</i>	<i>hûn-ı ciger yutmak (MN, 399)</i>
<i>câna cebr etmek (MN, 420)</i>	<i>idrâki başına gelmek (MN, 106)</i>
<i>cânına cân irmek (MN, 106)</i>	<i>kalem çekmek (MN, 457)</i>
<i>cânını fidâ kılmak (MN, 369)</i>	<i>kapuya dest urmak (MN, 460)</i>
<i>cânın(i) hâk etmek (MN, 336)</i>	<i>kapuyu dak kılmak (MN, 348)</i>
<i>cânın(i) oda koymak (MN, 105)</i>	<i>kendin(i) helâk etmek (MN, 336)</i>
<i>cânın(i) yakmak (MN, 381)</i>	<i>kendüyi yitirmek (MN, 338)</i>
<i>(ceyb) çâk etmek (MN, 391)</i>	<i>kendüzine gelmek (MN, 342)</i>
<i>ciger yakmak (MN, 140)</i>	<i>kol kavşurmak (MN, 109)</i>
<i>cihânı odlara yakmak (MN, 405)</i>	<i>recâ tutmak (MN, 353)</i>
<i>cismini suya salmak (MN, 105)</i>	<i>rûy(ı) zerd etmek (MN, 387)</i>
<i>dem urmak (MN, 354)</i>	<i>sînesini çâk etmek (MN, 390)</i>
<i>dîdâr etmek (MN, 360)</i>	<i>tâkatin(i) tâk etmek (MN, 389)</i>
<i>dil virmek (MN, 451)</i>	<i>yire girmek (MN, 121)</i>
<i>dili yandırmak (MN, 426)</i>	<i>yire yüz urmak (MN, 335)</i>
<i>dilin(i) dağ etmek (MN, 275)</i>	<i>yoluña baş u cân fidâ olmak (MN, 419)</i>
<i>dirlik suyundan el yumak (MN, 443)</i>	<i>yüz(ünü) hâkisâre koymak (MN, 341)</i>
<i>(emr) yirine koymak (MN, 363)</i>	<i>yüzünü siyâh kılmak (MN, 405)</i>
<i>gam çekmek (MN, 357)</i>	<i>yüzünü sürmek (MN, 382)</i>
<i>hâke mahmil bağlamak (MN, 395)</i>	<i>yüzünü yırtmak (MN, 387, 391)</i>

Nazım tekniği bakımından *Mevlûdü'n-Nebî'si*'nin en belirgin özelliklerinden biri, çokça yapılan imâleler ve özellikle zihaflardır (MN, 32 ve 46. beyitlerde *tecellî*; 70, 79 ve 105. beyitlerde *Âmîne*; 129. beyitte *Tûbâ*; 206. beyitte *Mûsâya* kelimelerinde yapılan zihaf örnek verilebilir). Veznin, imâle ve zihafa başvurmadan uygulanabildiği, aşağıda bir örneği verilen beyitlerin sayısı nadirdir (MN, 80 ve 126. beyitler):

Gördüm sürûş u ehl-i cinân saf tutup tamâm
İtmiş ihâta her tarafum cümle hâss u 'âm (MN, 80)

Aşağıdaki iki beyitte vezin gereği beş yerde, ikinci beyitte ise yedi yerde imâle yapma zarureti vardır; üçüncü beyitte ise, beş imâle uygulamasının yanı sıra, *mecûsî* kelimesinde zihaf yapmak gerekmektedir:

Didi olursa ben kula girmege izn-i şâh
Ferruh yüzine eyleye şâhuñ kulu nigâh (MN, 349)

Döndi işâret eyledi 'Azrâ'ile o şâh
Yirine ko saña ne ki emr eyledi İlâh (MN, 363)

Çünkü 'Arabda ruhlarını zâhir itdi_o gül
Oldı 'Acem mecûsîleri odı kara kül (MN, 119)

Genel itibarıyla *Mevlûdü'n-Nebî'si*'de vezni bozuk mısraların sayısının oldukça az olması, Hamdullâh Hamdî'nin vezne hakim olduğunun göstergesidir.

Hamdullâh Hamdî'nin, ana ahenk unsurlarından kafiye konusunda Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça veya Arapça-Farsça şeklinde farklı dillerdeki kelimelerle kafiye oluşturduğu beyitlerin dikkat çekecek sayıda olduğunu söylemek gerekir. Bu tarz kafiyeleştirilmiş beyitlere *Mevlûdü'n-Nebî'si*'den şu örnekler verilebilir:

Bile ridâ-yı sündüs ü ibrîk u taşt-ı nûr
Ya'nî kevâkib ol mehi kevser suyuyla yur (MN, 111)

Bî-tercümân kendü-y-ile her kelâmumu
Diyem işidem anuñ-ile her peyâmumu (MN, 171)

'Arşum gözine kuhl ide keşüñ gubârını
Çün kim tufeylün eyledi mecmû'-ı varını (MN, 208)

Didi Bilâle rıfk-ile yârâna kıl haber
Ki_oldum za'îf kalmadı cismümde tâb u fer (MN, 333)

Çün vakt irişdi kim gele hengâm-ı hükm-i Hak
'Azrâ'il indi lutf-ile kıldı kapuyu dak (MN, 348)

Kandır zülâl-i vasluña 'atşân göñülleri
Yandırma hasret odına bu teşne dilleri (MN, 458)

Beyitlerdeki iç ahengi güçlendiren yardımcı ahenk unsurları yani asonans ve aliterasyon yönünden *Mevlûdü'n-Nebî'* de güzel örneklerle karşılaşmak mümkündür. Hamdullâh Hamdî, *Mevlûdü'n-Nebî'* de kendini yer yer belirgin şekilde öne çıkaran sanatlı söyleyiş tutkusuna kapılmanın yanı sıra, eserinde ahengi olabildiğince artırmaya çalışmış görünmektedir. Asonans ve aliterasyon uygulamalarına (sırasıyla e, t, k, d, c ve m seslerinin tekrarı) *Mevlûdü'n-Nebî'* den şu örnekler verilebilir:

İrdi şehâ çü kadr-ile kadriñ bu pâyeye
Mu'tîden al nevâle[y]i her bî-nevâleye (MN, 202)

Tâk itdi tâkatin bu tokuz kubbeniñ firâk
Şakk itdi sînesin bu kamu suffeniñ firâk (MN, 389)

Yudı Resûli Haydar u 'Abbâs koydı âb
Dönmek deminde kendü dönerdi ol âfitâb (MN, 437)

Azm eyledükce cânib-i cânâna cân-ı şâh
İtmişdi dîn esâsını muhkem o mîhr ü mâh (MN, 278)

Hamdullâh Hamdî'nin, *Mevlûdü'n-Nebî'* de tasannu merakı çerçevesinde bilhassa tasvir bölümlerinde ciddi anlamda yararlandığı edebî sanatlar, benzetmeye dayalı teşbîh ve istiâre sanatlarıdır. Özellikle tevhîd, vilâdet, mucizât, mirâç ve vefât bölümlerinde sözü güzelleştirmek için başvurulan bu benzetme sanatlarına aşağıdaki örnekler verilebilir:

Gülşen cemâliñ eyledi bostân-ı 'âlemi
İy berg-i verd-i ruhları menşûr merhabâ (MN, 95)

Bezm-i ruhında yakdı ciger micmer-i cihân
Virdi meşâm-ı rûha safâ 'itr-ı bî-kerân (MN, 140)

Bîmâr-ı rûha lebleriniñ sükkeri tabîb
Gülcâr-ı 'Adne nutk-ı dili oldu 'andelîb (MN, 143)

Açup cenâh-ı kurbeti şeh-bâz-ı cân-ı şâh
Uçup riyâz-ı rahmete konar revân-ı şâh (MN, 375)

Gâhî benefşe-reng döker dîdesi gül-âb
Şîrîn tudagı kand akıdur gâh la'l-i nâb (MN, 400)

Ney gibi deldi sîneleri nâle-i Hasan
Sûz-ı Hüseyin tîg çeküp pâreler beden (MN, 407)

Gam âteşiyle yakdı kamu câna şem'ini
Pervâne-vâr yakdı perin dökdi dem'ini (MN, 421)

Hamdullâh Hamdî'nin; benzetmeye dayalı edebî sanatları, *Mevlûdü'n-Nebî'si* de Hz. Peygamber (sav.)'i tasvir ve tavsif etme amacı taşıyan beyitlerde yoğun bir şekilde kullanmaya çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede Hz. Peygamber (sav.)'in, *Mevlûdü'n-Nebî'si* nin pek çok beytinde, istiâreli kullanım çerçevesinde “şâh/şeh” olarak anılması (MN 48, 49, 71, 75, 104, 149, 169, 175, 177, 179, 181, 184, 185, 187, 190, 193, 195, 196, 202, 205, 206, 209, 214, 220, 232, 250, 262, 265, 267, 278, 306, 314, 331, 332, 338, 349, 362, 363, 370, 373, 375, 379, 383, 387, 395, 396, 408, 433, 436, 438, 441) dikkat çekicidir. Bu vasfın dışında Hamdî'nin, Hz. Peygamber hakkında yapmış olduğu açık istiârelerin benzetilen hanesine yerleştirdiği benzetme unsurlarına veya eserde genel olarak Hz. Peygamber'i tanıtırken kullandığı tavsif motiflerine aşağıdaki örnekler verilebilir:

<i>âfitâb</i> (MN, 312, 365, 413, 437, 439)	<i>menba'-ı vefâ</i> (MN, 98)
<i>bâg-ı ma'rifete bülbül ü hezâr</i> (MN, 415)	<i>mihr-i asfiyâ</i> (MN, 266)
<i>behcet-i zamân</i> (MN, 97)	<i>nûr-ı âsumân</i> (MN, 97)
<i>bûsitân-ı vahdete gûyende 'andelîb</i> (MN, 168)	<i>nûr-ı behcet</i> (MN, 117)
<i>cemîl-i şiyem</i> (MN, 98)	<i>pâdişâh-ı dîn</i> (MN, 416)
<i>ceyş-i cihâna sâhib-âlem</i> (MN, 291)	<i>râz-dâr-ı Hâkim</i> (MN, 201)
<i>deryâ</i> (MN, 71)	<i>rûh-ı a'zam</i> (MN, 181)
<i>dür-i şeh-vâr</i> (MN, 71)	<i>rûh-ı nâzenîn</i> (MN, 364)

<i>dürr-i bahr-i kerem</i> (MN, 416)	<i>sâ'ir-i felek</i> (MN, 201)
<i>emîr-i cihân</i> (MN, 97)	<i>server</i> (MN, 186)
<i>fahr-ı kâf u nûn</i> (MN, 99)	<i>Seyyid</i> (MN, 182)
<i>fahr-ı mürselîn</i> (MN, 364)	<i>sultân-ı enbiyâ</i> (MN, 57)
<i>fahr-ı nâs</i> (MN, 61)	<i>şâh-ı Beyt-i Haram</i> (MN, 416)
<i>gevher/ güher</i> (MN, 417, 418)	<i>şâh-ı kûn fe-kân</i> (MN, 156, 251, 289, 396)
<i>gül</i> (MN, 119)	<i>şehriyâr</i> (MN, 361)
<i>hâtîm-i mürsel</i> (MN, 114)	<i>şefî-i ümem</i> (MN, 98)
<i>kâyînât milketine pâdişâh</i> (MN, 77)	<i>şefîk</i> (MN, 335)
<i>kible-i hâcât</i> (MN, 117)	<i>şems-i beyyinât</i> (MN, 65)
<i>ma'den-i safâ</i> (MN, 98)	<i>ulu hân</i> (MN, 419)
<i>mâh-ı dîn</i> (MN, 308)	<i>vahy genci</i> (MN, 115)
<i>mâh-ı nüh felek</i> (MN, 91)	<i>verd-i gülşen-i esrâr-ı Kirdigâr</i> (MN, 415)
<i>mâh-tâb</i> (MN, 439)	<i>yüzi âfütâb</i> (MN, 377)
<i>meh</i> (MN, 104, 106, 111, 203)	<i>zayf-ı kerîm</i> (MN, 229)
<i>melce-i 'usât</i> (MN, 96)	<i>zuhr-i mürselîn</i> (MN, 416)

3.7. Mevlûdü'n-Nebî'nin Vesîletü'n-Necât ile Karşılaştırılması:

Mevlûdü'n-Nebî'nin müellifi Hamdullâh Hamdî'nin doğumu ile Süleyman Çelebi'nin vefâtı arasında en azından yetmiş seksen yıllık bir zaman aralığı olduğu söylenebilir. Süleyman Çelebi XV. asrın başlarında eserini verirken, Hamdullâh Hamdî XVI. asrın ilk yarısında veya ikinci yarısının ortalarına yakın bir tarihte *Mevlûdü'n-Nebî'*yi kaleme almış olmalıdır. Hamdullâh Hamdî'nin eseri, -muhtemelen Süleyman Çelebi'nin eserinden farklı bir mevlid ortaya koyma isteği doğrultusunda- şekil, muhteva ve üslup yönünden *Vesîletü'n-necât*'tan dikkate değer ölçülerde ayrılmaktadır. İki eseri şekil, muhteva ve üslup yönünden karşılaştırdığımızda şöyle bir manzarayla karşılaşmak mümkündür:

3.7.1. Şekil ve tertip özellikleri yönünden

Vesîletü'n-Necât, mesnevi tarzında ve remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle kaleme alınmıştır. Hamdullâh Hamdî ise *Mevlûdü'n-Nebî*'de yine mesnevi tarzında ve aruzun muzârî bahrinde *mef'ûlû fâ'ilâtü mef'â'ilü fâ'ilün* veznini tercih etmiştir. Bu noktada Hamdî'nin, mesnevi nazım şeklinde kendini gösteren kısa vezin tercihinine çok da bağlı kalmak istemediği görülmektedir.

Vesîletü'n-necât, Necla Pekolcay'ın çalışmasında (Süleyman Çelebi 2016) 768 beyit olarak orta büyüklükte bir mevlid şeklinde karşımıza çıkarken *Mevlûdü'n-Nebî*, 464 beyitle Süleyman Çelebi'nin eserinin yaklaşık üçte ikisi hacmindedir.

Her iki eserde de şairler, ana bölümler içerisinde "Fasıl" başlıklı alt bölümler açmışlardır. *Vesîletü'n-Necât*'ta bölümleri ve bazen de fasılları birbirinden ayıran vasıta beyti eser boyunca çok değişmeden,

*Ger dilersiz bulasız oddan necât
'İşk ile derd ile aydun es-salât*

şeklinde tekrar etmektedir (Süleyman Çelebi 2016: 48, 59, 70, 89, 110, 125...) Bu vasıta beyitinde eser boyunca bir iki yerde küçük ifade farklılıkları gözlenebilmektedir (Ateş 1954: 122, 130) Bölüm geçişlerinin hemen tamamında, bu vasıta beytinden hemen önce şu beyit de yer almaktadır (Süleyman Çelebi 2016: 66, 81, 112, 132...):

*Haşre dek ger dinilürse bu kelâm
Niçe haşr ola bu olmaya tamâm*

Hamdullâh Hamdî'nin *Mevlûdü'n-Nebî'si*nde ise bölüm ve bazen fasıl geçişlerini sağlayan vasıta beyitlerinin *Vesîletü'n-Necât*'taki gibi aynen tekrar eden iki beyit şeklinde olmayıp çoğunlukla farklı cümle kalıpları ile ve bazen de tamamen Arapça oluşturulduğu, bu beyitlerin ikinci dizelelerinde az çok benzer -bazen de aynı- söyleyiş kalıplarının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Hamdî, bu birbirinden farklı vasıta beyitlerinde; düşman şerrinden kurtulmak, cennette hurilerle sefa sürmek, Hz. Muhammed'in cemalinin nuruyla nurlanmak ve kalpleri sefalandırmak, Allah'ın lütuf ve ihsanlarına erişmek, Allah'ın rahmetinden istifade ederek cennete girmek, şiddetli hücumlardan ve baskılardan selamet bul-

mak, Hz. Muhammed'in şefaatine ve mağfiretine nail olmak için Hz. Muhammed'e salatüselam getirmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Bu vasıta beyitlerine eserden şu örnekler verilebilir:

*Huld içre hûr u 'în-ile tâ süresin safâ
Dilde salâtı 'âdet idin dinse Mustafâ (MN, 27)¹⁵*

*Nûr-ı cemâl-i Ahmed ide dîdeñi münîr
Dilde salâtı 'âdet idin dâyim ol emîr (MN, 58)*

*Na'mâ-yı Hakdan irişe tâ kim saña nasîb
Di es-salâti derd ile añulsa ol Habîb (MN, 230)*

*Cennetde şâd u hurrem ü makbûl olasız
Tâ kim salât-ı Ahmede meşgûl olasız (MN, 326)*

*Yâ râciye's-şefâ'ati min ekremi'l-enâm
Sellim 'ale'n-nebiyyi selâmen 'ale'd-devâm (MN, 271)*

Hem tercih edilen aruz vezni hem de vasıta beyitlerinin birbirinden farklı şekilde oluşturulması bakımından Hamdî'nin, *Vesîletü'n-necât*'tan farklı ve orijinal bir mevlid kaleme almak istediği söylenebilir.

Gerek Süleyman Çelebi gerekse Hamdullâh Hamdî, mesnevilerini oluşturan bölümlerin başlıklarını Arapça kaleme almışlardır.

Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*'ın mesnevi beyitleri içerisinde ayet (Süleyman Çelebi 2016: 138 [*rahmeten li'l-âlemîn* 757. beyit]; 98 [*alâ hulkin 'azîm* 426. beyit]) ve hadis (Süleyman Çelebi 2016: 74 [*levlâk* 236. beyit]; 99 [*el-fakru fahrî* 435. beyit]) iktibaslarına yer vermektedir. Bu iktibasların sayısı, eser boyunca altı yediyi geçmemektedir. Ayrıca *Vesîletü'n-necât*'ın beyitleri içerisinde on iki ayet-i kerimeye ve dört hadis-i şerife yapılmış telmihleri de belirtmek gerekir (Aymutlu 1995: 30-34). Hamdullâh Hamdî'nin ise *Mevlûdü'n-Nebî*'de on kadar ayet iktibasında (*ve'l-leyli* 159. beyit; *sümme denâ* 214. beyit; *kavseyn* 214. beyit; *kün fe-kân* 156, 251, 289 ve 396. beyitler ...) bulunduğu dikkat çekmektedir.

¹⁵ Yay araç içerisindeki MN, bu çalışmada tanıtılan *Mevlûdü'n-Nebî*'nin rumuzudur; sayı, alıntılanan beytin *Mevlûdü'n-Nebî*'de kaçınıcı beyit olduğunu göstermektedir.

3.7.2. Muhteva yönünden

İslami edebiyat geleneği çerçevesinde hem Hamdullâh Hamdî hem de Süleyman Çelebi, sözlerine besmele ile başlamakta ve her işin başında Allah adını zikretmenin önemini ortaya koymaktadır. Tevhîd muhtevalı giriş beyitlerinde Hamdullâh Hamdî; Allah'ı zikretmenin, O'na hamdetmenin ve O'nun merhametine sığınmanın faziletlerinden bahsetmektedir. Süleyman Çelebi ise, bu mevzuların yanı sıra, Allah'ın isim ve sıfatlarını anmaktadır. Hamdî'nin *Mevlûdü'n-Nebî*'si ile *Vesîletü'n-necât*'ta¹⁶ ortak olarak yer alan bölümlerin beyit sayıları¹⁷ şöyledir:

Ortak Bölümler	<i>Mevlûdü'n-Nebî</i>	<i>Vesîletü'n-necât</i>
Tevhîd	9 ¹⁸	32
İltimâsi'd-du'â	7	18
Fıtratı'l-âlem	21	15
Vilâdeti'n-Nebî	55 ¹⁹	182 ²⁰
Mu'cizâtı'n-Nebî	39	50
Mi'râci'n-Nebî	110	61
Vefâti'n-Nebî	176	172
Hâtimetü'l-kitâb	17	62

¹⁶ *Vesîletü'n-necât*'a ait beyit sayıları, Necla Pekolcay'ın *Süleyman Çelebi Mevlid (Vesîletü'n-necât)* adlı kitabında verilen 768 beyitlik metinden (Süleyman Çelebi 2016: 41-139) elde edilmiştir.

¹⁷ Bölümlerdeki beyit sayıları belirlenirken, bu bölümlerin içerisinde yer alan fasılların beyit sayıları da hesaba dahil edilmiştir.

¹⁸ *Mevlûdü'n-Nebî*'nin, tevhîd niteliği taşıyan ve Allah'ın isimlerinin bir kısmını içeren 11 beyitlik giriş bölümü de bu sayıya dahil edilebilir.

¹⁹ Hz. Muhammed'in doğumunu müjdeleyen hadiseleri ve Allah'ın Hz. Âdem'i yaratıp onun alnına Hz. Muhammed'in nurunu koymasını bahislerini içerdiğinden, 18 beyitlik "Fî fıtrat-ı Âdem 'aleyhi's-selâm" bölümü de vilâdet bölümüne eklenebilir.

²⁰ *Vesîletü'n-necât*'ta vilâdet bölümü, "Fî beyânı zuhûri Vücûdu'n-Nebiyy (sav.)" (Süleyman Çelebi 2016: 60-66) ve "Fî beyânı mâ zahare fî vakti velâdeti Muhammed (sav.)" (Süleyman Çelebi 2016: 67-81) şeklinde iki bölüm halinde karşımıza çıkmaktadır. 182 sayısı, bu iki bölümdeki toplam beyit sayısıdır.

Yukarıdaki tabloya dayanarak Hamdî'nin; Hz. Peygamber'in doğumu bölümüne *Vesîletü'n-necât*'ta neredeyse eserin dörtte biri oranında yer veren Süleyman Çelebi'nin aksine, bu konuya *Mevlûdü'n-Nebî*'de eserin neredeyse sekizde biri oranında değindiği söylenebilir. "Mirâç" bölümü söz konusu olduğunda ise Hamdî'nin; *Vesîletü'n-necât*'ta Süleyman Çelebi'nin bu hadiseyi 61 beyitle ele almasına karşılık, *Mevlûdü'n-Nebî*'de bu mevzu eserin yaklaşık dörtte birini oluşturan 110 beyitle işlediği dikkat çekmektedir. Hamdî, "Mirâç" bölümünün sonlarında; Allah'ın Hz. Muhammed'in ümmetine önce elli vakit namaz ve altı ay oruç ibadetini farz kılması, Hz. Peygamber'in Hak'tan niyazda bulunması üzerine bu ibadetlerin yirmi beş vakit namaz ve üç ay oruç olacak şekilde hafifletilmesi; Sidre makamına geri dönen Hz. Peygamber'in Cebrâil'in omzunda Hz. Mûsâ'nın makamına gitmesi, burada Hz. Peygamber'in Hz. Mûsâ'ya Allah'ın Muhammed ümmetine yılda üç ay oruç ile günde yirmi beş vakit namazı farz kıldığını söylemesi; Hz. Mûsâ'nın Hz. Peygamber'den bu ibadetleri ümmet için hafifletme noktasında Allah'tan niyazda bulunmasını istemesi, Hz. Peygamber'in bu amaçla Allah'a teveccüh eylemesi üzerine ümmet için namazın günde beş vakte, orucun da yılda bir aya indirilmesi şeklinde bir mevzu işlemiştir. Bu mevzu, *Vesîletü'n-necât*'ın "Mirâç" bölümünde yer almamaktadır. Ayrıca Hamdî'nin; *Vesîletü'n-necât*'ın esas bölümlerinden "Hicret" bölümüne kendi eserinde yer vermediğini, "Hâtimetü'l-kitâb" bölümünü de Süleyman Çelebi'ye göre oldukça kısa tuttuğunu söylemek gerekir.

"Mu'cizâtü'n-Nebî" bölümünde; Hz. Peygamber'in mucizeler sergileyen vücut uzuvlarının hem *Mevlûdü'n-Nebî*'de hem de *Vesîletü'n-necât*'ta "saç, göz, kulak, burun, dudak, diş, dil, baş, parmak, tırnak, el, göğüs, sırt, ayak" şeklinde baştan ayağa doğru sıralanmış olması dikkat çekicidir.²¹

Vesîletü'n-necât, Arapça mensur bir münâcâtla başlamaktadır (Süleyman Çelebi 2016: 43). *Mevlûdü'n-Nebî*'de bu tarz mensur bir mukaddime bulunmamaktadır. Süleyman Çelebi, "Fî beyânı mâ zahare fî vakti velâdeti Muhammed (sav.)" başlığı altında açtığı 6 faslın üçüncü ve dördüncüsünde, bu fasılları bağlayan iki vasıta beyti dışarıda bırakılacak olursa,

²¹ Mesela seğirnâmelerde, seğirmelerine bağlı gelecek zaman tahminlerinde bulunulan vücut uzuvları da genellikle benzer bir sıralanışta ele alınmaktadır.

toplam 44 beyit boyunca aa ba ca ... uyak örgüsünden yararlanmakta (Süleyman Çelebi 2016: 72-77); ayrıca "Fî medhi'n-Nebiyy sallallahü 'aleyhi ve sellem" başlığı altında, *Vesîletü'n-necât*'ın vezninden farklı vezinde ve aa ba ca ... uyak örgüsüne sahip, "Mustafâ" redifli 10 beyitlik bir methiyeye yer vermektedir (Süleyman Çelebi 2016: 82-83). Hamdî ise *Mevlûdü'n-Nebî*'ye, 92-96. beyitler arasında 5 beyitlik, mesnevî ile aynı vezinde nazmedilmiş "merhabâ" redifli bir gazel yerleştirmiştir. Ayrıca *Mevlûdü'n-Nebî*'de; 266-271. beyitler arasında, "Fi'l-münâcât" başlığı altında 6 beyitlik, mesnevî yapısında ve *Mevlûdü'n-Nebî* ile aynı vezinde Farsça bir münâcât yer almaktadır.

Süleyman Çelebi, eserini yazma sürecinde yararlandığı kaynakları anmamış, yalnızca "râvîler"den bahsetmiştir (Süleyman Çelebi 2016: 65). Hamdullâh Hamdî ise *Mevlûdü'n-Nebî*'de; Hz. Peygamber'in mucizelerini rivayet edenleri "rûvât" şeklinde andığı 126. beyitin dışında, eserin 376. beyitinde Kübrevî şeyhi ve müfessir Necmeddîn-i Dâye (öl. H. 654/1256)'nin eserlerini kendi çalışması için şöyle kaynak göstermektedir:

*Âsâr-ı Necm-i Tâyyîden ahz oldı bu haber
Tutdı bu nakli ba'zıların râyı mu'teber (MN, 376)*

3.7.3. Dil ve üslup yönünden

Klâsik Türk edebiyatında mevlid türünün, diğer türlerden farklı olarak hayatın içerisine dahil olma; yazılma ve okunmanın yanında okutulma ve kabul görüp yaygınlaşma gibi bir mecburiyeti vardır (Köksal 2011: 272). Mevlid yazma aşamasında üslup tercihlerini etkileme ihtimali oldukça yüksek olan bu zorunluluk bağlamında, *Vesîletü'n-necât* ile *Mevlûdü'n-Nebî*'nin belirgin ölçüde farklı anlatım seviyelerinde teşekkül ettiğini kabul etmek gerekir.

Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*'ta eserin geniş halk kitleleri tarafından rahatlıkla okunabilmesini sağlayacak bir duruluk ve sadelikle metnini kurmayı tercih etmiştir. Bu yüzden *Vesîletü'n-necât*'ta sanat kaygısından uzak, samimiyetin ağır bastığı beyitlerin eserin neredeyse tamamına yayıldığını ve bunların her birinin sehl-i mümtenî örneği gösterilmeye aday olabileceğini söylemek gerekir. Hamdullâh Hamdî ise *Mevlûdü'n-Nebî*'de, belki samimi ama tasannu kaygısı içerisinde samimiyetin

yer yer gölgelendiği tasvir ve tasavvur ağırlıklı bir üslupla karşımıza çıkmaktadır. Bazen beyitler boyu süren teşbih, mecaz ve istiâreli söyleyişler eserin sanat değerini artırmakla birlikte; bu üslûp özelliğinin, her ne kadar Hamdî'nin, diğer mevlid müellifleri gibi eserini "okutmak" amacıyla yazdığını düşünmek icap etse de, *Mevlûdü'n-Nebî*'nin geniş halk kitlelerine ulaşmasını bir ölçüde engellemiş olduğu söylenebilir. Eserin, tespit edilebilen, iki nüsha halinde bugüne gelebilmiş olmasını da bir yönüyle bu üslup tercihiyle bağlamak mümkündür.

Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-Necât*'ın hemen ilk beyitlerinde, her işin başında besmele ile birlikte Allah adını anmanın önemini oldukça duru ve akıcı bir tarzda şöyle dile getirmektedir:

*Allâh adın zikridelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula*

*Allâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh aña*

*Allâh adı olsa her işüñ öñi
Hergiz ebter olmaya anuñ soñı* (Süleyman Çelebi, 2016: 45)

Hamdullâh Hamdî'nin ise, Allah adını anmanın faziletlerine dair ter-tip ettiği aşağıdaki beyitler, *Mevlûdü'n-Nebî*'deki nispeten ağır ve sanatlı söyleyişler için güzel bir örnek oluşturmaktadır:

*Her sır kapısı kuflına miftâh nâm-ı Hak
Târîk-i sîne def'ine musbâh nâm-ı Hak* (MN, 2)

*Her kim ki Hakkuñ ismini evvelde yâd ider
Âsâr-ı zikr-i Hakk-ile göñlini şâd ider* (MN, 3)

*Zikri safâ-yı hâtır u fikri cilâ-yı rûh
Yâdi sürûr-ı sîne vü dil kuflına fütûh* (MN, 4)

Mevlûdü'n-Nebî'de dilin kısmen ağırlaştığı bölümlerden biri olan mirâç bölümünden alınan aşağıdaki beyitlerle *Vesîletü'n-necât*'ta hemen hemen aynı konunun işlendiği beyitlerin alt alta getirilmesi de, iki eser arasındaki üslup farklılığını net bir şekilde sergileyecek başka bir örnek olacaktır. Hamdî, mirâçta Hz. Peygamber'in, Allah'ın cemalini görmesi hadisesini şu beyitlerle tasvir etmektedir:

*Kurbına da'vet eyledi mihmânın ol İlâh
Bâtın hurûşa geldi vü sâkin birûn-ı şâh* (MN, 220)

*İrdi nesîm-i vuslat-ı cânân dimâgına
Girdi sürûr u şevk-ile Firdevs bâgına* (MN, 221)

*Vahdetde buldı kurbeti şol hadde ki _ol Emîn
Selb oldu mîm-i Ahmed ü kaldı ehad hemîn* (MN, 222)

*Gitdi kamu teşahhusı mahv oldu cism ü ten
Hakkuñ cemâli burka'ı görüldi aradan* (MN, 223)

*'Arz eyledi likâsını ruhsâr-ı Kibriyâ
'Ayn oldu başdan ayaga hep zât-ı Mustafâ* (MN, 224)

*Çün kâbil idi görmege mir'âtı Hak yüzün
Gösterdi Hak kemâl-ile bî-keyf ü kem özin* (MN, 225)

*Lutfi yüzinden eyledi Mevlâ tecellîyi
Her yüzde virdi Ahmede lutfi tesellîyi* (MN, 226)

*Bî-şübhe gördi vechini Mevlânuñ ol Resûl
Keyfiyyetine irmedi bu görmegüñ 'ukûl* (MN, 227)

Aynı mevzu, *Vesîletü'n-necât*'ta, kısa vezin seçiminin getirdiği oldukça akıcı bir söyleyişle mısralara dökülmektedir:

*Çünkü kamusın görüp geçdi öte
Vardı irişdi ol ulu Hazrete*

*Hak Ta'âlâ Hazretine irdi ol
Hak ne kim gösterdi ise gördi ol*

*Bî-hurûf ü lafz u savt ol Pâdişâh
Mustafâya söyledi bî-iştibâh*

*Hakkı gördi Mustafâ bî-keyf ü kem
Hak durur bu sözleri ben kim direm*

*Anda ol irdüğine hiç akl u fehîm
İrmedi irmeyiserdür cümle vehm* (Süleyman Çelebi 2016: 95)

Hamdullâh Hamdî, *Mevlûdü'n-Nebî'*de yer yer Arapça ve seyrek olarak da Farsça beyitlere yer vermektedir. 266-271. beyitler arasında, "Fi'l-

münâcât" başlığı altında 6 beyitlik Farsça bir münâcât yer almaktadır. Hamdî, bazen de beyitin yalnızca bir dizesini Arapça kurabilmektedir. Arapça ve Farsçadan söz konusu bu yararlanma tarzı *Vesîletü'n-necât*'ta bulunmamaktadır. Süleyman Çelebi, yalnızca eserinin girişindeki mensur münâcâtta Arapçadan yararlanmaktadır. *Mevlûdü'n-Nebî*'de yer yer karşımıza çıkan, ağırlıklı olarak Allah'a yakarış ve Hz. Peygamber'e seslenme ifadelerini içeren Arapça ve Farsça beyitlere şu örnekler verilebilir:

*La'lîn lebini depredüp eydürdi lâ ilâh
İllâ hüve'l-mukaddesü 'an külli mâ-sivâh* (MN, 100)

*Heblî bi-hakkı fadlike yâ Rabbi ümmetî
Şerrif bi-nûri 'afvike ve'kbel şefâ'atî* (MN, 102)

*Ervâh öñince yügrişür etrâfı pür melek
Kâlû leke's-siyâdetü yâ sâ'ire'l-felek* (MN, 178)

*Yâ Rab be-hakk-ı mu'cize-i şâh-ı enbiyâ
Der-vasf-ı u tu gufte-i ve'l-leyli ve'd-duhâ* (MN, 159)

*Yâ gâfire'l-hatîeti fa'gfir zünûbenâ
Yâ vâhibe'l-'atiyyeti fe'stür uyûbenâ* (MN, 160)

Süleyman Çelebi'nin; bir edebî oyun hüviyeti gösteren cinas sanatını çok sevdiği, eserinde bu sanatın türlerine örnek teşkil edecek kullanımlara girdiği görülür (Ateş 1954: 48-49). Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ta kayda değer ölçüde yararlandığı (Süleyman Çelebi 2016: 45-ana/aña, 88-taş/taş, 104-yile/yıla, 105-günâh/gün âh ...) cinas sanatından Hamdullâh Hamdî *Mevlûdü'n-Nebî*'de çok da yararlanmış görünmektedir. Onun cinas sanatından istifade ettiği bir örnek beyit aşağıdadır:

*Çünkü 'Arabda ruhlarını zâhir itdi_o gül
Oldı 'Acem mecûsîleri odı kara küil* (MN, 119)

Süleyman Çelebi ve Hamdullâh Hamdî'nin mevlidlerinde dil bakımından dikkati çeken ortak özelliklerden biri, her iki eserdeki yoğun deyim kullanımıdır. Bununla birlikte her iki şairin, eserlerinin söz varlıklarını atasözleriyle zenginleştirme arayışında olmadıklarını da söylemek gerekir. *Vesîletü'n-necât*'ta ve *Mevlûdü'n-Nebî*'de herhangi bir atasözü yer almamaktadır.

ÇEVİRİ YAZILI METİN²²

Bismi'llâhi'rraḥmâni'rraḥîm

meḥ'ulü fâ'ilâtü meḥ'îlî fâ'ilün

- 1^b 1 Gencîne-i ma'ârife miftâḥ-ı sır-güşâ
Tevhîd-i Hâḫḫ [u] Hâkim [ü] Ḳayyûm Pâdişâ
- 2 Her sır kapısı kuflına miftâḥ nâm-ı Hâḫ
Târîk-i sîne def'ine mişbâḥ nâm-ı Hâḫ
- 3 Her kim ki Hâḫḫuñ ismini evvelde yâd ider
Âşâr-ı zîkr-i Hâḫḫ-ile gönlini şâd ider
- 4 Zîkri şafâ-yı ḫâṭır u fikri cilâ-yı rûḫ
Yâdı sürûr-ı sîne vü dil kuflına fütûḫ
- 5 Beyt-i 'avârif itmege ḫuccâc-ı dil ṭavâf
Taşdîḫ-ile gerek durur ikrâr u i'tirâf
- 6 Vâḫid durur ki zâtı ider vaḫdet iktizâ
Ferd ü Ḳadîm ü Fâ'il ü Mücrî-i mâ-yeşâ²³
- 7 Ḥayydur ki cümle ḫayy olan andan bulur ḫayât
Lâ-şey' durur irâdeti keffinde kāyinât
- 2^a 8 Ḳâdir durur ki saṭveti ḫurbında ke'l-'adem
Eflâk ü 'arş u encüm ü ḫurşîd-ile ḫalem

²² Metnin kuruluşunda, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 4510'da yer alan, *Mevlûdü'n-Nebî'si*'nin tamamını ihtiva ettiği görülen 25 varak tutarındaki nüsha esas alınmıştır. Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz. FB 529 numarada kayıtlı olan ve eksik varakları dolayısıyla *Mevlûdü'n-Nebî'si*'nin bir bölümünü içeren nüshada görülen farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. MK, Milli Kütüphane'deki nüshanın rumuzudur.

²³ "Yef'alü'llâhü mâ-yeşâ" "يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ"

"Yüce Allah'ın dilediğini dilediği gibi yapmaya muktedir olduğunu, aynı kavram ve değişik ibarelerle anlatan ayetlerden iktibastır (Âl-i İmrân 3/40; İbrâhim 14/27; Hac 22/18). "(Yılmaz 1992: 182). Ayrıca "keyfe mâ yeşâ" iktibas da hatırlatılmaktadır (Yılmaz 1992: 93).

- 9 Oldur Qadīr ü Şāni‘ ü Cebbār u Lā-yezāl
Oldur Ḥabīr ü Sāmi‘ ü Ğaffār u Bī-mişāl
- 10 Ferd ü Qādīm ü Qādir ü Sübbūḥ u Lem-yezel
Ḥayy ü Ḥakīm ü Mālik ü Quddūs ü Bī-bedel
- 11 Şerr-i ‘adūdan olmağa taşdıkuña necāt
Di her nefesde derd-ile ‘ışk-ile eş-şalāt

Fī iltimāsi’ d-du‘ā²⁴

- 12 Evvel du‘āya zārī²⁵ ile tūt niyāz elin
Ḥaḳḳuñ cenāb-ı saṭvetine aç recā dilin
- 13 ‘Arz eyle bāb-ı raḥmetine her murāduñı
Tā fazl ile ‘afv ide her inbisātuñı
- 14 İy kullarına luṭf u kerem idici Kerīm
Göster bu ‘abd-i kemterüñe rāh-ı müstaḳīm
- 15 Toldur göñüle luṭfuñ ile nūr-ı ma‘rifet
‘Ahde vefāya ‘avnüñ ile eyle taḳviyet
- 16 Ğarḳ eyle baḥr-i raḥmetüñe bu cemā‘ati
Ehl-i sa‘ādet eyle ḳamu vir hidāyeti
- 2^b 17 Hem ḳıl şu kimse yoldaşın ĩmān u i‘tikād
Kim bu ḳulını eyleye bir fātīḥayla yād
- 18 Maḥşerde cürmi ‘afv ola yā Rab şu serverüñ
Zeyl-i keremle setr ide ‘aybın bu kemterüñ

²⁴ “Allah’a yönelme, O’ndan isteme hakkında”

²⁵ Vezin gereği zihafa konu olan uzun ünlüler, çeviri yazıda burada olduğu gibi eğik yazılarak belirtilecektir.

Faşlun fi't-tevhîd²⁶

- 19 Ol Vâcibü'l-vücûda sezâ 'izz ü kibriyâ
Pes satvetinde kimdür ide kibr ile riyyâ
- 20İRmez celâli künhine idrâk-i kâyinât
Yitmez kemâli vaşfına bürhân ü beyyinât
- 21 Olmaz hayâl ü fikr-ile künhi ta'akkulî
Varmaz celâli kırbına fehmün tahayyüli
- 22 'Âlemde cümle şâhib-i 'aql olsalar şufûf
Bir zerre kibriyâsına olmayısar vuķûf
- 23 Kâf-ı kün²⁷ ile eyledi kevnün vücûdını
İtdi cenâb-ı 'izzete cümle sücûdını
- 24 Ednâ²⁸ işâreti ile var oldu hâdisât
Hurşîd ü mâh u kevkebe-i cümle kâyinât
- 25 Mağv olmasını istese bu cümleñ İlâh
Çalmaya yine mağv ola mecmû'-ı mâ-sivâh
- 3^a 26 Güş it ki kevnî neylemege itdi ol İlâh
K'ola vücûdı varlığına şâhid ü güvâh

²⁶ "Tevhid(Allah'ın birliği)le ilgili bölüm"

²⁷ Bakara Suresi 2/117'den iktibasır. Ayetin hepsinin orijinali ve meali şöyledir:

تَبِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen oluverir." (Kur'an-ı Kerim Meali 2011: 23). Bu ifadenin Kur'an'da geçtiği diğer yerler şöyledir: Âl-i İmrân Suresi 3/47-59; En'âm Suresi 6/73; Nahl Suresi 16/40; Meryem Suresi 19/35; Yâsîn Suresi 36/82; Mü'min Suresi 40/68.

Beyitlerde alıntılanan kısımlar koyu renkte gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerim'den alıntı yapılan yerlerde Diyanet İşleri Başkanlığı Meali kullanılmıştır: Kur'an-ı Kerim Meali, Halil Altuntaş, Muzafer Şahin (Haz.), 12. Baskı, Diyanet İşleri Baş. Yay., Ankara 2011.

²⁸ Necm Suresi 53/9'dan iktibasır. Ayetin hepsinin orijinali ve meali şöyledir:

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

"(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu." (Kur'an-ı Kerim Meali 2011: 586).

27 Huld içre hûr u Ğin-ile tã süresin şafâ
Dilde şalâtı ‘âdet idin dinse Muştafâ

Fî fıtrâtı’l-‘âlem²⁹

28 Sübhân u Hâkķ u Hâkim ü Kayyûm u Pâdişâh
Maķşûd idindi ki_eyleye³⁰ bir ulu bârigâh

29 Esrâr-ı küntü keniz³¹ ide halkına beyân
İsm-i şifât u zâtı vire kendiden nişân

30 Levh-i ‘ademde eyleye inşâ bu ‘âlemi
Yaza nişânı nakşına taşvîr-i Âdemi

31 Bu cümlesinden eyleye bir zâtı ıstıfâ
Mecmû‘ısından ulu ola adı Muştafâ

32 Kıldı tecellî lem‘ası bir nûr âşikâr
Ki_ide Hâbîbi rûhını ol nûrı Kirdigâr

33 Çün heybet-ile eyledi ol nûra Hâķ nażar
İki bölündi nûr nite bedr iken ķamer

34 Şaĝı_oldı ‘aķl-ı evvel ü şolı_oldı nefis-i küll
Hem andan oldı her ne ki ‘âlemde cüz’ ü küll

3^b 35 Yine cemâlî perdesini açdı çün Hudâ
Baķdı o nûra derledi nûr eyleyüp hayâ

36 Başdan ayaĝa cismini ĝarķ eyledi ‘araķ
Her ķaķresini eyledi cãn bir nebîye Hâķ

²⁹ “Âlemin yaratılışı hakkında”

³⁰ Çeviri yazıda, vezin gereĝi iki kelimenin birleşik okunmasını gerektiren yerlerde hem birleşmeyi hem de ünlü harf düşmesini göstermek üzere () işareti kullanılmıştır.

³¹ “Ben (gizli) bir hazîneydim.” Bu söz, ünlü hadis bilginleri (İbn-i Teymiye, Zerkeşî, İbn-i Hacer, Suyûtî ...) tarafından uydurma hadisler arasında gösterilmektedir. Aliyyü’l-Kârî, “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler (beni bilsinler) diye yarattım.” (Zariyât, 51/56) ayetine dayanarak bu sözün manasının doğru olduğunu iddia eder (Yılmaz 1992: 91, 98).

- 37 Çün kim teneffüs eyledi ervâh-ı enbiyâ
Andan olındı her ne ki var rûh-ı evliyâ
- 39 Mü'minlerüñ nefesleri 'âşîlere revân
'Âşîlerüñ nefesleri küffâra oldı cân
- 40 Yine tecellî eyledi ol nûra Pâdişâh
Üç bölük oldı nûr olup 'arş u şems ü mâh
- 41 Kõdı birini şun'-ile kındîle ol Ğafûr
Hakkuñ bihâr-ı medhine müstağrak oldı nûr
- 42 Kındîli aşdı 'arşına üç silsileyle Hâk
Kıldı ziyâsı 'âlemüñ âfâkını şafağ
- 43 Ol hâblüñ oldı bir yanı zencîr-i saltanat
Bir cānibi kerāmet ü ol biri ma'rifet
- 44 Gerçi düzüldi Ādem ü 'âlem o nûrdan
Bir zerre eksik olmadı bunca zühûrdan
- 45 Nite ki biñ ırâğ ola bir şem'den münîr
Gelmeye şem'-i nûrına noğşān iy emîr
- 4^a 46 Nûra kılurdu Rabbisi biñ biñ tecellîyi
Bulurdu her tecellîde ol biñ tesellîyi
- 47 Nûr anca mâh u sāl-ile itdi 'ibādeti
Tesbîh ü zikr ü fikr idi rûhında râhatı
- 48 Şöyle ki cismi Ādemüñ oldı ebu'l-beşer
Hem-çün o şâh cümleten ervāha oldı ser
- 49 Nûr-ı cemāl-i şâh vire kalbüñe şafā
Dilde şalâtı 'ādet idin dinse Muştafā
- Fî fıtrat-ı Ādem 'aleyhi's-selām³²**
- 50 Bād irdi baħr-i 'unşura āb eyledi hūrūş
Nār-ile hāk tînet-i Ādemde kıldı cūş

³² "Hz. Ādem (a.s.)'in yaratılışı hakkında"

- 51 Çün kim olundı kâleb-i taşvîri Âdemüñ
Nûrı konuldu alına sulţân-ı ‘âlemüñ
- 52 Viridi vücûd-ı Âdeme ol nûr iftiḥâr
Taḥt-ı ḥilâfet üstine şâh oldu tâc-dâr
- 53 Âdem ki geydi başına tâc-ı kerâmeti
Pes mesnedine Aḥmedüñ itdi niyâbeti
- 54 Alnında tûrdı Âdemüñ ol nûr bir zamân
Şoñra göründi cebhe-i Ḥavvâda ol ‘ayân
- 4^b 55 Çün geldi Şîş³³ ‘âleme nakl itdi nûr aña
Viridi ziyâyı anda daḥı nûr her yaña
- 56 Viridi Ḥalîle ḥıl‘at-i ḥullet ‘aṭâ-yı nûr
İtdi irince yirine bu vech-ile ‘ubûr
- 57 Çün geldi mülk-i ‘âleme sulţân-ı enbiyâ
Nûr irdi gün cemâline ṭoldı cihân ziyâ
- 58 Nûr-ı cemâl-i Aḥmed ide dîdeñi münîr
Dilde şalâtı ‘âdet idin dâyim ol emîr
- Faşl**
- 59 Burc-ı şerefde bir gice ḥurşîd-ile kamer
Geldi kırâna bir yire konuşdı kerr ü ferr
- 60 Bî-dâd-iken felek virür ol ikisine dâd
Virişdi bir birine dem ü laḥm olup murâd
- 61 Ol dem ki ana raḥmine düşdi o faḥr-ı nâs
Ḳaḥṭ-ile fitne ‘âleme ṭolmuşdı bî-ḳıyâs
- 62 Ḳahhâr o yılda eyledi aşḥâb-ı fîli ḳahr
Ṭoldı emân ü emn-ile şahrâ vü dîḥ ü şehir

³³ Hz. Âdem’in oğlu (Steingass 1944: 772).

- 63 Bārān-ı rahmet indi vü yiryüzi oldı pāk
Döşendi ẖvān-ı ni'met ü götrüldi kaḥṭ-ı ḥāk
- 5^a 64 Açıldı cümle cennet ü rahmet kapuları
Yapıldı yidi dūzaḥ u miḥnet kapuları
- 65 Feth eyleyüp dehānını zerrāt-ı kāyināt
Dirlerdi geldi toḡmaḡa ol şems-i beyyināt
- 66 Müştākdur kudūmına cinn ü melek beşer
'Uşşākdur ruḡūmına şevḳ-ile ser-be-ser
- 67 *Yā rāciye'ş-şefā'ati min ekremi'l-enām*
*Sellim 'ale'n-nebiyyi selāmen 'ale'd-devām*³⁴
- Fī vilādeti'n-Nebiyyi şallallāhu 'aleyhi ve sellem**³⁵
- 68 Olaldı çünki anası rahminde Muştafa
Virürdi_Āmine göñline bir demde biñ şafā³⁶
- 69 Vaḳt irdi tıfl-ı Aḥmede bostāna yüz açā
Tā kim ḡudūmı şeb-nemi āfāḡa dūr şaḡa
- 70 Didi Āmine bir gice seyrümde bir perī
Didi ki ṭur yuḡaru bu ḡafletden ol berī
- 71 Şād ol ki olduñ ol dūr-i şeh-vāra sen şadef
Deryā mişāli şeh ki odur 'āleme şeref
- 72 Devr eyledi şafāsına pergārı 'ālemüñ
Oldı muşavver anuñ içün fālī ādemüñ
- 5^b 73 Menşūr-ı kevne mihri ḡodı mühr-i sermedī
'İlmi ḡatında ehl-i fūnūn tıfl-ı ebcedī

³⁴ "Ey insanların en keriminden, şefaati her yana yayılan (Resûl)! Devamlı o Nebî'ye selam olsun!"

³⁵ "Nebî'nin (sav.) doğumu hakkında"

³⁶ Bu dizedeki vezin problemi, "Virürdi" kelimesi yerine "Virdi" yazılarak da çözümlenebilir.

- 74 Halk-ı cihân süddesinüñ bendesi durur
Her mîr ü şâh bendesi efgendesi durur
- 75 Senden şu dem ki zâhir ola şâh-ı nâzenîn
Adını di Muḥammed anuñ ḥâzır ol hemîn
- 76 Bânü beyânın ol meleküñ didi diñledüm
Fi'l-ḥâl uyandum eyledügi remzin añladum
- 77 Bildüm veled ki toğsa gerek ulu şâh olur
Bu kâyinât milketine pâdişâh olur
- 78 *Lev-taṭlubu'l-'ināyete min bâbı Zî'l-'aṭā*
*Keşşir şalāte Aḥmede fi'ş-şubḥi ve'l-mesā*³⁷

Faṣl

- 79 Didi Āmīne bir gice tenhā-y-ıdum hemîn
Gitdi ḥicābı dīdemüñ açıldı her kemîn
- 80 Gördüm sürüş u ehl-i cinân şaf tutup tamām
İtmiş ihāta her ṭarafum cümle ḥaşş u 'ām
- 81 Dürden ṭabaḳlar elde içi cevher ile pür
Envār-ı dürre nisbet-ile zerre nūr-ı ḥūr³⁸
- 6^a 82 Biri biriyle muştılaşıp şöyle muntazır
Teşrîf-i zât-ı Aḥmed ile cümle müfteḥir
- 83 Sildi süpürdi cümle hevā ferşini sürüş
Sündüs bisâṭ yaydı felek şahnına fūrüş
- 84 Şarkā vü ğarba Mekkeye dikildi üç 'alem
Çevremde girde-pîç idi ḥūrī melek be-hem

³⁷ “Eğer ihsan ve bağışlama sahibinin kapısından lütuf, iyilik istersen Ahmed’e (sav.) sabah ve akşam çokça salavat getir, salatüselamı artır.”

³⁸ Güneş, ılık (Redhouse 1992: 871).

- 85 Üç hürî geldi yanuma gâyetde hoş-cemâl
Dürler döker dehenleri vü lebleri zülâl
- 86 Tutduklarınca rıfķ-ile ol hürîler beni
Râhat bulurdu rûhum olup revh ma'deni
- 87 Dirlerdi baña iy meh-i maḥbûb-ı Zî'l-hıṣâl
Hergiz cihâna gelmedi bu oğluña miṣâl
- 88 Ḥayrân ruhına ḥâver ü keyvân cebînine
Vâlih cinân hürîleri şacı çînine
- 89 Şundi elüme kâse-y-ile biri şerbeti
Virdi dimâğ u câna feraḥ zevķ ü lezzeti
- 90 İtdi şafâsı gönlümi hüşyâr u şādumân
Kuş şûretinde bir melek oldu baña 'ayân
- 91 Rıfķ-ile tıtdı arkamı mesh itdi ol melek
Gün gibi toğdı 'âleme ol mâh-ı nüh felek

6^b**Faṣl**

- 92 Virdi cihâna şems-i ruḥuñ nûr merḥabâ
Kıldı kamuyı ḥulķ-ile mesrûr merḥabâ
- 93 Ḥurrem felekde cümle melek zikri sen Ḥabîb
Şıgmaz cinâna şevķuñ ile ḥûr merḥabâ
- 94 Cünd-i nübüvvet-ile çeküp dîn sancağın
Olduñ cihânda cümleye manşûr merḥabâ
- 95 Gülşen cemâlüñ eyledi bostân-ı 'âlemi
İy berg-i verd-i ruḥları menşûr merḥabâ
- 96 İy şâfi' u müşeffi³⁹ ü [i]y melce'-i 'uşât
Bizi ṭapuñdan eyleme mehcûr merḥabâ

³⁹ Bu kelime, yazmada "müşeffe'" okunacak şekilde harekelenmiştir.

97 Hoş geldün iy ḥabīb-i Ḥudā behcet-i zamān
Hoş geldün iy emīr-i cihān nūr-ı āsumān

98 Hoş geldün iy şefī'-i ümem menba'-ı vefā
Hoş geldün iy cemīl-i şiyem ma'den-i şafā

Faṣl

7^a 99 Toğdı dikildi gün gibi toğmadı ser-nigün
Alnını kırdı secdeye ol faḥr-ı kâf u nūn⁴⁰

100 La'īn lebinı depredüp eydürdi *lā ilāh*
*illā hüve'l-mukaddesü 'an külli mā-sivāh*⁴¹

101 *Ente'llezī tevaḥḥade bi'l-luṭfi ve'l-kerem*
*Ente'llezī teferrede bi'l-cüdi ve'n-ni'ām*⁴²

102 *Heblī bi-ḥaḳḳı faḍlike yā Rabbi ümmetī*
*Şerrif bi-nūri 'afvike ve'ḳbel şefā'atī*⁴³

Faṣl

103 Ol dem lisān-ı ḥāl-ile hātif idüp nidā
Dir 'arz idün felekleri seyr ide Muştafā

104 Bir pāre ebr indi alup gitdi ol şehi
Tā göstere kevākib-i eflāke ol mehi

⁴⁰ " 'Kef ve nun (kün)' Kâf ü nûn, kevn (olma) kökünden türeme, emir (kün: ol) çekimindeki iki harfin (kef ve nun) ayrı ayrı okunuşundan ibarettir. Allah'ın sübûti sıfatlarından irade (dileme), kudret (güç yetirme), tekvin (yaratma) sıfatlarının ifade ettiği gibi O, her dilediğini anında yaratmaya muktedir olandır, O, bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız 'Ol' (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68) demesi yeter. Ol dediği şey hemen olurur." (Yılmaz 1992: 89)

⁴¹ "Bütün yaratılmışların üstünde, onlardan mukaddes olan Allah'tan başka ilah yoktur."

⁴² "Sen; lütufta ve keremde, cömertlikte ve nimetlerinde eşi benzeri olmayansın."

⁴³ "Ey Rabbim! Fazlın hürmetine, ululuğun hakkı için ümmetimi bana bağışla, affının nuruyla şereflendir ve şefaati kabul buyur!"

- 105 Baḳdı Āmīne görmedi yirinde Aḥmedi
Cismini şuya şaldı vü cānın oda ḳodı
- 106 Görđi birazdan ol mehi çün baḳdı yanına
İdrāki geldi başına cān irdi cānına
- 7^b **Faṣl**
- 107 Girü cihānı pür idüp irişdi bir şadā
Didi görinsün Aḥmede ervāḥ-ı enbiyā
- 108 Ervāḥ o demde ḳarşuya peydā olup hemān
Medḥ ü şenā-yı Aḥmede açdı ḳamu dehān
- 109 Ḳol ḳavşurup nüvāzişin itdi ḳamu tamām
Aḥmed işāret eyledi pes gitdi ḥāşş u 'ām
- Faṣl**
- 110 Ol demde indi Aḥmede Cibrīl-i meh-cebīn
Geldi bile anuñ-ile cümle muḳarrebīn
- 111 Bile ridā-yı sündüs ü ibriḳ u ṭaşt-ı nūr
Ya'nī kevākib ol mehi kevşer şuyıyla yur
- 112 Ḳaldırdı yirden Aḥmedi el üzre Cebre'l
Dökdi birisi üstine Tesnīm ü Selsebīl
- 113 Şardı Sirāfil ol şehi sündüs ridāsına
Ḳudretten urdı⁴⁴ mühr iki kitfi arasına
- 114 Tā kim biline ḥātim-i mürseldür ol Emīn
Ki_andan yayıla 'āleme aḥḳām-ı şer' ü dīn
- 8^a 115 Mesnūn u 'aynı sürmeli maḳṭū' sürresi
Bekci o vaḥy gencine şu'bān-ı ṭurresi
- 116 Ol dem şunuldu keffine ḳufl-ı der-i dü kevn
Miftāḥ-ı bāb-ı kevn-ile tevḫīḳ u fetḥ ü 'avn

⁴⁴ Metinde bu kelimenin altında "oldı" kelimesi yazılıdır.

- 117 Çün Ka'be secde eyledi ol nūr-ı behcete
Anuñ'çün oldı kıble-i hācāt ümmete
- 118 Kisrā kapusı tākı o dem oldı münhedim
Sāve defizi yire geçüp oldı mün'adim
- 119 Çünkim 'Arabda ruḥlarını zāhir itdi_o gül
Oldı 'Acem mecūsīleri odı kara kül
- 120 Anca kelīse kubbeleri oldı münhedim
Kıldı şalīb ü rāhibini cümle mün'adim
- 121 Şeytānı recme ol giceden atılır şehāb
Ḥavf-ile girdi yire kaçup gördi çün 'azāb
- 122 Ḥuld-ı berīne raḥmet irüp giresin hemīn
Ceyş-i şalāt-ı Aḥmede ol yāver ü mu'īn

Fi'l-mu'cizātī⁴⁵

- 123 Gir lālezār-ı ma'nīye seyr eyle būsītān
Diñle bu devḥa bülbüli naḳlile dāsītān
- 8^b 124 Ḳalbün güşāde ola tōla şadruña sürür
Dideñ münevver ola bulup ḥatıruñ ḥuzūr
- 125 Güş eyle imdi Aḥmed-i muḥtār mu'cizin
Keşf itmeye beyān-ile dil zerresi yüzin
- 126 Bī-ḥad rivāyet eyledi şeh mu'cizin rüvāt
Küffārı kıldı beydaḳı bāzisi şāh māt
- 127 Mecmū'-ı mu'ciz-a'zāmı Ḳur'ān durur şaḥīḥ
Efşāḥ telaffuz itmedi bir ḥarfini faşīḥ
- 128 Tā inḳırāz-ı dehr budur şer'-i sermedī
Aḥkāmı ile buldı beḳā dīn-i Aḥmedī

⁴⁵ "Mucizeler hakkında"

- 129 Ol ƣaddi Ʀübî ƣâmeti serv-i sehî-revân
‘Arşa şalardı sâye[y]i şalınuğı⁴⁶ zamân
- 130 Ol servi-ƣâmet eylese reftâr içün ƣıyâm
Ʀübî iderdi Sidrede başın egüp selâm
- 131 Zât u şıfâtı nûr-ile anuñ ki_ola mecîd
Ʀañ mı olursa cismi dağı sâyededen ba’îd
- 132 Şekl-i beşerde oldı zihî nûr şüreti
Cârî cemî‘-i şey’de velî hüküm ü da‘veti
- 133 Çünkim cemâli pertevîdür nûr-ı âfitâb
Oldı özine perde tutup sâyebân şehâb
- 134 Gül biter idi şaşa yire ruhları derin
İdüp hacîl bâğ-ı cinânuñ gül-i terin
- 9a 135 Oldı cemâli nûrî ile mâh müstenîr
Nûr-ı ruhuyla yudı yüzün encüm-i münîr
- 136 Yeksân görürdi ardın öñin nûr-ı dîdesi
Târîk içinde olmaz-idi gözde perdesi
- 137 Sem‘i nice ki sâmi‘-idi uyanuğ-iken
Hem işidirdi uyur iken ol ruhu Һasen
- 138 Uymazdı ƣalbi uyusa ger çeşm-i ‘abheri
Burnı alurdu râyiҺa[y]ı Sidreden beri
- 139 Oldı cemâli şem‘ine pervâne âfitâb
Tâc itdi Һâk-i pâyini başına mâhitâb
- 140 Bezm-i ruҺında yakdı ciger micmer-i cihân
Virdi meşâm-ı ruҺa şafâ ‘ıtr-ı bî-kerân
- 141 Dürc-i dehânı ƣuflın açâ döke dürleri
Emlağ kelâm u eblağ u mevzûn ğurları

⁴⁶ Bu kelime, hem “şalınuğı” hem de “şalınuğı” şeklinde okunmaya müsait şekilde harekelenmiştir.

- 142 Dendānı dūrri her biri bir dūrri-i şeb-çırāğ
İrerdi nūrı göz irimi yir kadar ırağ
- 143 Bīmār-ı rūḥa leblerinüñ sükkeri ṭabīb
Gülzār-ı ‘Adne nuṭṭ-ı dili oldı ‘andelīb
- 144 Balsa dehānı ḥande-y-ile behre vü nevāl
Lerze düşerdi kurş-ı meh ü mihre bī-cidāl
- 145 Şadrı münīr-i ‘ālem idi mişl-i āfitāb
Tırnağı dūrri ü barmağı hem ağıdırdı āb
- 9^b 146 İsterdi kim nesīm alup ayağı tozin
Firdevse ilte sürmeleye ḥūr u ‘īn gözin
- 147 Ma‘lūm olurdi taşda izi başsa pāyını
Şāhib-vaḳār u tīz idi reftārı āyini
- 148 Kōnsa vaḳārı veznesine kūḥ sebkü-sār⁴⁷
Ednā ḡulāmı süddesinüñ şāh-ı rükn-çār
- 149 Şemsi kul itdi süddesinüñ ḳadri pāyesi
Ṭañ mı olursa meh o şehūñ mehdi dāyesi
- 150 Her mār u zabya ider idi ḥükm-i da‘veti
Avcı içinde itdi ḥacer Ḥaḳ şehādeti
- 151 Pertāb-ı tīri virür idi gicede ziyā
Şakḳ-ı ḳamerde barmağıdur mu‘cize-nümā
- 152 Şehd-i lebine ḳonmaz idi ḥiç anuñ meges
Līkin iderdi cümle yüzün görmege heves
- 153 Heft-şad ricālī bir çanaḳ aş-ile şād ider
Geh sī-hezār berre[y]i bir hefte zād ider

⁴⁷ Metinde vezin gereği “sebkü-sār” () şeklinde yazılı olan kelimenin aslı “se-
bük-sār”dır. Anlam gereği bu kelimenin “sebük-bār” (yükü hafif, eşyâsı az olan)
olma ihtimali de vardır (Devellioğlu 1997: 926).

- 154 Geh bir ʔabaḳda ʔurma virür 'askerine ol
Yir cümlesi ʔoyar u ʔalur daʔı ʔurma bol
- 155 Bir ʔubza⁴⁸ ʔâki eyledi düşmen gözine baĝ
Çıkmış gözini ba'zıların yine ʔıldı sağ
- 156 Üştür şikâyet itdi aña feth idüp dehân
Dâdını virdi üstürün ol şâh-ı küin fe-kân⁴⁹
- 10^a 157 Baḳtı ʔuceste taḳtı yüce raḳtı meskenet
Ḳadri ulu vü şadrı ʔolu 'ilm ü ma'rifet
- 158 Vaşşâf-ı 'âlem eyleseler mu'cizin beyân
'Âciz ʔalaydı viremeyüp biñde bir nişân
- 159 *Yâ Rab be-ḳaḳ-ı mu'cize-i şâh-ı enbiyâ*
Der-vasf-ı u tu gufte-i ve'l-leyli ⁵⁰ *ve'd-duḳâ* ⁵¹

⁴⁸ Kelime aslında "ḳabza" olmasına rağmen "ḳubza" okunacak şekilde harekelenmiştir.

⁴⁹ Bakara Sûresi 2/117'den nakıs iktibas yapılmıştır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen olur." (Kur'an-ı Kerim Meâli 2011: 23). Bu ifade şu ayetlerde de geçmektedir: Âl-i İmrân 3/47-59, En'âm Suresi 6/73, Nahl Suresi 16/40, Meryem Suresi 19/35, Yâsîn Suresi 36/82, Mü'min Suresi 40/68.

⁵⁰ Leyl Suresi 92/1. ayetten iktibastır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir: وَاللَّيْلِ (Ortalığı) bürüdüğü zaman **geceye and olsun**, (Kur'an-ı Kerim Meâli 2011: 688) Bu ifade şu ayetlerde de geçmektedir: Müddessir 73/33, Tekvir Suresi 81/17, İnşikak Suresi 84/17, Fecr Suresi 89/4, Şems Suresi 91/4, Duhâ Suresi 93/2.

⁵¹ Duhâ Suresi 93/1. ayetten iktibastır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir: وَالضُّحَى "Kuşluk vaktine and olsun," (Kur'an-ı Kerim Meâli 2011: 689). Bu dizede "ve'd-duḳâ" ibaresinden önce gelen "ve'l-leyli" ibaresi, Duhâ suresinin ikinci ayetinin başında geçmektedir: وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى "Karanlığı çöktüğü vakit **geceye and olsun** ki,". Bu durumda bu dizedeki "ve'l-leyli ve'd-duḳâ" ifadesini, Duhâ suresinin birinci ayeti ve ikinci ayetinin başı olarak değerlendirmek ve dizede sadece Duhâ suresinden bahsedildiğini düşünmek de mümkündür. Zira bu surede, dizedeki "Der-vasf-ı u" ifadesinin işaret ettiği doğrultuda, Hz. Muhammed'in (sav.) ilahi nurunu yansıtan kuşluk vaktinin üzerine yemin edilmekte ve Hz. Peygamber, teselli ve belirli yönleriyle tavsif edilmektedir. Çünkü bu sure; Hz. Peygamber'e vahyin gelişi bir süre için kesilince müşriklerin, "Rabb'i onu terk etti." demeleri üzerine indirilmiştir.

160 *Yā ġāfire'l-ḥaṭīeti fa'ġfir zünūbenā*
*Yā vāhibe'l-'aṭīyyeti fe'stūr 'uyūbenā*⁵²

161 Bostān-ı cūdı fākihesin iden irticā
 Şāḥ-ı selāmı sāyesine eyler ilticā

Fī-mi'rāci'n-Nebīyyi şallallāhu 'aleyhi ve sellem⁵³

162 Mevlā buyurdı bir gice Cibrīle ki emīn
 Var ol ḥabībüm Aḥmede di ṭurma ṭur hemīn

163 Al var selāmum ol şehe çok eyle ḥürmeti
 İrdi dem-i vişāl yiter çekdi ḥasreti

164 'Arz eyleyem cemālūmi ben aña bī-ḥicāb
 Tā zerre gözi seyr ide envār-ı āfitāb

165 Cibrīl işitdi Tañrınıñ iş bu ḥıṭābını
 İrdi cināna yil gibi fetḥ itdi bābını

10^b 166 Aldı Burāk u ḥulle vü tāt ü miyān-bend
 Geldi getürdi Aḥmede itdi özin fikend

167 'Arz-ı niyāz eyledi vü didi es-selām
 Döndi lisān-ı 'özü-ile çok söyledi kelām

168 Ki iy būsītān-ı vaḥdete gūyende 'andelīb
 Ol Ḥālīkuñ kelāmını gūş eyle ol raġīb

Bu surenin 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. ayetlerinin meali şöyledir: "3. Rabb'in seni terk etmedi, sana darılmadı da. 4. Muhakkak ki ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. 5. Şüphesiz, Rabb'in sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın. 6. Seni yetim bulup da barındırmadı mı? 7. Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? 8. Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi?" (*Kur'an-ı Kerim Meâli* 2011: 689).

Bu Farsça beyti Türkçeye şöyle çevirebiliriz:

"Ey Rabb'im! Senin, Duhâ suresinde kendisine hitaben kuşluk vaktinin (kendisinin ilahi nurun) üzerine yemin edip kendisini tavsif ve teselli ettiğin, peygamberlerin şahı Hz. Muhammed (sav.)'in mucizesinin hakkı için ..."

⁵² "Ey hataları bağışlayan (Rabb'im), günahlarımızı bağışla! Ey ihsanda bulunan (Allah'ım), ayıplarımızı ört!"

⁵³ "Nebî'nin Mi'râc'ı hakkında"

- 169 Kıldı selâm tapuña gönderdi Hâk beni
Tâ kendüzine da'vete geldüm şehâ seni
- 170 Didi zülâl-i vaşluma kanduram ol şehi
Niçe firâk u hasret-ile geçe her gehi
- 171 Bî-tercümân kendü-y-ile her kelâmumu
Diyem işidem anuñ-ile her peyâmumu
- 172 Akşâda dağı muntazır ervâh-ı enbiyâ
Maşşûd idindi ki_ayağıña cümle baş koya
- 173 İziñ tozına dîdesin açup durur Sühâ
Tâ kim gözine eyleye ol tozı tütüyâ
- 174 Çün Hâk cemâli pertevine olduñ âyine
Muşhaf ruhuñdan okınur âyât-ı beyyine
- 175 İmdi Burâka devlet-ile ol şehâ süvâr
Cânâ hemîşe bu şerefüñ ola ber-çarâr
- 176 Hâzır kapuda şaf şaf olup zümre-i sürüş
Şevkuñ irürdi cümle dile behre vü hurüş
- 11^a 177 Çekdi Burâkı medh-ile oldu süvâr şâh
Şaff-ı rikâbı 'askeri oldu nücüm u mâh
- 178 Ervâh önince yügrişür eţrafı pür melek
*Ķālū leke's-siyâdetü yâ sâ'ire'l-felek*⁵⁴
- 179 Endişeden serî' idi anı sürerdi şâh
İderdi yıldırım gibi bir demde kaç-ı râh
- 180 Bir demde irdi Mescid-i Akşâya Muşafâ
Çarşu yüküñdi cevķ-ile ervâh-ı enbiyâ
- 181 Revh-ile gördi cümlesi ol rûh-ı a'zamı
Dirlerdi şâha midhat-ile hayra-mağdemi⁵⁵

⁵⁴ "Dediler ki: Ey göğü dolaşan, felekte seyreden! Efendilik, önderlik senindir."

⁵⁵ hayr-mağdem: Hoş geldin!

- 182 Akşāda itdi anlara Seyyid imāmeti
Çün āhır oldı cümlesinüñ 'arz-ı hāceti
- 183 Ol demde geldi Aḥmede bir kürsī-i laṭīf
Nūr idi başdan ayağa kürsī degil keşīf
- 184 Miskīnlig-ile özini ferş itdi şāha taḥt
Binüp yöneldi göge hemīn ol ḥuceste-baḥt
- 185 Çün kim şu'ūd eyledi gökden yaña o şāh
Ḥurşīd ü meh cenāhına düşdi olup sipāh
- 186 Kılmış kapucı bābını meftūḥ gökleriñ
Ṭurmuş kudümü tozını gözlerdi serverüñ
- 187 Şāhuñ izine yüzünü⁵⁶ sürüp dir ol melek
Bulsun buyur sa'ādeti sāyeñde nüh felek
- 11^b 188 Cūdı ṭapuñdan eyledi ta'līm eşḥuyā
Ḥvānuñdan aldı behre[y]i mecmū'-ı bī-nevā
- 189 Rūşen şu göz ki yüzüne ṭuş eyledi nazar
Şol dem demüñden ura dem ol demdedür eşer
- 190 Düşdi melek şenā-y-ile şāhuñ rikābına
Şeh geçdi seyrin eyleyü Mevlā cenābına
- 191 Çok dürlü nesne eyledi yolda müşāhede
Anuñ beyānın itmege kanı müsā'ade
- 192 Menzil idindi Sidreyi çün Seyyidü'l-enām
Cibrīle dünya ṭuralı ol yir idi maḳām
- 193 Didi Resūle ol melek iy şāh-ı muḥterem
Bundan taḳaddüm itmege yok baña bir ḳadem
- 194 Buyur taḳaddüm eyle ki vardur saña refīḳ
Mīkā'il irdi Aḥmede tā ola hem-ṭarīḳ

⁵⁶ yüzünü: yüzini (FB)

- 195 İrgürdi seyri perde-i bî-'adde ol⁵⁷ Resûl
İsrâfil aldı arkasına şâhı tutdı yol
- 196 Cümle hicâbı geçdi vü Kürsiye irdi şâh
İdrâk anuñ irürmeye vâsi'liğına râh
- 197 Kürsiden itdi lahzada çün kim güzer Resûl
'Arş-ı 'azîme irdi ki yok aña 'akla yol
- 198 Üstine bakdı görđi ki bî-ħad sürâdikât
Her perde beyni giñligi biñ yıl segirtse at
- 12^a 199 Her iki perde arası bir baħr-i bî-kerân
Aħzar libâs u enver ü eb'ad mine'l-beyân
- 200 Çün kim Sirâfil Aħmedi irgürdi bir yire
Ĥâcib du'âlar eyledi ol vâkıf-ı sıra
- 201 Ki_iy râz-dâr-ı Ĥâkim ü iy sâ'ir-i felek
*Hâzâ 'aṭâ'un a'zamü a'ṭa'l-'aṭûfu lek*⁵⁸
- 202 İrdi şehâ çü kadr-ile kadrüñ bu pâyeye
Mu'ṭiden al nevâle[y]i her bî-nevâleye
- 203 Geçdi o meh sürûr-ile cümle sürâdikı
Geldi ki Refref irgüre Ma'sûka 'âşıkı
- 204 *İn tes'eli'l-'inâyete min bâbı Zi'l-'aṭâ*
*Keşşir şalâte Aħmede fi's-şubḥı ve'l-mesâ*⁵⁹
- Faṣl**
- 205 Şeh vâdî-i muḳaddese naşb itdi çün 'alem
Ervâh-ı ḳudsî zümresi oldı aña ḥaşem

⁵⁷ ol: çün (FB)

⁵⁸ "Bu, esirgeyici ve merhametli olanın sana verdiği büyük bir lütuftur."

⁵⁹ "Eğer bağışlama sahibinin kapısından lütuf, ihsan istersen Ahmed'e sabah ve akşam çokça salavat getir, salatüselamı artır."

- 206 Bildi ki anda Mūsāya *faḥla*⁶⁰ didi İlāh
 207 Baş na'līnūñle 'arşuma geldi aña hıṭāb
 Müştākḍur kudūmūñe 'arş eyleme hicāb
- 12^b 208 'Arşum gözine kuḥl ide keḫşūñ ğubārını
 Çün kim ṭufeylūñ eyledi mecmū'-ı varını
- 209 'Arş üzre baḫdı keḫş-ile ol şāh çün ḫadem
 Açdı dehānı 'arş ki iy şāh-ı muḫterem
- 210 Devletde şol ki dīdesi nāzır cemālūñe
 'İzzetde her ki cān-ile rāğıb vişālūñe
- 211 Hurrem şu dil ki āteş-i derdūñle āşinā
 Maḫrem şu sīne pūr ola şevḫūñla rūşinā
- 212 Keḫşūñ ğubārı başuma minnet ki oldı tāc
 Virsün ṭapuña luṭfile her dem Ḥaḫ ibtiḫāc
- 213 Virmişdi şöyle Refrefe kudret o Zü'l-celāl
 Seyr eyler idi laḫzada rāh-ı hezār-sāl
- 214 Şümme denā⁶¹yı geçdi vü *ḫavseyñ*⁶²e irdi şāh
 Ednā⁶³da buldı rif'ati zī 'izz ü ḫadr ü cāh

⁶⁰ Tâhâ Suresi 20/12'den iktibasır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

"Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın." (*Kur'an-ı Kerim Meâli* 2011: 340).

⁶¹ Necm Suresi 53/8. ayetten iktibasır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى

"Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu." (*Kur'an-ı Kerim Meâli* 2011: 586).

⁶² Necm Suresi 53/9. ayetten iktibasır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

"(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu." (*Kur'an-ı Kerim Meâli* 2011: 586).

⁶³ Necm Suresi 53/9. ayetten iktibasır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:

- 215 Ol demde şamdı kaṭre-i rahmetden üç kaṭar
Evvel diline şamladı ki_ola faşîḥ fer
- 216 İkinci ṭola ḳalbine 'irfân u ma'rifet
Cümle 'ulûmı derk ide vü ola hoş-şifat
- 217 Üçünci kaṭre zahrına şammaḳda maşlaḫat
Tâ kim şamuya eyleye ḥükmile tevliyet
- 218 Hem arta ḳadr ü şevketi şânı ola bülend
Ola 'adûsı kendüye mecmû'-ı ser-figend
- 13^a 219 *În tes'eli's-selâmete min saṭveti'l-'ulâ*
Sellim 'alâ şefî'ike fi's-şubḥi ve'l-mesâ ⁶⁴
- Faşl**
- 220 Ḳurbına da'vet eyledi miḥmânın ol İlâh
Bâṭın ḥurûşa geldi vü sâkin birûn-ı şâh
- 221 İrdi nesîm-i vuşlat-ı cânân dimâḡına
Girdi sürûr u şevḳ-ile Firdevs bâḡına
- 222 Vaḥdetde buldı ḳurbeti şol ḫadde ki_ol Emîn
Selb oldu mîm-i Aḫmed ü ḳaldı eḫad hemîn ⁶⁵
- 223 Gitdi şamu teşaḫḫuşı maḫv oldu cism ü ten
Ḥaḳḳuñ cemâli burḳa'ı götrüldi aradan
- 224 'Arz eyledi likâsını ruḥsâr-ı Kibriyâ
'Ayn oldu başdan ayaḡa hep zât-ı Muştafâ
- 225 Çün ḳâbil idi görmege mir'âtı Ḥaḳ yüzün
Gösterdi Ḥaḳ kemâl-ile bî-keyf ü kem özin

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

“(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, **yahut daha az** oldu.” (*Kur'an-ı Kerim Meâli* 2011: 586).

⁶⁴ “Eğer şiddetli hücumlardan, baskılardan selamet bulmak istersen sabah ve akşam şefaatçin (olan) Resul'üne salatüselam getir.”

⁶⁵ 222 Aḫmed ü: Aḫmedi/Aḫmedî MK.

- 226 Luṭfı yüzinden eyledi Mevlā tecellîyi
Her yüzde virdi Aḥmede luṭfı tesellîyi
- 227 Bî-şübhe gördi vechini Mevlānuñ ol Resûl
Keyfiyyetine irmedi bu görmegüñ ‘uḳûl
- 228 Bî-ḥarf ü şavt söyledi Ma‘bûd Aḥmede
Şanma ḥabîbüm özüñi bî-kes bu arada
- 13^b 229 Żayf-ı kerîmüm eyledüm iy Aḥmedüm seni
Ṭapdur diyince ḥ‘ānuma idem seni ḡanî
- 230 Na‘mā-yı Ḥaḳdan iriše tā kim saña naşîb
Di eş-şalāti derd ile añılsa ol Ḥabîb
- Faṣl**
- 231 Ḥamd eyle didi Aḥmede Cebbār-ı Bî-niyāz
Şükr it vişāle vaşluña kıl nāz ile niyāz
- 232 Şeh didi i‘tizār-ile iy Mu‘ṭî-i ‘aṭā
Medḥüñ şu resme kim diye kim sen didüñ saña
- 233 Vaşfuñda yüz biñ eylese bir ḳul tefekkürî
Ḥayretde ‘özü ü ‘acz ola ancaḳ taşavvurı
- 234 İşbu za‘îfe nuşret ü ‘avnüñ ire meger
Bir ḳubza ḥāḳ ya saña ḳanda şenā ider
- 235 Yā Rab cenāb-ı saṭvetüñe ḳul ‘ibādeti
Her fi‘l ü ḳavl ü māl-ile ṭā‘atde ‘ādeti
- 236 Ḳudret dilile Ḥaḳ didi Maḥmûda es-selām
Raḥmet saña vü emrüñe şunlar ki oldı rām
- 237 Göñline düşdi Aḥmedüñ ol demde ümmeti
Didi baña vü ümmete ḳıl Rabbî raḥmeti
- 14^a 238 İt şālihîne raḥmet ü ḳıl ṭālihîni ‘afv
‘Afvüñ şuyıyla cümlesi cürmini eyle maḥv

239 Kıdret dilile Hâķ didi Maħmûda iy keyâ
Her ne olursa ĥâcetüñi eyleyem revâ

240 'Arz eyle her murâduñı idem icabeti
'Afvuñla her muṭî'ũa eyle beşâreti⁶⁶

241 *În taṭlubu'l-'ināyete min bâbı Zî'l-celâl*
*Keşşir şalâte Aħmede fi'l-yeṣmi ve'l-leyâl*⁶⁷

Faşl

242 Aħmed niyâzın eyledi âħır o Bî-niyâz
Farz itdi günde ümmetine elli vaķt namâz

243 Daħı tûtalar orucı her yılda altı ay
Emre itâ'at eyleyeler her faķır ü bay

244 İlĥâm irişdi Tengriden ol dem didi Emîn⁶⁸
Yâ Rabbî bâr-ı ümmetüm eyle sebükterîn

245 Didi Ĥabîbüm ümmete al armaĥân-ı râĥ
Bu bîst ü penc nevbet-ile rûze-i se mâĥ⁶⁹

246 Bir ķul iderse şıdķ-ile bu evde i'tikâd
Dîdârum-ile idem anı Cennet içre şâd

247 Cümle muṭî'a luṭf-ile luṭfüm beşâret it
Ĥaħrumla her muḥâlîf ü gebre işâret it

14^b 248 *Lev tes'eli'l-'ināyete min bâbı Zî'l-aṭâ*
*Keşşir şalâte Aħmede fi'ş-şubḥı ve'l-mesâ*⁷⁰

⁶⁶ 240 'Afvuñla: 'Afvumla MK.

⁶⁷ "Eĥer ululuk sahibi olan (Allah)dan iyilik, inayet istersen gündüzleri ve geceleri Aħmed (s.a.v.)'e çokķa salat ve selam getir, salatüselamı artır."

⁶⁸ 244 Tengriden: Tañrıdan MK.

⁶⁹ 245 se: si/se MK (İki şekilde okumayı sağlayacak bir harekeleme yapılmıştır).

⁷⁰ "Şayet baĥışlama sahibinin kapısından inayet talep edersen sabah ve akşam çokķa salavat getir, salatüselamı artır."

Faşl

- 249 Hâkdan icâzet oldı vü döndi girü Resûl
Geldi maķâm-ı Sidrede Cibrîle irdi yol
- 250 Şâhı götürdi çignine Cibrîl-i meh-cebîn
Geldi getürdi mesken-i Mûsâya çün yaķıñ
- 251 Mûsâ Resûle şordı ki iy şâh-ı kûn fe-kân⁷¹
Di bu seferden ümmetüñe neñ var armağân
- 252 Didi hediyem anlara var rûze vü namâz
Ki_ol Bî-niyâza eyleyeler ümmetüm niyâz
- 253 Farz itdi her gün ümmete ol Hâlıkı'1-enâm
Yigirmi beş namâz-ile yılda üç ay şıyâm⁷²
- 254 Mûsâ ayıtdı Hâk ne çok itmiş 'aţaları
Sen hod bilürsin anları yokdur nevâları
- 255 Dön yine var İlâhuña taķfîfin it recâ
Kılma yük-ile kâmet-i miskinleri dü-tâ
- 256 Dilden teveccüh eyledi Aĥmed ki iy Qadîr
Sensin kamu 'ibâduñuñ aĥvâline Başı⁷³
- 15^a 257 Emrûñ yirine ırgürimez ümmetüm za'îf
Luţf u 'inâyetüñ ile kıl yüklerin ĥafîf
- 258 Hâk didi kıldum anlaruñ âsân râhını
Yigirmi vaķti 'afv-ile şavmuñ dü mâhını

⁷¹ Bakara Suresi 2/117'den nakıs iktibas yapılmıştır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen oluverir." (Kur'an-ı Kerim Meâli 2011: 23). Bu ifade şu ayetlerde de geçmektedir: Âl-i İmrân Suresi 3/47, 59; En'am Suresi 6/73; Nahl Suresi 16/40; Meryem Suresi 19/35; Yâsin Suresi 36/82; Mü'min Suresi 40/68.

⁷² 253 beş: biş MK.

⁷³ 256 'ibâduñuñ: 'ibâduñuñ MK.

- 259 Her kim bu penc nevbeti her gün edâ kılar
Ehl-i semâ 'ibâdeti müzdince ecr alır
- 260 Erzâ olup huzûr-ile irdi merâmına
Hurrem olup sürûr-ile geldi makâmına
- 261 Ditrerdi dağı halkası yapduğı bābınuñ
Ağardı şofı dökilen ibrîkî ābınuñ
- 262 Dağı firāşı issisi bākîdi geldi şāh
Bunca mekânı fayy ide zî kudret-i İlāh
- 263 Mi'rāca münkir olmadı ihlāş-ile belî
Qādirdür ol ki gizleye bir demde biñ yılı
- 264 Hep ehl-i sünnet eyledi Mi'rāca i'tikād
Hem buña müttefik durur erbāb-ı icihād⁷⁴
- 265 Bî-şek o şāh cism-ile mi'rāc idüp durur
Biñ biñ cenān u rûh-ile Mi'rāc idüp durur

Fi'l-münācāt⁷⁵

- 15^b 266 *Yā Rab be-haqq-ı saṭvet-i ān şāh-ı enbiyā*
*Ve'z pertev-i cemāl-i ruh-ı mihr-i aşfiyā*⁷⁶
- 267 *Ki_ān şāh-rā çü devlet-i mi'rāc dādei*
*Tā İn şeref be-farq-ı sereş tāt dādei*⁷⁷

⁷⁴ 264 müttefik durur: müttefikdur MK.

⁷⁵ "Allah'a yakarma/Dua bölümü"

Fi'l-münācāt: Faşlun fi'l-münācāt MK.

⁷⁶ "Ey Rabbim, o peygamberler padişahının büyüklüğünün hakkı ve takva sahipleri-nin güneş yüzlerindeki güzellik ışığının hakkı için (bizi bağışla)!"

⁷⁷ "Sen o padişaha (sav.) Mirâcı lutfettin ve bu şerefi onun başına taç olarak verdin."

268 *Rahmet kon ez-‘atā-yı tu ber-‘āşıyān-ı h^vīş*
Hîzüm me-kon be-nār-ı ğāzab kâşıyān-ı h^vīş ⁷⁸

269 *Mā der-bihār-ı bezze-i zellet fitadeīm*
Lîkin be-cürm-i hōd heme ikrār dādeīm ⁷⁹

270 *Ger şüst-i cürm-i mā ne-koned fażl-ı şāh-ı mā*
Key mî-reved siyāhî-i rūy-ı siyāh-ı mā ⁸⁰

271 *Yā rāciye’ş-şefā’atî min ekremi’l-enām*
Sellim ‘ale’n-nebiyyi selāmen ‘ale’d-devām ⁸¹

Fî-vefātî’n-Nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ⁸²

272 *Güş eyle imdi derd-ile şūrîde nālesin*
Ṭoldur dumū’-ı ‘ayn-ile fūrkat piyālesin

273 *Nālišler eyle şöyle ki āhuñ felekleri*
İde kebūd u yandıra nāleñ melekleri ⁸³

274 *Pervāne_eger ki yakmaya bu oda perr ü bāl*
Ḥurşîd olursa şem‘ine irsün anuñ zevāl

16^a 275 *Gülşen ki bu hevā-y-ile dağ itmeye dilin*
Cennet de_olursa şoldura bād-ı hāzān gülün

276 *Bir servi-kāmet olmasa bu bād-ile naḥîf*
Ṭübî de olsa kāmety olsun anuñ za’îf

⁷⁸ “Sana isyan edenlere cömertliğine rahmet et; katı yürekli (için) gazap ateşine odun koyma!”

⁷⁹ “Biz zilletin aşağılık denizine düştük; fakat bütün günahlarımıza da tövbe ettik.”

⁸⁰ “Eğer bizim padişahımızın fazlı günahlarımızı yıkamazsa, (bu) (sim)siyah yüzümüzün karalığı nasıl gider?”

⁸¹ “Ey insanoğlunun en şereflişinden, keriminden şefaati isteyen (kişi)! Devamlı surette Nebî (sav.)’ye salatüselam getir!”

⁸² “Hz. Peygamber (sav.)’in vefatı hakkında”

⁸³ 273 yandıra: yandura MK.

- 277 Şeh-bâz-ı rûhı istedi pervâz eyleye
 Kudret kolına kona vü esrâr söyleye
- 278 'Azm eyledükce cânib-i cânâna cân-ı şâh
 İtmişdi dîn esâsını muhkem o mihr ü mäh
- 279 Şerh eylemişdi her ne ki aḥkâm-ı şer' idi
 Bildirmiş-idi aḥlîla her aḥl u fer' idi
- 280 Dîn illerini eyledi ma'mûr 'adl-ile
 Oldı hoş ismi 'âleme meşhûr 'adl-ile
- 281 Virürdi baḥr-ı sünnete nuşret yelile mevc⁸⁴
 Girirdi dîne laḥzada maḥlûḳ fevc fevc
- 282 Menşûr-ı şer'a yazdı çü tuḡrâ-yı sermedî
 Yaḡmâ iderdi küfr ilini ceyş-i Aḥmedî
- 283 Çün ḥâteminde mühr idi İslâm sikkesi
 Oldı muḥî'i cân-ile maḥlûḳ cümlesi
- 284 Dîn düşmenine eyledi çün 'âdetin ḡazâ
 Ḥalkı iderse özine ḳul ḥulḳ-ile sezâ
- 285 Dilden dökerdi ümmete taḥḳîḳ ḥvânını
 Fi'li ḳamunuñ eyledi manẓûm şânını
- 16^b 286 Dāyim iderdi ḥaḳḳ-ile bâzârı ol kerîm
 Bir dil dilinden olmadı rencide zî ḥalîm
- 287 Her dem iderdi cân-ile Ḥaḳḳa 'ibâdeti
 Zikr ü şalât ü rûze vü fikr idi 'âdeti
- 288 Ḥuld içre ḥûr u 'în-ile tâ süresin şafâ
 Di eş -şalât derd-ile añulsa Muḥtafâ⁸⁵

⁸⁴ 281 yelile: yilile MK.

⁸⁵ 288 eş-şalât: eş-şalâti MK.

Faşl

- 289 İrişdi altmış üçine çün şāh-ı kün fe-kān⁸⁶
 Țāvūs-ı vahy Cebre'l irişdi nāgehān
- 290 Didi selām eyledi irsāl Hāk saña
 Didi gelürse vaḳti durur Aḥmedüm baña
- 291 Taht-ı vişāle irgürem ol şāhı dem durur
 Ceyş-i cihāna gerçi ki şāhib-‘alem durur
- 292 Virdüm kemāl-i mertebede aña devleti
 İtdüm tamām anuñ içün anca ni‘meti
- 293 Kıldum livā-yı şer‘ini manşüb her zamān
 İtdüm ḥuceste nāmını ‘ālemde cāvidān
- 294 Dīni mükemmel oldı vü ma‘mūr milleti
 Şer‘i mü‘ebbed oldı vü meşhūr ḥulleti⁸⁷
- 17^a 295 Rūhı müşerref ide demidür felekleri
 Țībi mu‘aṭṭar eyleye demdür melekleri
- 296 Çün bu kelāmı diñledi cüş itdi Muştafa
 Țoldı sürür sīnesine irdi yüz şafā
- 297 Cibrīle didi luṭf-ile iy yār-ı şādıkum
 Rāh-ı vefāda rehber ü cān-ile ‘āşıkum
- 298 Şanma çekem tekellüfi bu ṭatlu cān içün
 Ya ḡam gele bu göñlüme bir dem cihān içün
- 299 Hergiz ta‘alluḳ olmadı benden cihāna bil
 Ümmet cināna varmağı maḳşūd idindi dil

⁸⁶ Bakara Suresi 2/117’den nakıs ıktibas yapılmıştır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:
 إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir.” (*Kur’an-ı Kerim Meâli* 2011: 23). Bu ifade şu ayetlerde de geçmektedir: Âl-i İmrân Suresi 3/47-59, En‘am Suresi 6/73, Nahl Suresi 16/40, Meryem Suresi 19/35, Yâsin Suresi 36/82, Mü‘min Suresi 40/68.

⁸⁷ 294 ḥulleti: milleti MK.

- 300 Seyl-i kazāya cānumı sedd eyledüm hemîn
Kim her belādan olalar ümmetlerüm emîn
- 301 Rabbüm eger ki anları 'afv-ile ide yād
Ol dem olur bu ğuşşalu göñlüm emîn ü şād
- 302 Cibrîl ayıtdı Aḥmede bu ğuşşa nişedür
Raḥmāna çünki 'afv ile ğufrān pîşedür
- 303 Çün raḥmetini eyledi yüz baḥş ol İlāh
Bir baḥşı ile 'āleme baḥş oldu 'izz ü cāh⁸⁸
- 304 Maḥşerde bâķī baḥşını luṭf issi baḥş ide
Cümle 'uṣāt-ı ümmete envārı raḥş ide
- 305 Şol gün ki kâḍī kendü ola ol Kerīm İlāh
Kūh-ı günāhı kāh ide 'afv-ile pādişāh
- 17^b 306 Bu vaṣfı çünki diñledi şāh oldu şādmān⁸⁹
Ḥaḳḳa şenālar eyledi geldi ḥurūşa cān
- 307 Ḥvān-ı 'aṭā-yı mağfiret ola saña naşīb
Di eş-şalātı derd-ile añılsa ol Ḥabīb⁹⁰
- Faṣl**
- 308 Geldi evine münḥarif olmuş o māh-ı dīn
'Ā'īşe beyti burcını idindi menzilin
- 309 Didi Bilāle var heme aşḥāba kıl ḥaber
Gelsün ḳamusı yanuma ḳılsun baña naẓar
- 310 Ben de göreyin anları irmedin iftirāk
İrse vişāli māteme tebdīl ider firāk

⁸⁸ 303 baḥşı: baḥşı MK.

⁸⁹ 306 şādmān: şādumān MK.

⁹⁰ 307 eş-şalātı: eş-şalāt MK.

- 311 Aşhâb geldi hüzün-ile cem‘ oldı yanına⁹¹
Sûz-ile şaldı âteşi her biri cânına
- 312 Gördi şahâbe şöyle ki tutulmuş âfitâb
Geldi kâmuva girye vü hüzün-ile ıztırâb
- 313 Şeh dir benümle eyleñüz iy dostlar vedâ‘
Ancak vişâl-i Hâk ola bu guşşaya difâ‘
- 314 Çün kim o şâh eyledi aşhâba nuş u pend
Dökdi dilinden anlara lutf-ile şîr ü kând
- 18^a 315 Şer‘üm tutuñ ki ol size hablü‘l-metîn⁹²dür
Her kim muñ‘-i şer‘ ola gamdan emîndür
- 316 Na‘mâ-yı Hâkka cân-ile hep şâkirîn oluñ
Miñnetlerine râzı olup şâbirîn oluñ
- 317 Añlañ cihânı gölge gibi eyler irtihâl
Zılluñ vücudı hîç olur tîz irer zevâl
- 318 Çün âhır itdi pendini aşhâba ol hümâm
Döndi ayıtdı ümmete benden idüñ selâm
- 319 Zinde ide beni şu ki turgura sünnetüm
Maşşerde ben de eyleyem ol merde himmetüm
- 320 Emre itâ‘at eyleyeler nehyden hâzer
Hâkka yapışup itmeyeler bâñla nazâr

⁹¹ 311 Aşhâb: Aşhâbı MK.

⁹² Sağlam ip anlamına gelen “hablü‘l-metîn” ifadesi, Allah’ın ipine sımsıkı tutunmak, sarılmak anlamıyla Âl-i İmrân Suresi 3/103’te şöyle yer almaktadır:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

“Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola ersiniz.” (Kur’an-ı Kerim Meâli 2011: 72).

- 321 Kırş-ı kanâ'at ola bu yol râciline zâd
Şabr ile 'iffet ırgüriser menziline şâd
- 322 Ehl-i 'ulûma eyleyeler gâyet ihtirâm
'İlm ehli ile buldı nizâm şer' ü dîn tamâm
- 323 'Ömr ile genciñ olmayalar hıç fâhır
Şundan n'olur ki miñnet ola anuñ âhır
- 324 Hak sizi halk itmedi illâ ki ne içün
Aña 'ibâdet eylesiz cümleñüz bugün
- 325 Dîv-i racîm ü nefse idüñ her nefes gazâ
Tâ kim günâh-ile_olmayasız düzağa sezâ
- 18^b 326 Cennetde şâd u hurrem ü maqbûl olasız
Tâ kim şalât-ı Ahmede meşgûl olasız
- Faşl**
- 327 Cennet hanûtn indire Cibrîl-i hoş-huşâl
Didi anuñla itdiresiz baña ıgtisâl⁹³
- 328 Şol biz ki pāk ü ağ ola andan kefen idüñ⁹⁴
Çün bite gusl işi beni tenhâ koyup gidüñ
- 329 Kılur benüm namâzumu evvel o Zü'l-celâl
Ya'nî ki fazl ü rahmetin eyler baña nevâl
- 330 Kılur sürüş ikinci gün üçünci siz kılun
Tâ hırmen-i şefâ'atüme hüşe-çîn olun
- 331 Aşhâba girü dönmege çün şehden ızın olur
Geldi kâmusı mescide gam-gîn ü bî-huzûr
- Faşl**
- 332 Şâhı namâza da'vete geldi Bilâl-i hâş
Didi buyur cemâ'ati gamdan idüp halâş

⁹³ 327 itdiresiz: itdüresiz MK.

⁹⁴ 328 ağ: aķ MK.

- 333 Didi Bilāle rıfķ-ile yārāna kıl haber
Ki_oldum za'if kalmadı cismümde táb u fer
- 19^a 334 Olsun yirüme şıdķ-ile Şıddīķ⁹⁵ nāyibüm
Ki_oldur hılāfet itmege taķķīķ nāyibüm⁹⁶
- 335 Yüz urdı yire 'Ā'ışe didi eyā şefīķ
Tapuñ bilür ki atamı ķalbi durur raķīķ
- 336 Cānā firāķuñ odıla cānın o hāk ider
Bir dem yüzüñi görmese kendin helāk ider
- 337 Olmaz mı 'Ömmer eyleye sizden niyābeti
Kalmaz babam bu emrūñi işitse tākati
- 338 Hışm-ile döndi eyledi Bānūya⁹⁷ şeh nazar
Ol dem yitürdi kendüyi Bānū idüp hāzer⁹⁸

Faşl

- 339 Aşhāba geldi hüzn-ile āh eyleyü Bilāl⁹⁹
Vaşf eyledi şahābeye her neyse hasb-i hāl
- 340 Pervāne gibi özini pertāb ider 'Atīķ¹⁰⁰
Süz-ile şem'i nūrını pür-tāb ider 'Atīķ
- 341 Şaçdı eliyle başına pes seng-i hāre ol¹⁰¹
Hayretle ķodı baş yire yüz hākisāre ol
- 342 Çün kendüzine geldi vü bildi bu hāleti
Didi ne dirsiz eylese Fārūķ imāmeti

⁹⁵ Şıddīķ : Hz. Ebûbekir.

⁹⁶ 334 nāyibüm: nā'ibüm MK.

⁹⁷ Bānū: Hz. 'Ā'ışe.

⁹⁸ 338 yitürdi: yitirdi MK.

⁹⁹ 339 eyleyü: eyleyüp MK.

¹⁰⁰ 'Atīķ: Hz. Ebûbekir.

¹⁰¹ 341 eliyle: elile MK.

- 343 Râzî_oldı cümle bu söze aşhâb-ı mu'teber
Mihrâba geçdi eyledi tekbîr çün 'Ömer
- 19^b **Faşl**
- 344 Çün aşlı ile Aḥmede bu ḥâl olur 'ayân
Didi 'Alîye luṭf-ile söyken baña revân
- 345 Toğdı o mâh gün gibi aşhâba virdi nûr
Geldi ḳamusı göñline ol nûr-ile sürûr
- 346 Şiddîḳı sürdi ilerü mihrâba Muştafâ
Kendüsi şafda eyledi Şiddîḳa iḳtidâ
- 347 Çün girü mâha bağladı Pervîn maḥmilin
'Â'îşe burcın eyledi kendüye menzilin
- Faşl**
- 348 Çün vâḳt irişdi kim gele hengâm-ı ḥükm-i Ḥaḳ
'Azrâ'il indi luṭf-ile¹⁰² ḳıldı ḳapuyı daḳ
- 349 Didi olursa ben ḳula girmege izn-i şâh
Ferruḥ yüzine eyleye şâhuñ ḳulı nigâh
- 350 İzn oldı girdi didi ki ḳapuñda çâkerem
Buyruḳ ne ise bendeye ben anı eylerem
- 351 Geldüm ki ḳabz-ı rûḥ idem olsa icâzetüñ
Yoḥsa dönem ṭavâf-ile bâb-ı sa'âdetüñ
- 352 Didi bu fânî dünyede bâḳî degil ḥayât
İr giç ölümden olmadı ḥiç kimseye necât
- 20^a 353 Lîkin cenâb-ı luṭfına tutdum Ḥaḳuñ recâ
Ki_ide 'uşât-ı ümmete 'afvı ile 'aṭâ
- 354 Baḥr-i 'aṭâsı mevcine luṭfından ursa dem
Bir ḳaṭresiyle eyleye ḥâk-i 'uşâtı nem

¹⁰² 348 luṭf-ile: emr-ile MK.

- 355 Pes çıkageldi emr-ile Cibrîl-i peyk-i hâş
Didi i cümle mücrime süddeñ durur menâş
- 356 Ba'de's-selâm tapuña didi o Pâdişâh
Bilsün Hâbîbüm işigin itdüm penâhgâh
- 357 Ğam çekmesün 'uşât-içün olsun sürür-ile
Virdüm güneqli derdine şîhhat o nûr-ile
- 358 Bağışladum tapusına mecmû'-ı ümmetin
A'lâda tutsun ol dağı cân-ile himmetin
- 359 Tapusı çünki 'âleme 'âlî-himem durur
Pes ol sebebden ümmeti hayrû'l-ümem durur
- 360 Tâ ümmetini eyleyem öz kendü yârımı
Dîdâr idem tufeylini me'vâ civârımı
- 361 Vaḳti durur ki vaşluma 'azm ide şehriyâr
Nûr-ı cemâle ğarḳ ola ḳurbumda ber-ḳarâr

Faşl

- 20^b 362 Çün Cebre'îlün eyledi şeh sözlerini gûş
Rûhı şafâdan eyledi pervâza şevḳ ü cûş
- 363 Döndi işâret eyledi 'Azrâ'ile o şâh¹⁰³
Yirine ḳo saña ne ki emr eyledi İlâh
- 364 Ḳaşd itdi Hâḳḳa 'azm ide çün rûh-ı nâzenîn
Söykendi 'Â'îşe_anaya ol faḫr-ı mürselîn
- 365 Emr itdi geldi yanına bir kâse ile âb
Ġâhî sürerdi göḡsine âbı ol âfitâb¹⁰⁴

¹⁰³ 363 'Azrâ'ile: 'Azrâyile MK.

¹⁰⁴ 365 ol âfitâb: o mâhitâb MK. Milli Kütüphane nüshasında, bu dizenin kenarında kırmızı mürekkeple "ol âfitâb" ve "bedel" kelimeleri yazılıdır.

Faşl

- 366 Dir Rabbî rahmetüñ-ile vir ümmete fütûh
Tâ ola cümle ümmete âsân nez'-i rûh
- 367 'Azrâ'ile dönüp didi iy kıtî'e'l-emel
Nez'inde virme ümmete teşdîd-ile hâlel
- 368 Her ne _idecekseñ anlara eyle bu dem baña
Tek ol za'îf ümmetüme irmesün 'anâ
- 369 Bildüm za'îf ümmetümi bî-kes ü gedâ
Kıldum bu şatlu cânımı ben anlara fidâ
- 370 İster melek ki kabz ide rûh-ı Peyamberi
İrdi nidâ ki tut elüñi şâhdan giri
- 21^a 371 Düşdüñ araya vâsiğa sen iy melek hemîn
Ben kudretümle kabz iderin var sen ol emîn
- 372 Ol demde şun'-ı Hakk-ile bir nûr idüp zuhûr
İtdi ihâğa Ahmedüñ etrâfını o nûr
- 373 Baħr-i ziyâya kendini ğark itdi çün o şâh
Keşf itdi şâha vechini luğ-ile ol İlâh
- 374 Çünkü göründi gözine ruhsâr-ı Kibriyâ
Rûhını virdi rahmet-i Rahmâna Muştafâ
- 375 Açup cenâh-ı kurbeti şeh-bâz-ı cân-ı şâh
Uçup riyâz-ı rahmete konar revân-ı şâh

Faṣl¹⁰⁵

- 376 Āṣār-ı Necm-i Ṭāyīden¹⁰⁶ aḥz oldu bu ḥaber
 Ṭutdı bu naḳlı ba'zıların rāyı mu'teber
- 377 Çünkim ṭolundı dünyeden ol yüzi āfitāb
 Ṭutdı özine ravza-i ḳudsi irüp me'āb
- 378 Cins-i recul bulunmadı ol demde hıç ferd
 Ḥikmet budur ki yoğ-idi ṭoğduğı dem eḥad
- 379 Ṭal'at deminde ṣāha çün oldu melek ḥaṣem
 Ğurbet deminde hem yine oldu melek ḥadem

¹⁰⁵ Faṣl: - MK.

¹⁰⁶ Hamdullāh Hamdī'nin, bu faṣıl içerisinde ele aldığı mevzuları eserlerinden nakletmiş olduğunu söylediği isim; Kübrevî şeyhi ve müfessir Necmeddîn-i Dâye (öl. H. 654/1256) olmalıdır. "Necm/Necmâ", Necmeddîn-i Dâye'nin mahlasıdır; "Ṭāyî" ise, bu şeyhin çok sayıda mürit yetiştirdiğine işaret eden "dâye" (sütanne) lakabının "taya" şeklindeki telaffuzuna dayanmaktadır. Hamdullāh Hamdī'nin kaynak olarak belirttiği Necmeddîn-i Dâye; H. 573'te (1177) Rey'de doğmuş ve ilim tahsili için Rey'den ayrıldıktan sonra Mısır, Hicaz, Bağdat, Horasan, Hârizm, Azerbaycan, Hemedan, Orta Anadolu, Erzincan ve Tebriz gibi mekânlarda bulunmuştur. Orta Asya kökenli üç büyük tarikatın biri olan ve kuruluşu Necmeddîn-i Kübrâ'nın H. 580 (1184) yılında Hârizm'e dönüşüyle başlatılabilecek olan Kübreviyye (diğerleri Yeseviyye, Hâcegân) tarikatı (Algar, 2006: 500) tarihinde önemli bir yeri olan Necmeddîn-i Dâye, bir şeyh olarak tarikat ve irşat faaliyetleriyle değil eserleriyle tanınmıştır. Mensur tasavvufî eserler içinde yaygın olarak okunan kitaplardan biri olan *Mîrsâdü'l-'ibâd mine'l-me'bde' ile'l-me'âd*, geniş hacimli bir tefsir olan *Bahrü'l-hakâ'ik ve'l-me'ânî fi tefsîri's-seb'i'l-mesânî* ve on bölümden meydana gelip ilk bölümünde kutsî hadis olarak rivayet edilen "Ben gizli bir hazine idim" sözünün her kelimesinin ayrı ayrı şerhedildiği *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî* Necmeddîn-i Dâye'nin eserleri arasında yer alır (Okuyan 2006: 496-497).

Kübreviyye tarikatı, Habûşânî'nin halifelerinden Abdüllatîf-i Câmî tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Safevîler'in Horasan'ı almasının ardından Buhara ve Semerkant'ı terk eden Abdüllatîf-i Câmî, H. 950'de (1543) İstanbul'da Kanûnî Süleyman tarafından kabul edilerek sultanın huzurunda Kübrevî zikrini icra etmiştir (Algar 2006: 505). Kübreviyye tarikatının İstanbul'a taşındığı Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Ayasofya Camii'nde cuma hatipliği yaptığı bilinen ve *Mevlûdü'n-Nebî'*yi kaleme alırken Kübrevî şeyhi Necmeddîn-i Dâye'nin eserlerinden yararlandığını belirten Hamdullāh Hamdī'nin Kübreviyye tarikatına bir ölçüde ilgi duyduğu söylenebilir.

- 21^b **Faṣl**
- 380 Cibrîl iderdi derd-ile üstinde âh ü vâh
Ki_oldı cihânda cümle-i şādî bu dem tebâh
- 381 Cânın yakup firâk-ile dirdi eyâ dirîğ
Ḥayfâ ki urdı başuma dest-i firâk tîğ
- 382 ‘Âlî kapuña bir daḥı vaḥy-ile inmezin
Ḥayfâ yüzümi süddeñe bir daḥı sürmezin
- 383 Gökler dönerdi göklere batup enîn-ile¹⁰⁷
Ağlardı şāhı ḥūrî vü rıdvân ḥanîn-ile
- 384 Yirde ecel yeli ile deprendi zelzele¹⁰⁸
Gökde ferişte beynine irişdi velvele
- 385 Ḥavrâ-yı cennet içine düşdi firâk u yas
Dîbâ yirine egnine geydi kamu palâs
- 386 Kavs-i kaderden oldı çü tîr-i kazâ ḥalâş
Ḥaddin büküp arar-idi nüh çarḥ bir menâş
- 387 Zerd itdi rûy-ı ḥâveri dūd-ı firâk-ı şāh
Yırtıp yüzini derd-ile girdi semâ‘a māh
- 388 ‘Arş-ı ‘azîme zelzele irdi bu od-ile
Rûy-ı zemîne velvele töldi bu dūd-ile
- 22^a 389 Tāk itdi tākatin bu tokuz kubenüñ firâk
Şakḳ itdi sînesin bu kamu şuffenüñ firâk¹⁰⁹
- 390 Cümle ḥalâyık ağlayup iñlerdi zār zār
Kim çāk iderdi sînesini kimi dil-figār
- 391 Kimi koyardı başına ḥasret elile ḥāk
Yırtardı kimi yüzini kim ceyb iderdi çāk

¹⁰⁷ 383 batup: batıp/batup MK.¹⁰⁸ 384 yeli: yili MK.¹⁰⁹ 389 Şakḳ: Şak MK.

- 392 Zārī kılurdu her biri şol resme dirdi āh
Ger lāle-zāra uğrasa dūdı ide siyāh
- 393 Od düşdi cümle ‘āleme sūzından anlaruñ
Siyl oldı yaşı ƙanıla gözinden anlaruñ
- 394 Tekrār iderdi her biri bu sözi sāz-ile
Sultān-iken dü kevne ƙapuñ ‘izz ü nāz-ile
- 395 Bālā-yı ‘arş olmuş-iken şāh menzili
Budur ‘aceb ki bağladıñuz¹¹⁰ hāke maḥmili¹¹¹
- 396 Hāk-i derüñde bende iken cümle ins ü cān
Ḥayf ola hāke yüz ƙoya sen şāh-ı kün fe-kān¹¹²
- 397 Ümmet işini eyledük āhır çün iy hümām
Tenhā gönüldük ol eve gün gibi ve’s-selām
- 398 Nāliš kılurdu Fāṭıma aƙlardı zār zār
Göynüklü āhı ‘ālemi eylerdi hākisār
- 399 Hūn-ı ciger yudup dir idi nāliš-ile āh
Ṭutardı dūd-ı nālesi sūy-ı semāya rāh
- 22^b 400 Gāhī benefşe-reng döker dīdesi gül-āb
Şīrīn ṭudağı ƙand aƙıdur gāh la’l-i nāb
- 401 Dirdi beni firāk-ile terk eyledüñ bu dem
Sensiz cihānda derd-ile ben n’eyleyem n’idem

¹¹⁰ 395 bağladıñuz: bağladıñuz/ bağladıñuz MK.

¹¹¹ Fatih nüshasında 394 ve 395. beyitlerde takdim tehir işaretleri vasıtasıyla yer değişikliği gösterilmiş olup çeviri yazıda bu değişiklik gerçekleştirilmiştir. Milli Kütüphane nüshasında ise söz konusu beyitler, yer değişikliğini gerektirmeyecek şekilde dizilmiş vaziyettedir.

¹¹² Bakara Suresi 2/117’den nakıs iktibas yapılmıştır. Ayetin orijinali ve meali şöyledir:
إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ هُنَّ فَيَكُونُ

“Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen olur.” (Kur’an-ı Kerim Meâli 2011: 23). Bu ifade şu ayetlerde de geçmektedir: Âl-i İmran Suresi 3/47-59, En’âm Suresi 6/73, Nahl Suresi 16/40, Meryem Suresi 19/35, Yâsin Suresi 36/82, Mü’min Suresi 40/68.

402 İy devletüm 'azîzüm ulu sevgülüm dirîğ
V'iy qadri yüce devlet-ile bahtulum dirîğ¹¹³

403 Qoduñ yetîme zâr u hazîn ben za'îfeñi
Bu derd içinde guşşalu kılduñ nañîfeñi

404 Dökerdi lâle üstine nergesleri gül-âb
Ėarq-âba virdi 'âlemi siyli idüp harâb

405 Bânü cihânı odlara yaqdı bu söz-ile
Qıldı siyâh gün yüzini dūd-ı sūz-ile

Faşl

406 AĞlar Ėasan Ėüseyn ile nâlişleri hazîn
Yandırdı cümle 'âlemi ol sūz ile enîn

407 Ney gibi deldi şîneleri nâle-i Ėasan
Sūz-ı Ėüseyn tîğ çeküp pâreler beden

408 Dirlerdi âh görmeyedük böyle hâli biz
Qaldıq yetîm bunda şehâ gitdiñüz çü siz

23^a 409 Kim ola bizi oñşamaĖa eyleye heves
Nüreyn-i gözlerüm diye hulk-ile her nefes

410 Ėayfâ tapuñdan ayru düşüp yanaruz vañîd
Cânâ firâquñ âteşine døyemez 'abîd

Faşl

411 Geldi irişdi sūz-ile aşhâba bu haber
Der-bâht itdi her biri emvâl ü cân ü ser

412 Derd-ile dilden eyledi aşhâb şöyle âh
Ki_anuñ duñanı eyledi gün yüzini siyâh

413 Ėayfâ ki qa'r-ı çâh ola sen âfitâba cây
Budur 'aceb ki kâha şığa küh-ı 'âlî-pây

¹¹³ 402 V'iy: V'i MK.

- 414 İñiler-idi her biri giryân olup hâzîn
Derd-ile nâliş eyleyüp ağlar yaşın yaşın
- 415 Kânı o verd-i gülşen-i esrâr-ı Kirdigâr
Kânı o bâğ-ı ma'rifete bülbül ü hezâr
- 416 Kânı o dürr-i baħr-i kerem pâdişâh-ı dîn
Kânı o şâh-ı Beyt-i Hâram zuħr-i mürselîn
- 417 Hâyfâ ki verde hâk ola hem-ser eyâ dirîğ
Gil ola şöyle gevhre berter eyâ dirîğ
- 23^b 418 Âyâ ne bâzî oynadı bu çarħ-ı bed-siyer
Çıkdı elinden ümmetinüñ hem-çünñ güher
- 419 Hâyfâ vedâ' saña eyâ ulu hânımız
Olsun yoluña cümle fidâ baş u cânımız
- 420 Cümle şahâbe geh yudunup câna cebr ider
Gâhî figân u nâle idüp gâh şabr ider
- 421 Ğam âteşiyle yakdı kamu câna şem'ini
Pervâne-vâr yakdı perin dökdi dem'ini
- 422 Az kaldı ğamdan eyleyeler özlerin helâk
Didi kamuya pend ile Şiddîk-i tab'-ı pāk
- 423 Bu resme urdı 'âlemüñ Üstâd esâsını
Saħ eylemiş 'anâ-y-ile bennâ binâsını
- 424 Hergiz kimesne sürmedi bu şuffede şafâ
'İbret yiter nâzar kılana hâl-i Muştafâ
- 425 'İbret göziyle alına bu evden i'tibâr
Hîç olmadı kimesneye bu dünya pâydâr
- 426 Çün kim ölüm çırâğını yakdı eccl eli
Pervâne gibi yandırır insânda her dili
- 427 Hîç bir vücûda olmadı bu hânede şebât
Âhır bunuñ hayâtına tîz irişir memât

- 24^a 428 Her bir sürûrî şoñına biñ derd ü ğam durur
Öñi şafâ vü zevk ise şoñi sitem durur
- 429 Sâķî-i merg cümleye cāmın tolu şunar
Her kimseye irürmege ta'cîl idüp döner
- 430 Bâķî odur ki Hâlîk u Hâyî u Qadîmdür
Her mâsivâsı ma'nîde cümle 'adîmdür
- 431 Şabr eylemek belâya virür gerçi kim hârac
Lâkin bilindi şabr durur fetḥ-i her ferec
- 432 Şıdķ u maḥabbet eyleyen Aḥmed ṭapusına
Meşġûl olur ferâyîz ü sünnet yapusına
- 433 Terk eyle cümle bid'ati ol şâhuñ ümmeti
Âl-i 'abâdur âli vü aşḥâb u milleti
- 434 Şıddîķ virdi anlara temķin pend ile
Göynüklerini eyledi tesķin pend ile
- 435 Oldı kâmusı cân ile teslîm ü câzi'ün
Pes oldılar rızâ-y-ile Allâha râci'ün

Faşl

- 436 Hâzır ḥanûṭ buldılar indirmiş ol Emîn
Aşḥâb o şâhı yumaġa meşġûl olur hemîn
- 24^b 437 Yudı Resûlî Hâydar u 'Abbâs koydı âb
Dönmeķ deminde kendü dönerdi ol âfitâb
- 438 Pîrâheniyle yudılar oldı ġusûl tamâm
Şardılar üç lifâfeye ol şâhı iy hümâm
- 439 Mâh-ı rebî'ü'l-evvel içinde ol âfitâb
Ṭoġdı ṭolundı ġün gibi ol ayda_o mâh-tâb
- 440 Öz ḥücreinde Aḥmedi medfûn kıldılar
Cümle şaḥâbe aġlaşu maḥzûn kıldılar

- 441 Zî menzil-i hüceste ki mihmân o şâh ola
Zî cāy-ı cān-fizāy ki şehden nigāh ola
- 442 Eyler kapısı hâkini ehl-i cihân tavâf
Her dem selâm ider aña maḥlûḳ şâf şâf
- 443 Dirlik şuyından el yudı aşḫâb her biri
Fânî cihânı terk ile hep oldu dîn eri
- 444 Didi kâmusı çünki budur emr-i Müste‘ân
*El-mülkü li’l-Melîki lehü’l-hükmü küllü an*¹¹⁴
- 445 Şer‘-i Muḥammedî ile tutdukca dîn nizâm
Tevfîḳ irişe ‘avn ile Ḥaḳdan ola selâm
- 446 Yüz biñ dürûd u mağfîret ol dîn ulusına
Olsun daḥı şaḫâbenüñ âlüñ kâmusına
- 447 Olsun biḫâr-ı rahmetine cümlesi ğarîḳ
Şâlihler ile ehl-i dîn olsun kamu refîḳ
- 25^a **Ḥâtimetü’l-kitâb**¹¹⁵
- 448 Bir gün irer nihâyete bu devr-i rûzigâr
Şanma ki pâydâr ola bu ‘ömr-i bî-ḳarâr
- 449 Bir ḳaşruñ ola yapısı bād üzre iy ‘azîz
Olmaz beḳâsı bil anuñ irer zevâle tîz
- 450 Farḳ-ı felekde ger başa bir kimse pây-ı cāh
Âḫır maḳâm u menzili olur ḳarañu çāh
- 451 ‘Ömr ile genc ü manşıba dil virmek iy cüvân
Yıl ile şuya söykenip inanmadur hemân
- 452 Aşluñ çü buldı ‘âlem-i ‘ulvîde rif‘ati
Cehd it ki çekme küllḫan-ı sıflîde miḫneti

¹¹⁴ “Mülk Allah içindir, Allah’ındır. Onun hükmü her zamana şamildir.”

¹¹⁵ “Kitabın sonu”

- 453 Fursat zamânın eyleme zâyî' mücâhid ol
Tâ huld içinde Rabbüñi dâyim müşâhid ol
- 454 Yâ Rabbî cümle 'âciz ü dermânde olmuşuz
Nefs ü hevâya tâbî' ü zilletde kalmışuz
- 455 Râh-ı hevâda gerçi ki olduk çü perde-bâz
Şimdi ümîd-i 'afv-ile havf içre kâr-sâz
- 456 N'ola biz işledük ise her demde biñ haṭâ
Sensin Kerîm ü Muḥsin ü Ğaffâr ü Zü'l-'aṭâ
- 25^b 457 Fazluñla çek cerîde-i 'âşîlere kalem
'Afvüñ nigîni mührile naḡşında yaz raḡam
- 458 Kandır zülâl-i vaşluña 'aṭşân göñülleri
Yandırma ḡasret odına bu teşne dilleri
- 459 **Ḥamdî** egerçi eyledi endâzesiz günâh
Lîkin idindi süddeñi her varṭadan penâh
- 460 Şehvet yolında gerçi ki oldu hevâ-perest
El'ân ümîd-i 'afv-ile urdı kapuñda dest
- 461 Tevfîḡ u fazl ü 'afvuñu hem-râh kıl aña
Maḡşerde Muşṭafâ-y-ile ḡaşr eyle Rabbenâ
- 462 Bâğ-ı İremde ümmet-i Maḡmûda vir merâm
Mecmû'ısına maḡ'ad-ı şıdkuñda kıl maḡâm
- 463 Kim bu du'âya şıdk-ile âmîn diye ḡazîn
Olsun ḡaş[i]rde râḡat u her varṭadan emîn¹¹⁶
- 464 Ve şalli 'alâ cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn¹¹⁷
Ve'l-ḡamdü li'llâhi Rabbî'l-'âlemîn¹¹⁸

¹¹⁶ 463 ḡaş[i]rde: ḡaşirde MK.

¹¹⁷ 464 cemî'i'l-enbiyâ'i: cemî'i'l-enbiyâ MK.

¹¹⁸ "Bütün nebilere ve resullere salatüselam; âlemlerin Rabb'i olan Allah'a da hamd olsun."

Bu beyitte yer alan her iki dize, *Mevlûdü'n-Nebî'si* nin vezniyle uyuşmamaktadır.

Sonuç

Mevlûdü'n-Nebî, bilhassa kıraat ilmiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Ayasofya Hatîbi Hamdullâh Hamdî'nin edebî sahada tespit edilebilen tek eseridir. XVI. yüzyılda Osmanlı Türkçesinin oluşum sürecinde ortaya konan eser, Eski Anadolu Türkçesine ait bazı dil özellikleri ve birikiminin korunması yönüyle Türk dili tarihi bakımından önem arz etmektedir. *Vesîletü'n-Necât*'tan yaklaşık bir buçuk asır sonra yazılmış olabileceğini düşündüğümüz *Mevlûdü'n-Nebî*'de Hamdî'nin, özgün bir mevlid ortaya koyma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. *Vesîletü'n-Necât*'ın ağırlık noktasını vilâdet (doğum) ve vefât bölümleri oluşturur; bu, beyit sayılarından hemen anlaşılır. Halbuki Hamdî *Mevlûdü'n-Nebî*'de, vefât bölümünü Süleyman Çelebi ile hemen hemen aynı hacimde ele almasına karşın; Hz. Muhammed (sav.)'in mirâç mucizesini doğum hadisesine oranla çok daha detaylı işlemeyi tercih etmiştir. Üstelik Hamdî, mesnevi nazım şeklinde şairlerin genellikle aruz vezninin kısa kalıplarından birini tercih etme eğiliminin dışında hareket etmiştir. *Vesîletü'n-Necât*'tan sonra yazılan mevlidlerin çoğunda şairlerin, Süleyman Çelebi'yi takiben *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanmış olmalarına rağmen Hamdullâh Hamdî, *Mevlûdü'n-Nebî*'de *mef'ûlü fâ'ilâtü mef'ûlü fâ'ilün* vezninden yararlanmıştır. *Mevlûdü'n-Nebî*, bu açıdan da diğer mevlidlerden farklı bir noktada durmaktadır.

Netice itibarıyla; seçilen vezin, muhtevayı oluşturan ortak bölümlerin hacimleri, vasıta beyitlerinin kurulumu, tasannu merakını yansıtan yabancı kelime ve edebî sanat yüklü söyleyiş örnekleri üzerinden Hamdullâh Hamdî'nin, diğer mevlid müellifleri gibi, *Vesîletü'n-Necât*'ı özellikle yapı ve üslup bakımından takip etmekten uzak, özgün bir eser ortaya koymaya çalıştığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Hibri (1996), *Enîsü'l-Müsâmirîn: Edirne Tarihi 1360-1650*, (Çev.: Ratip Kazancıgil), Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yay., 184 s.
- Ahmed Bâdî Efendi (Mayıs 2014), *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, (Haz.: Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu), 2/2. Cilt, Trakya Üniversitesi, s. 1413-1936.

- Ahterî, Mustafa Efendi (2009), *Ahterî-i Kebir*, (Haz.: H. Ahmet Kırkkılıç- Yusuf Sancak), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 1320 s.
- AKPINAR, Cemil (1997), "Hatîb-i Ayasofya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.:16, İstanbul, s. 451-452.
- AKSOY, Hasan (2004), "Mevlid-Türk Edebiyatı-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 29, İstanbul, s. 482-484.
- _____ (2007), "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.:5, S.:9, s. 323-332.
- ALGAR, Hamid (2006), "Necmeddîn-i Kübrâ-Kübreviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 32, İstanbul, s. 498-506.
- ATEŞ, Ahmet (Haz.) (1954), *Süleyman Çelebi- Vesiletü'n-Necât (Mevlid)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- AYMUTLU, Ahmed (1995), *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa (1951), *Hediyetü'l-Ârifin Esmâ'ü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, I. Cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BALTACI, Cahit (1976), *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri- Teşkilat, Tarih*, İstanbul: İrfan Matbaası, 715 s.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi [t.y.], *Osmanlı Müellifleri*, (Haz.: A. Fikri Yavuz- İsmail Özen), I. Cilt, İstanbul: Meral Yayınevi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- DURMUŞ, İsmail (2004), "Mevlid-Arap Edebiyatı-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 29, İstanbul, s. 480-482.
- F. STEINGASS (1944), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut: Librairie Du Liban, Riad Solh Square.
- Hamdullah Hamdi (2015), *Ahmediyye*, (Haz.: Süleyman Eroğlu), Bursa: Bursa Akademi, 357 s.
- Karahisarî el-Hâc Ali Efendi (1281), *Lugat-ı Osmâniyye*, I-II, 224+246 s.
- Kâtib Çelebi (2014), *Keşf-El-Zunûn*, C.: I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kehhâle, Ömer Rızâ (1957), *Mu'cemü'l-Müellifin: Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, 4. Cilt, Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, 320 s.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011), *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 796 s.
- Kur'an-ı Kerim Meâli* (2011), (Haz.: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), 12. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

- LEVEND, Ağâh Sırrı (1989), "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dil Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1972, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1974), "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, C.: 6, S.: 1, Ankara, s. 31-62.
- Mehmed Süreyyâ (1971), *Sicill-i 'Osmânî (The Ottoman National Biography), İstanbul 1308/1890-1315/1897*, II. Cilt, Westmead: Gregg International Publishers Limited, 442 s.
- Mevlânâ Hâmdullâh Hamdî Efendi [t.y.]a, *Mevlûdu'n-Nebî*, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih: 4510, 1^b-25^b.
- _____ [t.y.]b, *Rusûhu'l-Lisân fî Hurûfi'l-Kur'ân*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, num.: 8203/3.
- _____ [t.y.]c, *Mevlûdu'n-Nebî*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz. FB 529, 1^a-13^b.
- Mütercim Âsım Efendi (2013), *El-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (Yayına Haz.: Mustafa Koç- Eyyüp Tanrıverdi), 2. Cilt (6 Cilt), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, s. 1091-2114.
- OKUYAN, Mehmet (2006), "Necmeddîn-i Dâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 32, İstanbul, s. 496-497.
- ÖZEL, Ahmet (2004), "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 29, İstanbul, s. 475-479.
- PEKOLCAY, A. Necla (1950), *Türkçe Mevlid Metinleri*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp. Nr. T.346.
- _____ (2004), "Mevlid-Vesîletü'n-necât-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 29, İstanbul, s. 485-486.
- Redhouse, Sir James W. (1992), *Turkish and English Lexicon*, New Edition, 2. Edition, İstanbul: Çağrı Yay., 2224 s.
- Süleyman Çelebi (2016), *Mevlid (Vesîletü'n-necât) Hicrî 1400'ün manevî değerine*, (Haz.: Necla Pekolcay), 5. Baskı, İstanbul: Dergah Yay.
- Şemseddin Sâmî (1996), *Kâmûs-ı Türkî*, 7. Baskı, İstanbul: Çağrı Yay.
- YILMAZ, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.